İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

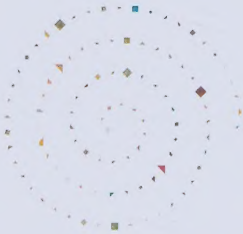

İSTANBUL'UN 100 KİLİSESİ

İSTANBUL 2010 AVRUPA KÜLTÜR BAŞKENTİ

İSTANBUL'UN YÜZLERİ SERİSİ - 18

KÜLTÜR A.Ş.

İSTANBUL'UN 100 KİLİSESİ

EVA ŞARLAK

İSTANBUL'UN 100 KİLİSESİ

EVA ŞARLAK

İSTANBUL'UN YÜZLERİ ~ 18

2010

Bu kitap İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nın katkılarıyla hazırlanmış ve basılmıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları

İSTANBUL'UN YÜZLERİ ~ 18
İSTANBUL'UN 100 KİLİSESİ
Eva Şarlak

Genel Yayın Yönetmeni
Nevzat Bayhan

Yayın Danışmanı
Aras Neftçi

Yayın Koordinatörü
Hasan Işık

Konsept Yönetmeni
Dündar Hızal

Dizi Editörü
Uğur Aktaş
Güney Ongun

Danışma Kurulu
Prof. Dr. İskender Pala
Ahmet Kot
Ömer Faruk Şerifoğlu

Grafik Tasarım
Tuğrul Peker
Cüneyt Hızal

Fotoğraflar
Spilios D.Fassois
Aras Neftçi
Agos Gazetesi Arşivi

Kapak Fotoğrafı
Saint Antoine Kilisesi

Baskı Yılı
2010

Proje Yapım
Kült Ltd. / +90 0212 251 3940
www.kult-art.net

Copyright © Kültür A.Ş. 2010
ISBN 978-605-5592-38-7

Maltepe Mahallesi Topkapı Kültür Parkı Osmanlı Evleri 34010
Topkapı / Zeytinburnu / İstanbul
T. 0212 467 0700 F. 0212 467 0799
www.kultursanat.org / kultursanat@kultursanat.org

İÇERİK

07
Sunuş

08
Takdim

10
Giriş

16
Ayios Yeoryios Kilisesi

19
Panayia Muhliotissa Kilisesi

21
Panayia Blaherna Kilisesi

22
Ayios Dimitrios Ksiloportas Kilisesi

24
Ayios Nikolaos Kilisesi

26
Ayia Paraskevi Kilisesi

28
Surp Hreşdagabedatz Kilisesi

31
Stevi Stefan Kilisesi

33
Ayios Yeoryios Metohi Kilisesi

34
İonnes Prodromos Metohi Kilisesi

35
Ayios Yeoryios Potiras Kilisesi

37
Ayia Kiriaki Kilisesi

39
Panayia Elpida Kilisesi

41
Ayios Yeoryios Kiparissas Kilisesi

42
Zoodohos Piyi Kilisesi

44
Ayios Nikolaos Kilisesi

45
Ayios Minas Kilisesi

47
Ayios Kostantinos ve Ayia Eleni Kilisesi

49
Ayios Dimitrios Kilisesi

50
Ayios Theodoros Kilisesi

52
Surp Asvadzadzin Kilisesi

54
Surp Kevork Kilisesi

56
Surp Nogağayos Kilisesi

57
Surp Sarkis Kilisesi

58
Panayia Hançeriotissa Kilisesi

59
Panayia Uranon Kilisesi

60
Hristos Analipsis Kilisesi

62
Koimisis Theotokou Koumariotissa Kilisesi

64
Taksiarhis Kilisesi

66
Panayia Cihannüma Kilisesi

67
Panayia Kilisesi

68
Ayios Fokas Kilisesi

69
Ayios Dimitrios Kilisesi

71
Ayios Nikolaos Kilisesi

73
Ayios Panteleimon Kilisesi

75
Ayia Paraskevi Kilisesi

76
Ayia Paraskevi Kilisesi

78
Ayios Haralambos Kilisesi

78
İoannes Prodromos Kilisesi

79
Ayios Yeoryios Kilisesi

80
Ayios Yeoryios Kilisesi

81
Metamorfosis Kilisesi

82
Profitis İlias Kilisesi

83
Ayia Paraskevi Kilisesi

84
İoannes Prodromos Kilisesi

85
Surp Asdvadzadzin Kilisesi

86
Yerevman Surp Haç Kilisesi

87
Surp Hripsimyantz Kilisesi

88
Surp Boğos Kilisesi

89
Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi

90
Surp Krikor Lusaroviç Kilisesi

92
Ayios Yeoryios Kilisesi

93
Ayia Triada Kilisesi

96
Panayia Evangelistria Kilisesi

98
Panayia İsodion Kilisesi

100
Ayios Dimitrios Kilisesi

102
Hristos Metamorfosis Mezarlık Kilisesi

103
Ayios Athanasios Kilisesi

105
Ayios Konstantinos ve Ayia Eleni Kilisesi

107
Ayios Elefterios Kilisesi

108
Surp Yerrortutyun Kilisesi

110
Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi

112
Surp Vartanantz Kilisesi

114
Avedaranagan Amena Surp Yerrortutyun Kilisesi

114
Surp Asdvadzadzin Kilisesi

115
Surp Hovhan Vosgeperan Kilisesi

116
Saint Antoine Kilisesi

118
Surp Hisus Pırgiç Kilisesi

119
Santa Maria Draperis Kilisesi

121
Saint Benoit Kilisesi

122
Kırım Kilisesi

124
Meryem Ana Süryani Ortodoks Kilisesi

126
Saint Esprit Katolik Kilisesi

127
Saint Pierre ve Paul Kilisesi

128
Aziz Andreas Rus Kilisesi

129
Panayia Kafatiani Kilisesi

130
Ayios Nikolaos Kilisesi

131
İoannes Prodromos Kilisesi

132
Ayia Triada Kilisesi

134
Ayia Eufimia Kilisesi

136
Ayios İoannes Hrisostomos Kilisesi

137
Ayios Yeoryios Kilisesi

138
Surp Takavor Kilisesi

140
Notre Dame De L'Assomption Kilisesi

140
All Saints Anglikan Kilisesi

141
Surp Nişan Kilisesi

142
Profitis İlias Kilisesi

144
Panayia Kilisesi

145
Ayios Dimitrios Kilisesi

146
Ayios Yeoryios Kudunas Kilisesi

148
Ayios Nikolaos Kilisesi

149
Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi

150
Surp Haç Kilisesi

152
Surp Garabet Kilisesi

154
San Pacifico Latin Katolik Kilisesi

155
Ayia Triada Manastır Kilisesi

157
Ayios Nikolaos Kilisesi

158
Ayios İoannes Prodromos Kilisesi

159
Surp Asdvadzadzin Kilisesi

160
Metamorfosis Manastır Kilisesi

163
Sözlük

165
Kaynakça

Digitized by the Internet Archive
in 2024

https://archive.org/details/istanbulun100kil0000arla

SUNUŞ

Sevgili İstanbullular,

Kıtaların ve kültürlerin buluşma noktasında yer alan İstanbul üç imparatorluğa başkentlik yapmış bir şehirdir. Tarihinin her döneminde bir "dünya kenti" olan İstanbul siyasî, iktisadî ve kültürel bir merkez olma niteliğini halen korumaktadır. Küreselleşmenin etkilerinin güçlü olarak hissedildiği ve şehirlerin büyüyüp dünyanın küçüldüğü zamanımızda önemini ve cazibesini korumaya devam etmektedir. İstanbul'un 2010 Avrupa Kültür Başkenti olarak seçilmesi bunun açık bir göstergesidir.

İstanbul'u 2010'a hazırlamak gayesiyle yürüttüğümüz faaliyetler her geçen gün artarak devam etmektedir. Bu faaliyetler arasında İstanbul ile ilgili yayınlarımız önemli bir ağırlık taşımaktadır.

Şehrimizin tarihi, kültürel ve edebi değerleri üzerine yazılmış eserleri okuyucularla buluşturmaya önem veriyoruz. Bu eserlerin hem İstanbul'un dünya ile diyaloğunun zenginleşmesine hem de İstanbul'da kentlilik bilincinin gelişmesine büyük katkı sağlayacağına inanıyoruz. Tarih, kültür, bilim, sanat, edebiyat gibi pek çok sahada İstanbul'un farklı yüzlerini tanıtan "İstanbul'un Yüzleri" serisini de İstanbul kent kültürüne bir katkı olarak yayınlıyoruz.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak İstanbul ile ilgili nitelikli yayınları bundan sonra da sizlerle buluşturmaya devam edeceğiz. Geçtiğimiz dönemde yeni müzeleri, tiyatro salonları ve sanatsal aktiviteleri ile dinamik bir kültürel merkez haline gelen ve kültür-sanat alanında uluslararası bir cazibe merkezi olan İstanbul'u her geçen gün daha ileriye taşıyacağız.

"İstanbul'un Yüzleri" serisinin yayına hazırlanmasında emeği geçenlere teşekkür ediyorum. Bu vesileyle tüm İstanbullulara sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Kadir TOPBAŞ
İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı

TAKDİM

İstanbul'un hoşgörü mimarisi...

İstanbul, farklılıkların buluştuğu bir iklimin ve coğrafyanın adıdır. Bu şehir, geçmişinden utanmaz; geçmişini saklamaz. Dünkü varidatlarını yarına bir onur nişanesi olarak taşırken, gelmiş geçmiş ve gelecek bütün sakinlerini aynı gökyüzünün altında birleştirerek, yeni bir yaşam ve insanlık modelini inşa eder. Bu model, her türden farklılığın buz kalıpları gibi tokuştuğu değil de denizin özgürlüğü çağrıştıran mavi suları gibi bir ve beraber olduğu bir birlikteliği çağırır.

Bu birlikteliğin müziği vardır; bu sanatın bir edebiyatı, beraberliğin bir resmi, bu hoşgörünün mimarisi... Bir İstanbul panoraması aldığınızda, aslında bahsettiğimiz, ifade etmeye çalıştığımız bu tablonun "sır"rına vakıf olabilirsiniz. Zira kilise, cami ve havra'nın bir bahçede olduğu, farklılıkların bir arada ve kardeşçe yaşadığı iklim, nadiren zahir olur yer yüzünde... İstanbul, farklı dünyaların, düşüncelerin, inançların iklimlerinin aynı göğün altında yaşadığı bu nadir şehirlerden bir tanesidir.

İstanbul'un Yüzleri Projesi kapsamında yer verdiğimiz İstanbul'un 100 Kilisesi, ecdadın bu hoşgörüsünün, birlikte yaşama ve yaşatma arzusunun da bir nişanesidir.

İstanbul'un "biz"le başlayan geçmişinin onur tablolarından bir tanesidir. 1453 tarihi, "kalplerin fethedildiği" bir tarihtir. Konstantinopolis, İstanbul olurken rızasına riayet edilmiş; İstanbul, her dem el üstünde tutulmuştur. Şehrin geçmişi ve varidatı insanıyla, mekânıyla İstanbul'un bir emaneti olarak özenle saklanmış, korunmuş, bugüne kadar canlı tutulmuştur. Dünya'nın aynı çağlarda aynı kaderi yaşayan benzer şehirlerinde taş üzerinde taş kalmazken, İstanbul, bugün uzak geçmişinden bugününe bütün nişanelerini cesaretle ve gururla sergileyebiliyorsa, bu biraz da "Fatih"lerin ruhunda aranmalıdır.

İstanbul'un 100 Kilisesi, İstanbul'da var olan kiliselerden önemlilerini bir arada sunarken, önemli bir envanteri daha bâki kılmaktadır. Gelecek kuşaklara bu zengin miras, hikâyeleri ile birlikte aktarılmaktadır. Kuşkusuz bugün bu şehirde yaşayan insanlar, İstanbul'un geçmişi ile yüzleşmeye başladıklarında, uzaklarında gördükleri dünyaların ne kadar da yanı başlarında olduğunu görecekler. Daha dün, bu şehrin insanının kayıtsız kalmadığı "farklılıkların" farkında olacak; bugün "öteki" ismiyle anılan "dostluk"ların ne kadar da taze olduğunu fark edecekler.

Şehri fetheden ve inşa eden Fatih Sultan Mehmed'in ve sonrasında ecdadın hassasiyeti, bugün bu şehrin mukimleri olan bizlerin de hassasiyetidir. Bugün bu şehirde yaşayanlar, bu farklılıklara göre jestler geliştirmiş, yaşantılarının içerisinde zenginlik olarak bu farklılıkları buyur etmişlerdi.

İstanbul'un 100'leri, bugün unuttuğumuz şehrin "öteki" yüzlerini de hafızamıza emanet ederken; dostluğun, barışın, bir araya yaşamanın ve hoşgörünün de envanterini çıkarmak gibi önemli bir hizmeti ifa etmektedir. Bugün ezberlediğimiz, farkına vardığımız bu yüzler, yarın hikâyeleri, geçmişleri ve etraflarıyla huzura gelecek, İstanbul korosunun ses rengini oluşturacaktır.

İstanbul'un 100 Kilisesi, bu "gökkuşağı"nın renklerinden bir tanesidir...

İyi okumalar...

Nevzat BAYHAN
Kültür A.Ş. Genel Müdürü

GİRİŞ

İstanbul'un kozmopolit karakteri, Doğu ve Batı sentezini ifade etme ve sergileme biçimi, insanları büyüleyen mistisizmiyle dünya kentleri arasında farklı bir konuma sahip olduğu bir gerçektir. Yüzyıllardır siyasi ve ekonomik kararların alındığı bir kent olmasının yanı sıra içinde barındırdığı çok kültürlülük bu kenti sanatsal ve entellektüel bir merkez haline getirmiştir. İmparatorluklara başkent olma görevini başarıyla yerine getiren İstanbul çok renkliliğini ve evrenselliğini günümüze kadar taşımıştır. Yaşadığı tarihsel süreç içinde farklı inançların çoşkusunu ve yaşam zenginliklerini vurgulayan kent, bu anlayış çerçevesinde şekillenen dinî yapılarla bir mimarlık öyküsü de oluşturmuştur.

Bu öykünün önemli bir durağı da "Hıristiyanlaşan İmperium Romanum" olmuş, bu bağlamda Hıristiyanlığın kabul edilmesiyle birlikte pagan din anlayışının azaldığı ve giderek yok olduğu bir süreç yaşanmıştır. Hıristiyanlık, pagan dünyaya karşı kazandığı zaferin göstergesini inşa edilen dinî yapılarla ifade etmiştir. İstanbul dinî mimarinin en güzel eserlerinin sergilendiği, çeşitli mimari planların uygulandığı, Hıristiyan anlayışının yarattığı ikona gibi yeni sanat yapılarının üretimine olanak sağladığı bir kent haline gelmiştir. Bu dönemde inşa edilen dinî mekânlar, kiliseler ve manastırlar Bizans'ta dinîn belirleyici rolünün kanıtları olmuştur. Bu yapılar Hz. İsa, Meryem Ana dışında Hıristiyanlığın yayılmasında ve doktrinlerinin uygulanmasında rol almış, Hıristiyanlık uğruna pagan dünyaya karşı savaş vererek yaşamını yitirmiş ve "azizlik" mertebesine ulaşmış kişilere ithaf edilmiştir. Kiliselere ilişkin inşa faaliyetleri Bizans tarihi boyunca yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte Hıristiyanlıktaki mezhep farklılaşmaları Hıristiyan dünyasındaki dengelerin değişmesine neden olmuştur. Fakat bunlara rağmen İstanbul, sanat ve mimarlık merkezi olma statüsünden uzaklaşmamıştır. İstanbul'a en büyük darbe, Ortodoksluğun ana merkez haline gelme yolunda attığı adımlar olarak tanımlayabileceğimiz Latinlerin (1204-1261) egemenlik kurduğu dönemdir ve hareketlilik bir süre için durağan bir hâl almıştır. Kentin iyice tahrip olmasından sonra Bizans tekrar egemeliği eline geçirmiştir. Sanat ve mimarlık alanındaki faaliyetler yine yoğunluk kazanmıştır. 13. yüzyılda gerçekleştirilen bu tahribat kente büyük bir darbe vurmuştur.

İstanbul'un 1453 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmesiyle Bizans İmparatorluğu sona ermiştir. Kent artık farklı bir etnik yapının, dinîn ve kültürün egemen olduğu bir sürecin içine girmiştir. Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) fetihten sonra kentin sosyal, siyasal ve ekonomik durumunu yeniden ele almış ve düzenlediği program çerçevesinde kent yeni oluşumlara tanıklık etmiştir. Bu bağlamda gerçekleştirilen önemli adımlardan biri de "milletlerin" Osmanlı vatandaşı sayılmaları hususuydu. Fatih İstanbul'un fethiyle farklı din gruplarına mensup kişileri dinî liderleri başkanlığı etrafında toplamayı öngördü. İstanbul'da fetihten önce yaşayan kimliklerin günlük yaşamlarını sürdürebilecekleri, dinî vecibelerini yerine getirebilecekleri ve boşta olan patriklik makamına kendi din ve geleneklerine bağlı bir patrik seçilmesini uygun gördü. Rumların dinî lideri olarak Gennadios seçildi. Bu program çerçevesinde Ermeni Patrikhanesi de Fatih tarafından 1461 yılında kuruldu ve Bursa metropoliti İstanbul Ermenilerinin patriği oldu. İstanbul'da yaşayan Latinler başlangıçta "millet" olarak teşkilatlandırılmadılarsa da zamanla sayıları çoğalınca 1656'da bu cemaat için de bir piskoposluk kuruldu. Tüm bu gelişmelere paralel olarak fetihten sonra Bizans dönemine ait bazı dinî mekânların camiye dönüştürülmesinin yanı sıra burada yaşayan halkın dinî gereksinimlerini devam ettirmesi için gereken mekânların varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. Fetihten sonra İstanbul'u ziyaret eden seyyahların tespitlerinden anlaşıldığı üzere Osmanlı döneminde varlığını sürdüren bu kiliselerin inşaat faaliyetleri bazı kurallar çerçevesinde gerçekleştiriliyordu. Kuralların birtakım sınırlamalar ve yasaklamalar getirdiği bilinmektedir. Hıristiyanların yeni kilise inşa etmeleri yasaklanmış, eski kiliselerin onarımı da birtakım izinlere bağlanmıştır. Onarım yapılırken eski malzeme kullanılması, eklenti yapılmaması, kubbe uygulanması veya kurşunla kaplanması gibi kurallar çerçevesinde gelişen bir süreç söz konusuydu. Tabii ki bu durum varlığını sürdüren kiliselerin deprem, yangın gibi çeşitli nedenlerle tahrip görmesine neden oldu. Bu uygulamaların bazı dönemlerde hafifletilmesi söz konusu olduysa da en radikal değişim 19. yüzyılda gerçekleşti. Islahat ve Tanzimat Fermanlarıyla birlikte Hıristiyanların elde ettikleri hak ve imtiyazlar çerçevesinde onarım ve yeni kilise inşa etme olanağı doğdu. Bu dönemde İstanbul'da Hıristiyanlar yoğun bir inşaat faaliyetine başladı ve bu hareketlilik dünya kenti İstanbul'un değişen fizyonomisine büyük bir kültürel miras bıraktı. Günümüzde İstanbul'da yaşayan Hıristiyan nüfusuyla tezat oluşturan bir kilise yoğunluğuyla karşı karşıya olduğumuz bir gerçektir. Fakat her birinin kendine has tarihsel gelişimi, hikâyesi ve mimarisi olan farklı Hıristiyan mezheplerine ait bu kiliseler kentin asırlardır sürdürdüğü kozmopolit dokusuna değer katmaktadır. İstanbul'daki Hıristiyan

kiliselerini sıraladığımızda sayı olarak en çok Rum Ortodoks kiliseleri bulunmaktadır. Manastırlar dahil Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı farklı metropolitliklere ait 84 yapı yer almaktadır. Bu kiliselerin dışında Kudüs Patrikliği'ne bağlı 3 kilise, Sina Başpiskopoluğu'na bağlı 1 kilise bulunmaktadır. Türk Başpiskopoluğu'na ait kiliseler 3, müessese kiliseler 2 ve özel kilise olarak 1 yapı listelenir. Ermeni Ortodoks cemaatinin sahip olduğu kilise sayısı 33, mezarlık kiliseleri 13'tür. Ermeni Katoliklere ait kilise sayısı 12, Ermeni Protestanlarınki ise 4 olarak belirlenmektedir. 1 Bulgar Ortodoks kilisesi, 3 Rus Ortodoks Kilisesi, 1 Süryani Ortodoks, 1 Keldani kilisesi yer almaktadır. Latin Katolik kilise sayısı 7, Protestan kilisesi 7 olarak sayılmaktadır. Görüldüğü üzere sayıları 200'e yaklaşan kiliseleri kitabın temellendirdiği İstanbul'un 100 kilisesi çerçevesinde oluşturmak için başvurulan kriterler olmuştur. Bir bütün olarak bakıldığında her yapının bir değer olduğu ve kendi özgün çerçevesini oluşturduğu bir gerçektir. Kitapta ele alınan kiliselerdeki önemli kriterlerden biri bağlı olduğu mezhep için Patrikhane veya baş kilise gibi yüklendiği bir görevi olmasının yanı sıra, Bizans dönemine kadar uzanan tarihsel geçmişi, konumlandığı mahallenin sosyo-kültürel yapısı, yeni gelişen ve zenginleşen Boğaz gibi bölgelerde yapılanma biçimi önemli özellikler olarak belirlenmiştir. Tüm bunların yanı sıra çoğu 19. yüzyılda yapılan bu kiliselerde Batılılaşmayla birlikte kubbe mimarisinin yeniden yapılanışı, uygulanan mimari üslup, karakteristik özellikler ve tüm bunlar çerçevesinde anıtsal yapı olması gibi kriterler kitabın sistematiğini oluşturmuştur. Bu çalışma özellikle gözler önünde olan anıtsal kiliselerin bir kez daha vurgulanmasının yanı sıra mahalleler arasında yapılaşmaya yenik düşmüş ve gizli kalmış anıtları keşfetmek açısından yarar sağlamaktadır. Bu keşif İstanbul'un kültürel yapı zenginliğini kavramamıza yardımcı olacaktır.

İstanbul'daki kiliselerin keşif yolculuğu sürecinde bana görsel malzemeyle destek olan Prof. Dr. Spilios Fassois'e, Dr. Aras Neftçi'ye ve Agos gazetesinden Sn. Lora Baytar'a, kiliseleri çalışmama ön ayak olan hocam Prof. Dr. Filiz Özer'e, kaynaklara ulaşmamı sağlayan ve yardımını esirgemeyen Dr. Hasan Kuruyazıcı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yolculuğumun daimi refakatçileri Tayfun, Lara ve İlayda'ya...ve İstanbul'u benim gibi daima kalbinde taşıyanlara...

Eva Şarlak, 2010, İstanbul

Işık Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Ayios Yeoryios Kilisesi **Panayia Muhliotissa Kilisesi** Panayia Blaherna Kilisesi **Ayios Dimitrios Ksiloportas / Kananu Kilisesi** Ayios Nikolaos Kilisesi **Ayia Paraskevi Kilisesi** Surp Hreşdagabedatz Kilisesi **Sveti Stefan Kilisesi** Ayios Yeoryios Metohi Kilisesi **Ioannes Prodromos Metohi Kilisesi** Ayios Yeoryios Potiras Kilisesi **Ayia Kiriaki Kilisesi** Panayia Elpida Kilisesi **Ayios Yeoryios Kiparissas Kilisesi** Zoodohou Piyi Kilisesi **Ayios Nikolaos Kilisesi** Ayios Minas Kilisesi **Ayios Konstantinos ve Ayia Eleni Kilisesi** Ayios Dimitrios Kilisesi **Ayios Theodoros Kilisesi** Surp Asdvadzadzin Ermeni Patrikhane Kilisesi **Surp Kevork Kilisesi** Surp Nigoğayos Kilisesi **Surp Sarkis Kilisesi** Panayia Hançeriotissa Kilisesi **Panayia Uranon Kilisesi** Hristos Analipsis Kilisesi **Koimisis Tis Theotokou Koumariotissa Kilisesi** Taksiarhis Kilisesi **Panayia Cihannuma Kilisesi** Panayia Kilisesi **Ayios Fokas Kilisesi** Ayios Dimitrios Kilisesi **Ayios Nikolaos Kilisesi** Ayios Panteleimon Kilisesi **Ayia Paraskevi Kilisesi (Büyükdere)** Ayia Paraskevi Kilisesi (Yeniköy) **Ayios Haralambos Kilisesi** Ayios İoannes Prodromos Kilisesi **Ayios Yeoryios Kilisesi** Ayios Yeoryios Kilisesi **Metamorfosis Kilisesi** Profitis İlias Kilisesi **Ayia Paraskevi Kilisesi** İoannes Prodromos Kilisesi **Surp Asdvadzadzin Kilisesi** Yerevman Surp Haç Kilisesi **Surp Hripsimyantz Kilisesi** Surp Boğos Kilisesi **Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi** Surp Krikor Lusavoriç

Kilisesi **Ayios Yeoryios Kilisesi** Ayia Triada Kilisesi (Taksim) **Panayia Evangelistria Kilisesi** Panayia İsodion Kilisesi **Ayios Dimitrios Kilisesi** Hristos Metamorfosis Mezarlık Kilisesi **Ayios Atanasios Kilisesi** Ayios Konstantinos ve Ayia Eleni Kilisesi **Ayios Elefterios Kilisesi** Surp Yerrortutyun (Üç Horan) Kilisesi **Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi** Surp Vartanantz Kilisesi **Avedaranagan Amenasurp Yerrortutyun Kilisesi** Surp Asdvadzadzin Kilisesi **Surp Hovhan Vosgeperan Kilisesi** Surp Hisus Pırgiç Kilisesi **Saint Antoine Kilisesi** Santa Maria Draperis Kilisesi **Saint Benoit Kilisesi** Kırım Kilisesi **Meryem Ana Süryani Ortodoks Kilisesi** Saint Esprit Katolik Kilisesi **Saint Pierre ve Paul Kilisesi** Aziz Andreas Rus Kilisesi **Panayia Kafatiani (Kefeli) Kilisesi** Ayios Nikolaos Kilisesi **İoannes Prodromos Kilisesi** Ayia Triada Kilisesi **Ayia Eufimia Kilisesi** Ayios İoannes Hrisostomos Kilisesi **Ayios Yeoryios Kilisesi** Surp Takavor Kilisesi **Notre Dame De L'assomption Kilisesi** All Saints Anglikan Kilisesi **Surp Nışan Kilisesi** Profitis İlias Kilisesi **Panayia Kilisesi** Ayios Dimitrios Kilisesi **Ayios Yeoryios Kudunas Kilisesi** Ayios Nikolaos Kilisesi **Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi** Surp Haç Kilisesi **Surp Garabet Kilisesi** San Pacifico Latin Katolik Kilisesi **Ayia Triada Manastır Kilisesi** Ayios Nikolaos Kilisesi **Ayios İoannes Prodromos** Surp Asdvadzadzin Kilisesi **Metamorfosis Manastır Kilisesi**

1

AYİOS YEORYİOS KİLİSESİ

Fener'de Sadrazam Ali Paşa Caddesi'ndedir. Rum Ortodoks Patrikhane Kilisesi olarak bilinmektedir. Ayios Yeoryios Kilisesi, Rum Ortodoks Patrikhane kilisesi olması açısından gerek İstanbul gerekse de dünyadaki Fener Patrikhanesi'ne bağlı tüm Rum Ortodokslar için önemli bir konuma sahiptir.

İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed Rumlara patrik seçmeleri için müsaade vermiş ve bir Sinod toplantısı sonucunda Gennadios patrik seçilmiştir. Seçimden sonra patriği huzuruna çağıran Fatih Sultan Mehmed; "Huzur-ı kalb ile patriklik makamını işgal eyle. İhtiyacın oldukça dostluğumuza ve himayemize mazhar olacaksın ve seleflerin kadar imtiyazlara mâlik bulunacaksın" diye hitap ettikten sonra patriği büyük bir merasimle ilk partiklik kilisesi olan ve bugünkü Fatih Camii'nin yerinde bulunan Havarium Kilisesi'ndeki patriklik makamına getirtmiştir.

Rum Ortodoks Patrikhane kilisesi olması açısından gerek İstanbul kenti gerekse dünyadaki Fener Patrikhanesi'ne bağlı tüm Rum Ortodokslar için önemli bir konuma sahiptir.

Ayios Yeoryios Kilisesi günümüzde Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin bulunduğu, yüksek duvarlarla çevrili bir kompleks içinde yer alır. Batısında bulunan merdivenlerle kilisenin avlusuna ulaşılır. Avlunun kuzeybatısında Rum Ortodoks halkının vaftiz törenlerinde vaftiz edilen kişiye sürülen ve "Hıristiyanlığa geçiş simgelerinden" olan "Ayion Miron"un (kutsal yağ) hazırlandığı bölüm bulunmaktadır. 500 farklı bitkiyle hazırlanan ve litürjilerde kullanılan kutsal yağ hazırlandıktan sonra Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı tüm başpiskoposluklara Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi tarafından dağıtılır. Avlunun güney ve güneybatısında Patrikhane'nin çalışma ve yaşam birimleri bulunur. Doğusunda ise kütüphane, restorasyon atölyesi ve Ayios Haralambos'a ait bir ayazma yer alır.

Batıda bulunan bir narteksteki kitabeye göre Ayios Yeoryios Kilisesi'nin inşa tarihi 1836'dır. Nartekste, kilisenin 1835-1940 yılları arasında patriklik görevinde bulunan VI. Gregorios tarafından inşa edildiği yazmaktadır. Kitabedeki önemli diğer bir bilgi de bu kiliseden önce yine aynı adlı azize ithaf edilen bir başka kilisenin varlığıdır.

Kurulduğu tarihten itibaren birçok kez yer değiştiren patrikhane ve kilise 1600 yılında günümüzde bulunan bölgeye, Fener'e taşınmıştır. Daha önce burada bulunan bir manastırın onarımından sonra 1603 tarihinden itibaren kullanılmaya başlanan kilise, günümüzdeki boyutlarına ulaşıncaya dek birçok kez onarım görmüş ve köklü değişikliklere uğramıştır. İlk onarım 1612-1620 yılları arasında patrik olan II. Ti-

motheos tarafından 1614 yılında, diğer onarım ise 1694-1702 yılları arasında patrik olan II. Kallinikos döneminde gerçekleştirilmiştir. 1700-1720 yılları arasında bölgede meydana gelen büyük yangınlar sonrasında yapının yeniden inşası söz konusu olmuş, yan arazide bulunan evlerin arsası alınarak 1716-1726 ve 1732-1733 tarihleri arasında patrik olan III. İeremias tarafından 1720 yılında yapı yeniden inşa edilmiştir. 1738 yılında meydana gelen bir yangın sonucu kilise tekrar tahrip olmuş, bu dönemden itibaren 1836'daki günümüz kilisesi yeniden inşa edilene kadar birçok onarım geçirmiştir. 1836'da inşa edilen kilisenin 1720 yılındaki boyutları aynen korunmuş ancak bina yükseltilerek günümüzdeki halini almıştır.

Ayios Yeoryios Kilisesi üç nefli bir bazilikadır. Yapı malzemesi kaba yonu taş ve tuğla, batı cephesi düzgün kesme taş konstrüksiyondur. Yapının dış cephesi son derece yalın olup, aksın üst bölümünde çift başlı kartal motifi yer almaktadır. Batıdaki dış cephede bulunan üçgen alınlığın ortasında bir haç motifi vardır. Orta bölüm yan bölümlerden daha yüksek olmak üzere çift meyilli bir kırma çatıya sahiptir. Yan bölümler tek meyilli çatı sistemiyle sona erer. Doğuda üç bölümlü apsis, batıda dikdörtgen planlı bir giriş bulunmaktadır. Girişte para bağışının yapıldığı ahşap ceviz ve fildişi yapımı bir "pangarion"

ve kilisenin atfedildiği azizin ikonasının yerleştirildiği bir stasion yer almaktadır. İç mekândaki kutsal bölüm naosta orta nefleri yan neflerden ayıran yedişer sütun görünmektedir. Sütun başlıkları dor üslupta düzenlenmiş sütunlar birbirlerine yarım yuvarlak kemerlerle bağlıdır.

Yapının güney bölümünde Ortodoks kilisesinin üç azizesinin, Ayia Euphimia, Ayia Solomoni ve Ayia Theophanou'nun tabutları bulunmaktadır. Orta nefin kuzeydoğu ve kuzeybatısında muganniler ilahi okudukları sedef ve ahşap yapımı analogionlar yer alır. Analogionların Heybeliada'daki Kamariotissa Manastırı'ndan buraya 18. yüzyılda nakledildikleri bilinmektedir. Yapı, inşa edildiği dönemin ana karakteristik özelliği olan eklektik üsluba sahip olmakla birlikte, doğuda neo Bizans etkileri, batı cephesinde kullanılan erken rönesans eğilimine gönderme yapılarak bahsi geçen eklektik mimari üretimi söz konusu olmuştur.

PANAYİA MUHLİOTİSSA KİLİSESİ

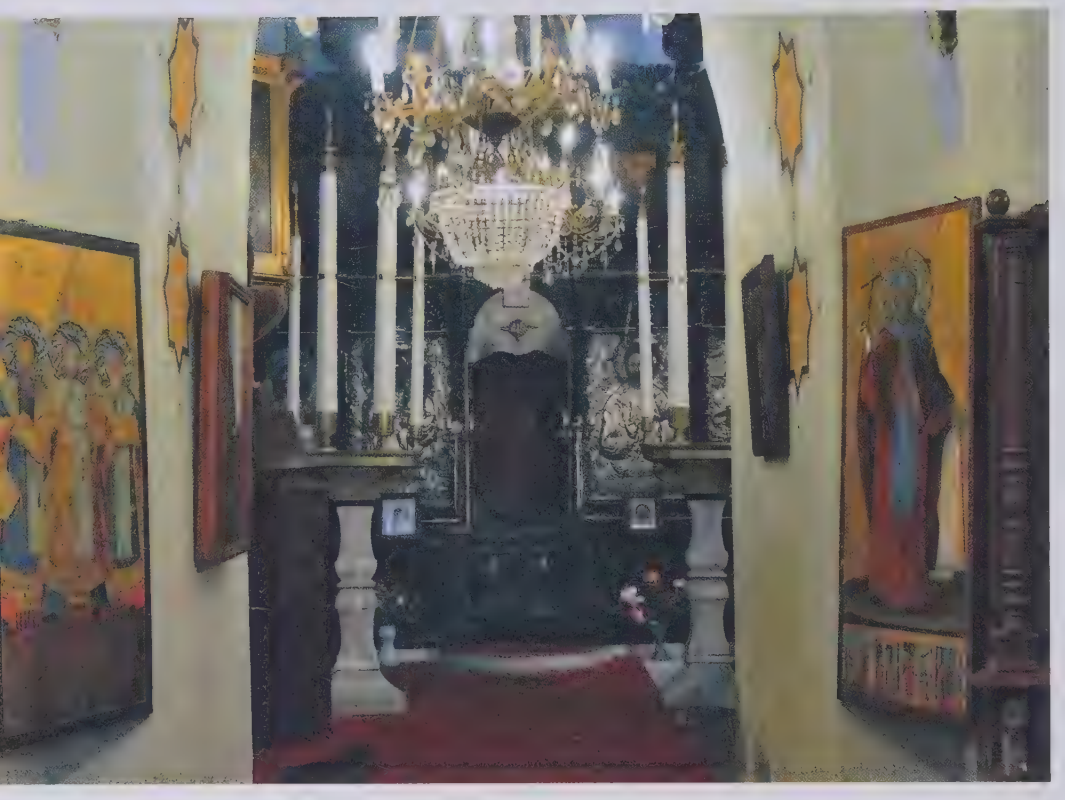
Fener'de Tevkii Cafer Mahallesi, Firketeci Sokak'tadır. Özellikle topografik konumuyla uyum içinde olan yapı, kırmızı sıvalı renginden dolayı yanında bulunan Fener Rum Lisesi'yle uyum içindedir. Kilise Meryem Ana'ya ithaf edilmiştir.

Moğol Kilisesi ve Kanlı Kilise olarak da bilinen yapının VIII. Mihail Paleologos'un kızı Maria Paleologina tarafından 1261 yılında inşa ettirildiği bilinmektedir. Moğol Hanı Hulagu'yla evlenmek üzere ülkesinden yola çıkan Paleologina, Hulagu Han'ın ölümü üzerine hanın oğlu Abaka Han'la evlenmeye hazırlanırken bu kez de Abaka Han ölür ve prenses ülkesine geri dönmek zorunda kalır. Kilise bu nedenle "Moğol Kilisesi" ve "Kanlı Kilise" olarak da bilinir. Daha önce burada varlığı bilinen manastırın büyük bir olasılıkla Latinler tarafından tahrip edildiği ifade edilir.

Moğol Hanı Hulagu'yla evlenmek üzere ülkesinden yola çıkan VIII. Mihail Paleologos'un kızı Maria Paleologina, Hulagu Han'ın ölümü üzerine hanın oğlu Abaka Han'la evlenmeye hazırlanırken bu kez de Abaka Han öldürülür ve prenses ülkesine geri dönmek zorunda kalır. 1261 yılında Paleologina tarafından yaptırılan kilise bu nedenle "Moğol Kilisesi" ve "Kanlı Kilise" olarak da bilinir.

Maria Paleologina civarda bulunan bağları ve evleri satın alarak buraya bir kadınlar manastırı kurmuştur. Buraya kitap ve değerli eşyalarını hibe etmiş ve tüm varlığını bu manastıra vakfetmiştir. Maria Paleologina öldükten sonra tüm mirasının manastır yararına kullanılmak suretiyle damadı İsakios Paleologos Asanis'e bırakıldığı, fakat kendisinin bu mirası şahsı için harcayarak manastıra yardım etmediği belirtilir. Yapının 1266 yılında büyütüldüğü ifade edilir. Fetihten sonra

Fatih Sultan Mehmed yapının onarılması için Hriſtodulos adlı kalfayı görevlendirmiştir. Kilisenin 17. yüzyılda oluşan yangınlardan dolayı tahrip olduğu ve birçok kez onarım gördüğü bilinmektedir.

Doğu-batı eksenindeki kilisenin yapı malzemesi kaba yonu taş ve tuğla olup üzeri sıvalıdır. Kilise mimarisi, ortada yüksek kasnaklı kubbe ve dört yarım kubbeden oluşmaktadır. Yonca plan şemasına sahip yapıda yapılan değişiklikler nedeniyle özgün şemasından uzaklaşmıştır. Kilisenin güneybatısında çan kulesi yer alır. Yapı batı ve güney bölümüne ek yapılarak büyütülmüştür. Ana naoſta yüksek kasnaklı kubbe ve ona bağlı yarım kubbeler yer alır. Yapının batısında narteks, doğusunda kuzeye doğru yönelen apsis yer alır. Ana mekân naos dikdörtgen planlı olup, asimetriktir. Naosun güneyi basamakla yükseltilmiş, son paye üzerine kadınlar bölümü planlanmıştır.

Kilise, Bizans yapısı olmasına rağmen çan kulesi ve içteki yapı tamamen değiştirildiği için daha çok 19. yüzyıl özellikleri taşır. Özellikle ikonoſtasionda barok üslup ön plana çıkar. Panayia Muhliotissa Kilisesi, Bizans döneminden kalan Rum Fener Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı Rum Ortodoks halkının ibadetlerini gerçekleştirmeye devam ettikleri İſtanbul'daki tek yapıdır.

PANAYİA BLAHERNA KİLİSESİ

Ayvansaray'da Bostan Sokak'tadır. Meryem Ana'nın ölümüne ithaf edilmiştir. Bizans döneminde İstanbul'un en önemli yapılarından biri olarak bilinmektedir. Ayazması nedeniyle birçok imparator ve imparatoriçeye umut kaynağı olan yapı, 451 yılında inşa edilmiştir. İmparator Markianos'un karısı Pulheria tarafından Kudüs'ten getirilen Meryem Ana'ya ait giysilerin burada muhafaza edildiği söylenmektedir.

İmparator Heraklius döneminde (610-641) gerçekleşen Avar akınları sırasında koruyucu kilise olarak isim yapmıştır. 11. yüzyılda gerçekleşen yangında kilisenin bir bölümü yanmıştır. Yapı, 1434 yılında büyük bir yangın daha geçirerek tamamen yanmıştır. Uzun süre yıkık kalan yapının arazisi 1847 yılında "Gounalis" adlı bir aile tarafından satın alınmış ve günümüzdeki kilise inşa edilmiştir. Narteks giriş kapısının üzerinde 1860 tarihli bir kitabe yer almaktadır. Kilise, geniş bir avlu içinde bulunmaktadır. Kilisenin batısında yerleşim birimleri, doğusunda Fukaraperver Derneği, güneydoğusunda ise kilise görevlisinin yaşam birimi görülmektedir.

Bizans döneminde İstanbul'un en önemli yapılarından biri olarak bilinen yapı, ayazması nedeniyle birçok imparator ve imparatoriçeye umut kaynağı olmuştur. Ayrıca, İmparator Markianos'un karısı Pulheria tarafından Kudüs'ten getirilen Meryem Ana'ya ait giysilerin burada muhafaza edildiği de söylenmektedir.

Malzeme tekniği taş üzeri sıva olan kilise, doğu-batı ekseninde inşa edilmiştir. Yapı dışta kırma çatı, kuzey ve güney bölümünde düz çatı, ortada ise sekizgen kasnak üstüne oturan kubbeyle örtülmüştür. Ana naos asimetrik bir yapıda ve ortadaki kubbe içten sekizgen bir formdadır. Kubbe kasnağında sekiz adet pencere açıklığı görülmektedir. Kilisenin güneydoğusunda Bizans döneminden kalma ayazma yer almaktadır.

AYİOS DİMİTRİOS KSİLOPORTAS (KANANU KİLİSESİ)

~

Ayvansaray'da Kırkambar Sokak'tadır. Kayıtlarda kilisenin ilk adı Ayios Dimitrios Kanavu olarak geçmektedir. 28 Ocak 1204'te seçilen ve kısa bir süre için Bizans imparatoru olan Kanavu nedeniyle kilisenin bu ismi aldığı ifade edilmektedir. Yapının bu dönemde kubbeli olduğu bildirilmektedir. Daha sonra bir deprem sonucunda zarar gören ve yıkılan yapı yeniden yapılmış, 17. yüzyılda çıkan bir yangın sonucu tekrar tahrip olmuştur. Kilise, 1669 tarihli *Thomas Smith Kataloğu*'nda Ayios Dimitrios Agiossari adıyla belirtilmiştir. Kilise, 18. yüzyılda çıkan bir yangında tekrar tahrip olmuştur. Narteksteki kitabede kilisenin Patrik Paisios döneminde, 6 Haziran 1730 tarihinde yeniden inşa edildiği belirtilmektedir. Kapısının ahşap konstrüksiyon olması nedeniyle kilise "Ksiloporta", "Ahşap Kapı" olarak da adlandırılmaktadır. Kilisedeki kitabelere göre yapının 1933 ve 1960 yılında restore edildiği anlaşılmaktadır. Son restorasyon 1993 yılında gerçekleştirilmiştir. Mimarı bilinmeyen kilisenin kuzeyinde Profitis İlias Ayazması bulunmaktadır. Ayios Dimitrios Kilisesi, bugün Fener Rum Patrikhanesi olarak hizmet veren Ayios Yeoryios Kilisesi'nden önce üç sene patrikhane kilisesi olarak kullanılması açısından önem taşımaktadır.

Geniş bir arazi içinde yer alan kilisenin etrafı duvarlarla çevrilidir. Kilisenin doğusu Bizans sur duvarlarıyla sınırlanmaktadır. Kilise, doğu-batı ekseninde üç nefli bir bazilikadır. Yapı malzemesi kaba yonu taş olup, sadece batı cephesi sıvalıdır. Dış cephesi oldukça sade olan kilisenin doğu ve batısı çift meyilli bir çatıya sahiptir.

Naosta orta nef yan neflerin iki katıdır ve birbirlerinden sekiz sütunla ayrılmaktadır. Sütunlar, kare kaide üstünde sekizgen postamentler üzerine oturmakta ve stilize kompozit başlıklarla sona ermektedir. Birbirlerine sivri kemerlerle bağlanan sütunlar, ahşap üzeri alçıdan yapılmıştır.

18. yüzyılın başında inşa edilen kilisenin, daha geç devirlerde yapılan restorasyonlar sonucunda naosta bulunan neoklasik sütunları, rokoko-barok stilindeki ikonostasionu, ambon ve despot tahtı 19. yüzyıl özellikleri taşımaktadır.

Ayios Dimitrios Kilisesi, bugün Fener Rum Patrikhanesi olarak hizmet veren Ayios Yeoryios Kilisesi'nden önce üç sene patrikhane kilisesi olarak kullanılması açısından önem taşımaktadır.

5

AYİOS NİKOLAOS KİLİSESİ

Fener'de Cibali Abdülezel Paşa Caddesi'ndedir. Cibali'den Fener'e doğru giderken küçük kubbesini ve çan kulesini fark etmemek mümkün değildir. Kilisenin geçmişi Bizans dönemine kadar uzanmaktadır. Fakat Bizans devrinde Cibali adına rastlanmadığını ifade eden Pamukciyan, buradan ilk kez Gyllius Porta'nın "Jubalica", Evliya Çelebi'nin de "Cibal Kapısı" olarak bahsettiğini söyler. Gerlach, Osmanlı devrinde Aya Kapısı olarak da adlandırılan, Bizans döneminde "Ayia" semtinde bulunan Ayios Nikolaos Kilisesi'nin Haliç'te, Cibali Kapısı'nda bulunduğundan söz eder. 15 Nisan 1576 tarihinde ayine katılan ve 14 Mart 1578'de kiliseyi tekrar ziyaret eden Gerlach yapının büyüklüğünden, dekorasyonundan, ikonaların ve kandillerin çokluğundan bahseder.

Cibali'den Fener'e doğru giderken küçük kubbesini ve çan kulesini fark edilmemesinin mümkün olmadığı kilisenin geçmişi Bizans dönemine kadar uzanmaktadır.

17. yüzyılda İstanbul'un on dördüncü kapısı olan Cibali'de Aya Nikola Kilisesi'nin olduğu ve burada Yahudilerle birlikte birçok Rumun oturduğu bilinmektedir. Kilise yangın geçirdikten sonra Sultan III. Mustafa'nın (1757-1774) fermanıyla yeniden inşa edilmiştir. Daha sonra tekrar yanan yapının inşası 3 Mayıs 1837 tarihinde başlamış, Nisan 1838'de sona ermiştir. Kilisenin Mimar Hadzinikolas Nikitiadis tarafından yapıldığı bilinmektedir.

Etrafı yüksek duvarlarla çevrili olan kilise, Bizans sur duvarı hizasında, ana cadde üzerinde yer almaktadır. Kilise avlusunun giriş kapısının güneybatısında, günümüzde kullanılmayan Ayios Haralambos Ayazması'nın kapısı ve kitabesi bulunmaktadır. Kapıdan avluya bir merdivenle ulaşılmaktadır. Avlunun güneybatısındaki Ayios Haralambos Ayazması'nın olduğu mekânın geçmişi muhtemelen Bizans dönemine dek uzanmaktadır. Ayazmanın yola bakan kuzey bölümü Bizans tuğla dolgusuyla inşa edilmiştir. Güney bölümünde ise fresklerin bulunduğu bölüm vardır. Bu freskli bölümün girişinde, doğu yönünde 1846 tarihli bir kitabe yer almaktadır. Ayazmanın üst bölümüne kuzey ve güneyden birer merdivenle çıkılmaktadır. Kilise avlusuna açılan kapının hemen karşısında, güneybatıda eski Ayios Haralambos Kilisesi yer almaktadır. Çan kulesi avlunun batısında bulunmaktadır.

Kilisenin dış cephesi kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. Köşelerde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Kilise doğu-batı ekseninde, üç nefli bir bazilikadır. Yapı, kırma çatıyla örtülüdür. Batıda "U" plan şemasına sahip narteks, doğuda yarım yuvarlak çıkıntılı apsis yer almaktadır. Narteksin güney bölümündeki

güney duvarı Ayios Haralambos Kilisesi'ne aittir. Narteks'ten naosa giriş yuvarlak mermer kemerli alçak rölyef kabartma süs kemerleri olan, ortasında kilit taşına sahip bir kapıyla gerçekleşmektedir. Ana giriş kapısının üzerinde kilisenin inşası için para yardımında bulunan kişilerin isimleri yer almaktadır. Kilisenin nefleri birbirinden altışar sütunla ayrılmaktadır. Sütunlar, ahşap üzeri alçı sıvalıdır ve ahşap kaide içinde yer almaktadır. Sütunlar birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlanmakta ve üst bölümündeki yuvarlak madalyonun içinde aziz tasvirleri görülmektedir. Kilisenin kadınlar kısmı "u" plana sahiptir.

Cibali'deki Ayios Nikolaos Kilisesi dış süsleme yönünden oldukça yalındır. İç süslemesi ise tonozlardaki Rönesans süs öğeleri, barok ve rokoko tarzındaki ikonostasionu, despot tahtı, ambon gibi öğeler ve neoklasik sütunlarla eklektik üsluptadır.

AYİA PARASKEVİ KİLİSESİ

~

Hasköy'de Bastar Sokak'tadır. Kilisenin narteksinde yer alan kitabeden, geçmişinin Bizans dönemine dayandığı anlaşılmaktadır. Ayia Paraskevi Kilisesi'nin Bizans döneminde Ayia Paraskevi adlı semtte bulunduğu ve fetihten sonra Rumlara bırakıldığı bilinmektedir. 1577 yılında kiliseyi ziyaret eden ve 26 Temmuz günü ayine katılan Gerlach, kiliseden ve avlusundaki mezarlıktan söz eder. Eremya Çelebi ise, Rumların Ayia Paraskevi'ye ithaf ettikleri, suyunun yeraltından aktığı bir ayazmaları olduğunu, bu ayazmanın herkese şifa dağıttığını ve suyunun çok tatlı olduğunu, hatta Türklerin hâlâ ayazmaya kurban sunduklarını ifade eder. Kilisenin eski yapı üzerine 1692'de inşa edildiği belirtilmektedir.

Osmanlı seyyahı ve tarihçisi Eremya Çelebi, Ayia Paraskevi Kilisesi'nde, Rumların Ayia Paraskevi'ye ithaf ettikleri, suyunun yeraltından aktığı bir ayazmanın bulunduğunu ve bu ayazmanın herkese şifa dağıttığını ve suyunun çok tatlı olduğunu, hatta Türklerin hâlâ ayazmaya kurban sunduklarını ifade etmiştir.

1833 yılında, Patrik I. Kostantinos zamanında yapılan büyük restorasyon sonucunda kilisenin epey değişikliğe uğradığı bilinmektedir. 1833 yılındaki restorasyon kitabesi narteksin naosa giriş kapısında yer almaktadır. 1958 yılında I. Athinagoras zamanında tekrar restore edilmiştir. Kiliseye ait Ayia Paraskevi ve Ayios Pandeleimon adlı ayazmalar halen varlığını sürdürmektedir. Yapı, özellikle bir zamanlar cemaatin önde gelen kişilerinin gömüldüğü yer olmasının dışında, iç mekândaki ikonostasyon ve erken döneme ait ikonalar açısından da önem taşımaktadır. Güney nefin güneydoğusunda Ayia Paraskevi'nin tabutu bulunmaktadır.

Etrafı yüksek duvarlarla çevrili olan kilise geniş bir avlu içinde bulunmaktadır. Yapının kuzey ve doğusunda mezarlık yer almaktadır. Kuzeybatısında yazıhane ve yönetim birimleri ile kilise görevlisinin yaşam birimi görülmektedir. Bu birime yüksek bir merdivenle ulaşılmaktadır. Kare kesitli kaide üzerinde yükselen çan kulesi kilisenin güneyinde bulunmaktadır. Kilise, doğu-batı ekseninde üç nefli bir bazilikadır. Yapının kuzey ve güney cepheleri düzgün tuğlayla örülmüştür. Diğer cepheler ise kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. Doğudaki apsis yarım yuvarlağı dışa doğru çıkıntılıdır. Üç nefli ana naos yan neflerin iki katı büyüklüğündedir. Nefleri birbirinden beşer sütun ve birer gömme sütun ayırmaktadır. Sütunlar, kare kesitli ve üzeri yivli bir kaide üzerinde yükselmektedir. Birbirlerine arşıtravla bağlanan sütunların başlıkları sadedir ve üzerlerinde kare kesitli abakus yer almaktadır. 19. yüzyıl öncesinde inşa edilen kiliseye, restorasyon sonrasında büyük değişikliğe uğradığı için eklektizm etkisi hâkimdir. Bu etki özellikle ikonostasion, ambon ve despot tahtı gibi litürjik öğelerde görülmektedir.

7

SURP HREŞDAGABEDATZ KİLİSESİ

~

Balat'da Kamış Sokak'tadır. Balat'ın farklı cemaatlerin yerleştiği bir bölge olduğu ve 18 hanenin Ermenilere ait olduğu bilinmektedir. Balat'ın iç tarafında Ermenilere ait Surp Hreşdagabedatz adlı kilisenin varlığından söz edilmektedir. Eremya Çelebi'nin notlarına göre Pamukciyan, IV. Murad zamanında Edirnekapı'daki Surp Nikoğos Kilisesi'nin Kefeli Camii'ne çevrilmesinden dolayı harap bir Rum kilisesinin Ermenilere verildiğini belirtmektedir.

1628 yılında onarılan ahşap yapı, 1692 ve 1729 yıllarında yanmış, 1834 yılında tamamen yıktırılan yapı 1835 yılında Sultan II. Mahmud'un fermanıyla daha büyük ve kârgir olarak yaptırılmıştır.

1628 yılında onarılan ahşap yapı, 1692 ve 1729 yıllarında yanmış, 1834 yılında tamamen yıktırılan yapı 1835 yılında Sultan II. Mahmud'un fermanıyla daha büyük ve kârgir olarak yaptırılmıştır. Temel atılması için kazı yapılırken Ayios Arthemios'a ait kemikler bulunmuş ve bunlar kilisenin ayazma kısmına gömülmüştür. Ayazma dışında eski Rum kilisesine ait bir diğer detay ise kabartma tasvirlerin olduğu demir kapıdır. Dört bölümden oluşan bu kabartmalardan üçünde İsa, diğerinde ise atı üzerinde ejderi öldüren Ayios Yeorgios'un tasviri yer almaktadır. Elinde kırbaç tutan ve satıcıları buradan uzaklaştırdığı anlatılan İsa tasvirinin altında Vaftizci Yahya İncil'inde (II. 14-17) yer alan "İsa mabede geldi ve ipten kamçı yaparak sarrafları ve satıcıları dışarı çıkardı" yazılıdır. Azizin mezarında ölüm yılı olarak 727 yazılmıştır.

Yazarların ifadelerine göre, I. Mahmud döneminde kapının Topkapı Sarayı inşaatı sırasında topraktan çıkarıldığı ve sarayın demircibaşısı Sivaslı Hacı Babik adlı bir Ermeni tarafından buraya getirilerek kiliseye taktırıldığı bildirilmektedir. 18. yüzyılda kilisenin bulunduğu bölgede önemli Ermeni hocalarının ders verdikleri bir okul açıldığı ve burada aynı zamanda bir matbaa bulunduğu ifade edilmektedir. Yanan okul daha sonra bir başka yere nakledilmiştir. Ermeniler için bölge kültürel bir merkez olarak kabul edilmektedir.

Kilise, Başpiskopos Tateos ve dönemin kuyumcularından Serope Ağa Sarkisyan'ın lahitlerinin bulunduğu bir avlu içinde yer almaktadır. Doğu-batı eksenindeki yapı, batıda üç bölümlü narteks ve doğuda apsisle sınırlanmaktadır. Apsis bölümü üç yarım yuvarlak çıkıntıdan oluşmaktadır. Yapı, dıştan çift meyilli bir örtü sistemine sahiptir. Yapının plan şeması üç nefli bir bazilikadır. Ana nef yan neflerden koro bölümüne dek uzanan biri yarım dörder sütunla ayrılmaktadır. Birbirlerine kemerlerle bağlı sütunların başlıkları kompozit şeklindedir. Yapının kuzeydoğusunda Surp Boğos Bedros Şapeli, şapelin

batısında Aziz Arthemios Ayazması'na inen merdivenler yer almaktadır. Kilisenin güneydoğusunda Surp Krikor Lusaroviç Şapeli, şapelin batısında depo olarak kullanılan bir bölüm yer almaktadır.

Yapı, Bizans döneminden başlayan tarihsel gelişimin sergilendiği en güzel örneklerden biridir. Ayazma duvarlarında yer alan haç rölyefler ve özellikle etrafında mermer dikdörtgen yumurta dizileriyle hareketlendirilmiş çerçeveyle vurgulanmış Topkapı Sarayı kazılarında ortaya çıkarılan tarihî kapı, kilisenin görülmesi gereken öğelerindendir.

SVETİ STEFAN KİLİSESİ

Haliç'de, Fener'dedir. Bu bölgedeki en dikkat çeken yapılardan biri olan Sveti Stefan Kilisesi, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin yakınındadır. Özellikle 19. yüzyıldan önce İstanbul'da yaşayan ve Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı olan Bulgarların bir hayli kalabalık olduğu bilinmektedir. Topluluğun millileşme hareketi sonucunda patrikhaneden ayrılmak ve bağımsız bir Bulgar kilisesi kurmak istemeleri buradaki yapının yükselmesine neden olan faktörlerden biridir.

Bulgar milliyetçiliğinin gelişmesini önlemek adına kilisenin yapılmasını istemeyen Osmanlı yönetimi, "kiliseyi bir ay içinde inşa ettikleri takdirde kullanımına izin vereceklerini" belirtince, 1892 yılında Waagner firması tarafından Viyana'da hazırlanan dökme demir parçalar, Tuna Nehri ve Karadeniz üzerinden İstanbul'a getirtilmiş ve Osmanlı yönetiminin verdiği süre içinde yapı inşa edilmiştir.

Bulgar milliyetçiliğinin gelişmesi halinde Fenerle olan ilişkilerinin sarsılacağını ve durumun siyasi otoriteleri açısından bir tehdit oluşturacağını düşünen Osmanlı yönetimi, önce kilisenin yapılmasını istememiş olsa da Bulgarların direnmesi üzerine kiliseyi inşa etmelerine izin vermiştir. Cemaatin önderlerinden Stefan Bogoridi'nin kendi dillerini kullanarak ayin yapılmasının önemini ısrarla vurgulaması üzerine önce papaz evi inşası için izin alınmış, arazi üzerinde ahşap bir yapı yapılmıştır. Böylece Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrılan Bulgarlar, 27 Şubat 1870 yılında Sultan Abdülaziz'in izniyle Bulgar Eksarhlığı'nı kurmuştur. İlk yapının ahşap olması nedeniyle daha büyük ve kârgir bir yapı yapılması kararlaştırılmış, zeminin böyle bir inşaat için uygun olmamasından dolayı hafif ve dayanıklı bir demir iskelet yapılması öngörülmüştür.

Yapının projesi Ermeni Mimar Hovsep Aznavour tarafından gerçekleştirilmiştir. Kilisenin yapılış öyküsü de hayli ilginçtir. Kilisenin yapılmasını istemeyen Osmanlı yönetimi, sonunda "kiliseyi bir ay içinde inşa ettikleri takdirde kullanımına izin vereceklerini" belirtmiştir. Bu nedenle 1892 yılında Waagner firması tarafından Viyana'da hazırlanan dökme demir parçalar, Tuna Nehri ve Karadeniz üzerinden İstanbul'a getirtilmiş, Osmanlı yönetiminin verdiği süre içinde yapı inşa edilmiştir. Kilise 1898 yılında ibadete açılmıştır.

Doğu-batı eksenindeki demir konstrüksiyon yapı, üç nefli plan şemasına sahiptir. Kilisenin doğusundaki apsis, dışta hafif köşegen bir profil çizmektedir. Apsis önünde ikonostasion yer almaktadır. Nefleri birbirinden ayıran sütunlar demir konstrüksiyondur ve başlıkları akantus yaprakları üzerinde barok detaylar içermektedir. Kilisenin iskeleti çelik konstrüksiyon olup, saç ve döküm levhalarla kaplandığı dikkat çekmektedir.

Kilisenin batısında yükselen çan kulesi neobarok detaylar içermektedir. Yapının kuzey ve güneyinde doğuya doğru uzanan ve ana mekândan daha yüksekte olan üçgen sivri kemerli bölümler bulunmaktadır. Cephelerdeki pencere kompozisyonları ince, uzun ve yarım yuvarlak şeklindeki kemerle bölünmüş, üzerlerindeki yuvarlak pencerelerle tasarım tamamlanmıştır. Neogotik kule ve iç mekânda yer alan neobarok detaylar nedeniyle kilisenin eklektik bir yapıya sahip olduğu ifade edilebilir. Yapı mimarlık tarihinde inşa sistematiği açısından önemli bir konuma sahiptir.

9

AYİOS YEORYİOS METOHİ KİLİSESİ

~

Fener'de Vodina Caddesi'ndedir. Kudüs Patrikliği'ne ait kilisenin geçmişi Bizans dönemine kadar uzanmaktadır. Antakya Patriği Paulus, kiliseyi Anastaseos Ayios Tafos olarak adlandırmıştır. Eremya Çelebi, avlulu ve bahçeli olan bu kilisenin Kudüslülerin manastırı olduğunu ifade etmiştir. Pamukciyan'ın kaleme aldığı notlarda yapının Kudüs Patriği Theophanes tarafından satın alındığı, 1728 yılında yandığı ve tekrar inşa edildiği bildirilmektedir. 1730 yılında yeniden yapılan kilisenin daha sonraları tekrar onarım gördüğü buradaki kitabelerden anlaşılmaktadır. 1834 yılındaki çalışmalarda Hadzinikolis Nikitiadis Usta'nın görev aldığı belirtilmektedir.

Eremya Çelebi, Kudüs Patrikliği'ne ait ve geçmişi Bizans dönemine kadar uzayan avlulu ve bahçeli bu kilisenin Kudüslülerin manastırı olduğunu ifade etmiştir.

Büyük bir avlu içinde yer alan yapı, doğu-batı ekseninde olup dikdörtgen planlıdır. Yapı, kaba yonu taş ve düzgün kesme taşla inşa edilmiştir. Kilisenin örtü sistemi çift meyilli kırma çatıdır. Yapının batısında narteks bulunmaktadır. Doğusunda ise üç bölümlü apsis yer almaktadır. Naos, üç nefli bazilikal planda düzenlenmiştir. Orta nefi yan neflerden ayıran yedişer sütun bulunmaktadır. Sütun başlıkları korint tarzındadır. Sütunlar birbirlerine düz bir arşitravla bağlanmıştır. Naosun kuzeyinde Ayios Minas Ayazması bulunmaktadır. İç mekân örtü sistemi basık tonozdur. İkonostasion, ambon ve despot tahtı ahşap olup barok detaylarla tezyin edilmiştir.

10

İOANNES PRODROMOS METOHİ KİLİSESİ

~

İoannes Prodromos Metohi Kilisesi, Sina'daki Azize Katerina Manastırı'na ait İstanbul'daki tek yapıdır.

Balat'ta Mürsel Paşa Caddesi'ndedir. Sina'daki Azize Katerina Manastırı'na ait İstanbul'daki tek yapıdır. Bizans dönemine tarihlenen yapının 14. yüzyıldaki varlığı yazarlar tarafından bildirilmektedir. Pamukciyan notlarında Tur-i Sina olarak bahsettiği kilisenin Balat'ta, Fener Caddesi üzerinde olduğunu, Vaftizci Yahya'ya ithaf edilen yapının 1640 yılında yandığını ve Rus sefirinin yardımlarıyla tekrar yapıldığını belirtmiştir. Daha sonra tekrar tahrip olan yapı, 1729 yılında yeniden inşa edilmiştir. Daha sonra kilisenin 1834 yılında Rus Elçiliği tarafından restore edildiği bilinmektedir.

Kilise, yeşil alan olarak düzenlenen bir parkın içinde yer almaktadır. Doğu-batı eksenindeki yapı dikdörtgen planlıdır. Kilisenin batısında dikdörtgen planlı doğusundaysa dışa doğru çıkıntılı dikdörtgen planlı narteks bulunmaktadır. Yapı, kaba yonu taş konstrüksiyondur. Kilisenin dış cephesi çift meyilli kırma çatıya sahiptir. Apsis tek meyilli çatıyla kapatılmıştır. Bazilikal plandaki kilise üç nefli bir naosa sahiptir. Orta nefler yan neflerden birbirlerine yarım kemerle bağlı sekizer sütunla ayrılmaktadır. Sütun başlıkları korinttir.

AYİOS YEORYİOS POTİRAS KİLİSESİ

Fener'de Murat Molla Caddesi'ndedir. Kilise aynı zamanda "karşı fikirde olan" anlamındaki Andifonitis olarak da adlandırılmaktadır. Bir efsaneye göre bir zamanlar hayatını faizle para vererek geçindiren bir kişi, fakir birinin kendisine borçlu olduğunu iddia etmiş. Zavallı kişi borcunun olmadığına adamı ikna edemeyince Fener'deki kilisede bulunan İsa ikonasına gidip soralım diye ısrar etmiş. Bunun üzerine İsa ikonasının önüne geçip durumu anlatmışlar. İnanışa göre bu olaydan sonra fakir adamın masum olduğu ortaya çıkmış.

Bizans döneminden itibaren varlığı bilinen kilisenin, dönemin ileri gelen ailelerinden birine ait olduğu bildirilmektedir. 1586 yılında Pammakaristos Kilisesi camiye çevrilince Ayios Yeoryios Potiras Kilisesi cemaat kilisesi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Bizans döneminden itibaren varlığı bilinen kilisenin, dönemin ileri gelen ailelerinden birine ait olduğu bildirilmektedir. 1586 yılında Pammakaristos Kilisesi camiye çevrilince Ayios Yeoryios Potiras Kilisesi cemaat kilisesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kilisenin güney cephesinde yer alan naos kapısı üzerindeki kitabede, yapının 16 Ekim 1830 tarihinde restore edildiği yazılmaktadır. Yine güney cephedeki dikdörtgen bir kitabede, Konya'dan Gelverili, Çarşambalı bakkal

Yeoryios'un hayratı olduğu belirtilmiştir. Kiliseye ait diğer bir kitabede kiliseye para veren veya restorasyonda bizzat calışanların isimleri yer almaktadır.

Yüksek duvarlarla çevrili kilisede iki avlu yer almaktadır. Avlulardan biri kilisenin güneyinde, diğeri kuzeyinde bulunmaktadır. Güney avlunun kuzeydoğusunda kilise görevlisinin oturma mekânı, kuzeyinde iki katlı eski bir imalathane görülmektedir. Bina günümüzde odunluk olarak kullanılmaktadır. Kilisenin kuzeydoğusunda ayazma, kuzeyinde ise pareklesion yer almaktadır. Kilisenin yapı malzemesi kaba yonu taş üzeri sıvalı olup, köşelerde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yapı doğu-batı ekseninde, üç nefli bir bazilikadır. Kilisenin dış cephesi, doğu ve batıda çift meyilli kırma çatıya sahiptir. Nefleri birbirinden dört tane tam bemada, bir tane gömme olmak üzere toplam beşer sütun ayırmaktadır. Sütunlar gömme bir kaide üzerine oturtulmuştur. Abakus sade ve kare kesitlidir. Sütunlar arşitravla birbirine bağlanmaktadır.

AYİA KİRİAKİ KİLİSESİ

Kumkapı'da Kadırga Liman Caddesi'ndedir. Yapı, Azize Kiryaki'ye ithaf edilmiştir. Azize zengin bir Hıristiyan ailesinin kızıdır. Pazar günü doğduğu için kendisine bu anlama gelen kiriaki adı verilmiştir. Hıristiyan olmalarından dolayı işkence gören ve kafaları kesilen aile bireyleriyle aynı kaderi yaşamış ve martyr (şehit) olmuştur. Adına inşa edilen Kumkapı'daki kilisenin varlığı 16. ve 17. yüzyılda yaşayan seyyahlar tarafından anılmaktadır. Semtte çıkan yangın sonucu tahrip olan yapının 1730 tarihinde onarıldığı bildirilmektedir. Fakat kilise 1865 yılında tekrar bir yangın geçirmiştir. 1894 yılında yeniden inşa edilen kilisenin mimarı, İstanbul mimarisine çok büyük katkıları olan, Zoğrafyon Rum Lisesi, Ruhban Okulu gibi önemli binalara ve birçok apartmana imzasını atan Periklis Fotiadis'tir.

Düzgün kesme taşla inşa edilen kilise bir avlu içinde yer almaktadır. Etrafı duvarlarla çevrili bu yapıya merdivenlerle ulaşılır. Kuzey ve güneyde yer alan merdivenler nedeniyle "Merdivenli Kilise" olarak da adlandırılmaktadır. Avlunun batı, güney ve doğusunda kiliseyi çevreleyen yönetim birimleri, toplantı mekânları ve kiliseye ait bir kütüphane bulunmaktadır. Yapının güneybatısındaki merdivenle Ayios Vasilios Ayazması'na ulaşılmaktadır.

Yapı, geleneksel Hıristiyan mimarisinin özelliklerine bağlı olarak doğu-batı doğrultusunda, kubbe örtü sisteminin kullanıldığı merkezi planlı bir yapıdır. Ana naosta örtü sistemi yüksek kasnak üzerine oturan kubbe biçimindedir. Kubbenin ağırlığı, birbirine kemerlerle bağlı stilize kompozit başlıklı sütunlarla dağıtılmıştır. Kubbenin geçiş öğeleri pandatiflerdir. Naosu çevreleyen duvarlara gömülü ortadaki sekiz sütun, mekâna sekizgen bir şema verir.

Azize Kiryaki'ye ithaf edilen ve geçirdiği yangınlar nedeniyle 1894 yılında yeniden inşa edilen kilisenin mimarı, İstanbul mimarisine çok büyük katkıları olan, Zoğrafyon Rum Lisesi, Ruhban Okulu gibi önemli binalara ve birçok apartmana imzasını atan Periklis Fotiadis'tir.

Yapının güney ve kuzeyinde iki adet kare kesitli çan kulesi yer almaktadır. Her iki çan kulesine altı basamakla ulaşılır. Çan kulelerinde bulunan kapı, pencere gibi mimari öğeleri simetrik olarak hareketlendiren sütunlar, tuğla silmeler, rozet ve bezemeler dış tezyinatında önem taşır. İstanbul'daki eklektik mimari üslubunun uygulandığı en çarpıcı örneklerden biridir.

PANAYİA ELPİDA KİLİSESİ

Kumkapı'da Gerdanlık Sokak'tadır. Kilise, Meryem Ana'nın ölümüne ithaf edilmiştir. Gerlach, 18 Mart 1576 tarihinde patriğin yönettiği bir ayine katılmış ve sonrasında buradaki ikonaları anlatmıştır. 10 Kasım 1652 tarihinde gerçekleşen büyük yangından dolayı tahrip olan bu kilisede Patrik Makarios ayin yönetmiştir. Kömürciyan, Trifon Karabeynikov'un Rum kiliseleri arasında Panayia Elpida'yı da saydığını ifade eder. 1655 yılında yanan yedi kiliseden biri olarak kabul edilmektedir. Yapı, 4 Haziran 1895 yılında tekrar inşa edilmiştir. 1865 yılında eski kiliseye ait kitabede cemaatin Patrik Kallinikos'a karşı minnetleri bildirmektedir. Yapının mimarı Vasilios Tsilenis'tir.

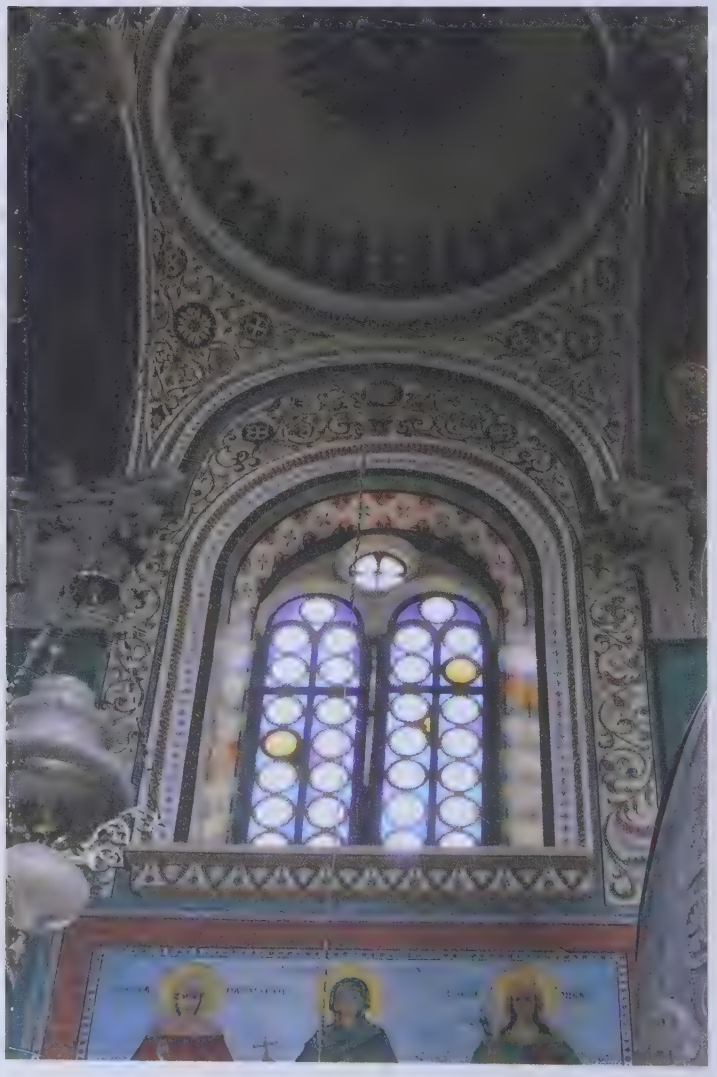
Yapının etrafı yüksek duvarlarla çevrilidir. Ahşap bir kapıdan avluya girilmektedir. Avlunun güneydoğusunda Ayios Yeoryios Ayazması yer almaktadır. Kuzeydoğusunda 1957 yılında eğitimine son verilmiş bir okul, doğusunda ve batısında ise yönetim birimleri ile sosyal yaşam birimleri görülmektedir. Yapı doğu-batı ekseninde ve Yunan haçı plan şemasındadır. Ana naos kubbeyle örtülmüş, ana mekânda pandantiflerle geçiş sağlanmıştır. Kubbenin taşıyıcı öğeleri, kompozit başlıklı iki paye ile iki sütun üzerine oturmaktadır.

Kubbeli yapının batısındaki kuzey ve güney köşelerinde yer alan çan kuleleri ve sütunlar, friz ve diğer süs öğeleriyle hareketlendirilmiştir. Cepheler batıda yuvarlak kemer, kuzey, güney ve doğuda ise üçgen alınlıklarla sınırlanmıştır. Düzgün kesme taşla inşa edilen yapının özellikle batı cephesinde detaylı taş süslemeciliği uygulanmıştır.

Yapının cephe süslemesinde yer alan pencerelerin iki yanını kompozit üsluptaki minyatür sütunlar süslemektedir. Yuvarlak kemer çıkıntıları, rozetler, akroterler, yuvarlak pencereler ve yoğun bitki motifleri dışında göze çarpan diğer bir süsleme öğesi de baklava motifleridir. Bu motifler Doğu'dan esinlenilerek yapılmıştır. Tanzimat sonrasında inşa edilen yapı, Rum Ortodoks kiliselerinin eklektik üsluptaki çarpıcı örneklerinden biridir.

10 Kasım 1652 tarihinde gerçekleşen büyük yangından dolayı tahrip olmuş ve 4 Haziran 1895 yılında tekrar inşa edilen yapı, Rum Ortodoks kiliselerinin eklektik üsluptaki çarpıcı örneklerinden birisidir.

AYİOS YEORYİOS KİPARİSSAS KİLİSESİ

Samatya'da Orgeneral A. Nafiz Gürman Caddesi'ndedir. Kilisenin batısında yer alan kitabede Bizans döneminde, Selvilik'teki Yeoryios Kilisesi'nin varlığından bahsedilmektedir. Selvilik içinde olduğundan Ayios Yeoryios Selvili anlamına gelen Ayios Yeoryios "Kiparissas" ismini almıştır. Kilise, Hıristiyanların en eski kiliselerinden biridir. Trifon Karabeynikov ve Paterakis'e ait kilise kataloglarında kilisenin ismine rastlanılmaktadır. Gerlach 23 Nisan 1577'de kiliseye gelip, Ayios Yeoryios'a ait duvar mozaiğini görmüştür.

Antakya patriğinin kâtibi Pavlos da aynı mozaik ikonadan bahsetmektedir. Gerlach, katıldığı ayinde Karamanlıların da olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca 17 Kasım 1577'de burada yapılan bir vaftiz ayinine de katılmıştır. Bunun yanı sıra kilisedeki ayazmada bulunan ve 22 Aralık'ta günü kutlanan "Ayios Anastasios Farmakolitrias"a ait mezarın varlığından da söz etmektedir. Kilisenin 1782 yılında yandığı ve Patrik I. Kostantinos tarafından 1834 yılında yeniden inşa ettirildiği bildirilmektedir. Mimarı Nikolaos Nikitaidis'tir. Yapı 1966 yılında restore edilmiştir.

Selvilik içinde olduğundan Ayios Yeoryios Selvili anlamına gelen Ayios Yeoryios "Kiparissas" ismini alan yapı, Hıristiyanların en eski kiliselerinden biridir.

Kilise ana cadde üzerinde, ufak bir avlu içinde yer almaktadır. Kuzey ve güneyinden avluya girilmektedir. Avlunun güneydoğusunda yerleşim birimleri bulunmaktadır. Kilisenin dışındaki güneydoğu ucunda eski "Metamorfosis Ayazması" yer almaktadır. Yapı malzemesi kaba yonu taş üzeri sıvadır. Köşeler düzgün kesme taşla inşa edilmiştir. Pencere çerçeveleri dışardan tuğlayla örülmüştür. Kilise doğu-batı ekseninde, kubbeli bazilikadır. Basık ve yüksek kasnaklı kubbe sekizgen bir şekle sahiptir. Narteks, batı ve güneyden iki girişe sahiptir. Narteksin güneyi camla bölünmüş, ayin sonrası toplantılar için yer ayrılmıştır.

Kilisenin kuzeybatısında bulunan kaide üzerinde ahşap ambon, güneybatısındaki kaide önünde ahşap iki mermer basamaklı despot tahtı yer almaktadır. Kilise, zaman içerisinde gerçekleştirilen restorasyonlarla değişikliğe uğramıştır.

15

ZOODOHOS PİYİ KİLİSESİ

~

Silivrikapı'da Balıklı Caddesi'ndedir. Rum Ortodoks patriklerinin gömüldüğü mezarlık burada yer almaktadır. Aynı zamanda manastır kompleksi içinde bulunan kilise, İmparator I. Leon (457-474) tarafından inşa edilmiştir. İmparator İustinianos'un burada bulunan ayazmaya çok önem verdiği, bu nedenle Ayasofya'dan kalan malzemelerle yapıyı genişlettiği bildirilmektedir. 786 yılındaki büyük depremle yıkılan yapı tekrar inşa ettirilmiştir. Kilise daha sonraki dönemlerde restore edilmiş, Latin istilasında Aynaroz Dağı'nda ilk kurulan manastırı sonraları Lavra Manastırı Kilisesi olarak kullanılmıştır.

Kilise avlusundaki Karamanlıca yazılan zemin mezar taşları Türkçe alfabe ile yazılmıştır ve Yunanca anlam taşımaktadır.

Fetihten sonra padişah fermanlarında Silivrikapı'daki kilisenin Rumlara ait olduğu belirtilmiştir. Kilise zamanla tahrip olunca 1726 yılında tekrar inşa edilmiştir. 1786 yılında ikinci yapı da oldukça harap haldedir. Batısında yer alan narteksten naosa giriş kapısının üzerindeki kitabede, kilisenin Patrik I. Kostantinos'un (1830-1834) yardımlarıyla tekrar inşa ettirildiği belirtilmiştir. Narteksin güneyinde yer alan giriş üzerindeki diğer bir kitabede, yapının 1833 yılının temmuz ayında inşa edildiği ve açılışının 2 Ocak 1835 tarihinde gerçekleştirildiği bildirilmektedir. Yapının, Mimar Nikolaos Bağcıolu ve Marki Kalfa tarafından inşa edildiği belirtilmektedir. Kitabede ayrıca yapımı için yardımda bulunan kiliselerin adları

yer almaktadır. Narteksteki 1933 tarihli bir kitabede, yapının Niğdeli Mimar K. Maksimiadis tarafından restore edildiği bildirilmektedir. Kilise, etrafı yüksek duvarlarla çevrili bu avlu içinde bulunmaktadır. Avlunun kuzeybatısında toplantı odası, güneybatısında ise manastır kompleksi yer almaktadır. Kilise avlusundaki zemin mezar taşları Yunanca alfabeyle yazılmıştır ve Türkçe anlam taşımaktadır. Mezar taşlarının üzerindeki makas, terazi gibi objeler ölen kişinin mesleğini belirtmektedir. Kilise gerek ayazması, gerek avlusundaki Karamanlıca mezar taşları ve patrik mezarları açısından oldukça önemlidir.

Kilise, doğu-batı ekseninde üç nefli bu bazilikadır. Yapının dış cephesi düzgün kesme taşla inşa edilmiştir. Batıda narteks, doğuda apsis bulunmaktadır. Yapı, doğu ve batı cephelerde kırma çatıyla örtülüdür. Ana mekânda yer alan köşeleri yuvarlatılmış kare kesitli payelere oturan altışar sütun nefleri birbirinden ayırmaktadır. Sütun başlıkları ion volütlü olup, volütler arasında girland motifi yer almaktadır. Sütunlar birbirine yuvarlak kemerlerle bağlıdır. Batısındaki eksende ve kuzeyde yer alan birer yuvarlak kemerli kapıyla patrik mezarlarının bulunduğu avluya çıkılmaktadır.

Kilisenin ana mekânında uygulanan sütun tonoz gibi mimari öğeler, ikonostasion, ambon ve despot tahtı gibi litürjik öğeler eklektik üsluptadır. Rönesans etkisindeki orta nef tonoz kalem işi motiflerle süslenmiştir.

AYİOS NİKOLAOS KİLİSESİ

Samatya'da Muallim Fevzi Sokak'tadır. Kilise 1593 yılında Trifon Karabeynikov, 1604 yılında Petrakis ve Thomas Smith tarafından yazılan listede zikredilmekte, bu durumda kilise geçmişinin Bizans devrine kadar uzandığını kanıtlamaktadır. Yangında tahrip olan yapının Patrik I. Kostantinos döneminde, 21 Ocak 1830 tarihinde yeniden inşa edildiği belirtilmektedir. 1993 yılında kilise yeniden restore edilmiştir. Çan kulesi demir konstrüksiyon olan yapının mimarı bilinmemektedir.

Ayios Nikolaos Kilisesi, adeta bir kilise bölgesi olan Samatya'da mimari üslup, tezyinat ve iç mekânda bulunan ikonalar gibi farklı yapılanmaların izlenmesi açısından önemlidir.

Geniş bir avlu içinde yer alan kilise, avluyu iki bölüme ayırmaktadır. Avluya kuzeybatıdaki bir kapıdan girilmektedir. Kilisenin kuzeybatısında yerleşim bölümleri bulunmaktadır. Doğu-batı ekseninde olan bu yapı, üç nefli bir bazilikadır. Dış cephesi kaba yonu taşla inşa edilen kilisenin doğu bölümü dışındaki diğer bölümleri sıvalıdır. Batı ve doğuda örtü sistemi çift meyilli kırma çatıdır.

Ana naosta ahşap yivli kare kaide üzerine oturan altışar sütun ana nefi yan neflerden ayırmaktadır. Yan nefler ana neften bir basamak daha yüksektir. Sütun başlıkları akantus yapraklı ve girland motiflidir. Sütunlar birbirine ahşap bir arşitravla bağlanmış, arşitrav üzerindeki madalyonlar içinde havariler tasvir edilmiştir. Narteksin güneyinde Ayios Nikolaos Ayazması yer almaktadır. Kilisenin dış cephesi erken dönem bazilikal plan şemasında inşa edilmiştir. Naos sütunları ve litürjik öğeler eklektik özelliğe sahiptir. Âdeta bir kilise bölgesi olan Samatya mimari üslup, tezyinat ve iç mekânda bulunan ikonalar gibi farklı yapılanmaların izlenmesi açısından önemlidir.

AYİOS MİNAS KİLİSESİ

~

Samatya'da Beştekâr Hakkı Bey Sokak'tadır. Kilise, Aziz Minas'a atfedilmiş tek Rum kilisesidir. Mısır'da doğan ve Hıristiyanlığı kabul etmiş bir ailenin çocuğu olan Aziz Minas (285-309), Mısır Kıpti Kilisesi için oldukça önemli biridir. Kilise inancına göre çocuk sahibi olamayan annesi Euphimia, bir ikonanın başında Tanrı'ya dua ederken ikonadan "Amin" sesi duyar. Ardından anne olan Euphimia'nın bu nedenle oğluna "Mina" ismini koyduğu düşünülmektedir. Hıristiyan inancıyla büyütülen ve keşiş olan Mina, Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyan karşıtı hareketi sonucu kafası kesilerek martyr olmuştur.

Kilise, Mısır'da doğmuş, Hıristiyanlığı kabul etmiş bir ailenin çocuğu olan ve Mısır Kıpti Kilisesi için oldukça önemli biri addedilen Aziz Minas'a atfedilmiş tek Rum kilisesidir.

Elenianon denilen bölgede bulunan Ayios Minas Kilisesi'nin geçmişi Bizans devrine kadar uzanmaktadır. Aynı bölgede Ayios Karpos ve Papylos adı altında bir martyr kilisesi daha olduğundan bahsedilmektedir. Karpos ve Papylos, İmparator Decius (249-251) döneminde Hıristiyanlığı seçtiklerinden dolayı hayatlarını kaybetmiş iki martyr olarak bilinmektedir. Adını burada bulunan saraydan alan bölgenin Samatya'da olduğu düşünülmektedir.

Daha geç devirlerde Ayios Polikarpos adına ithaf edilen Ayios Karpos ve Papylos Kilisesi'nin, günümüzdeki Ayios Minas Kilisesi olduğu anlaşılmıştır. Kilise, Trifon Karabeynikov ve Paterakis'in listesinde Ayios Polikarpos adıyla yer almaktadır. Kilise Thomas Smith'in listesinde Ayios Karpos, tarihçi Dukanios'unkinde Ayios Karpos, Gedeon'unkinde ise Ayios Karpos ve Papilos ismiyle anılmaktadır.

Yapı, 1782 yılında çıkan büyük bir yangında tahrip olmuştur. 1785 yılında kiliseyi ziyaret eden tarihçi Chevaliers, kubbeyi ölçerek 36 ayak olduğunu ortaya çıkarmıştır. Chevaliers, aynı isimli bir ayazmadan da söz etmiştir. 1782 yılındaki yangında tahrip olan kilisenin yerine Sultan II. Mahmud'un izniyle yeni bir kilise yapılmıştır. Kilisenin kuzey cephesindeki giriş üzerinde yer alan kitabeden, yapının Patrik I. Kostantinos (1830-1834) döneminde, 1833 yılının Aralık ayında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kitabede ayrıca kilise mimarının Kostantin Yolasigmazis olduğu belirtilmiştir.

Kilise ufak bir avlu içinde yer almaktadır. Avluya batıdaki kapıdan girilmektedir. Yapının güneydoğusunda kiliseye ait yazıhane yer almaktadır. İlk zamanlar kiliseye güneybatısında yer alan bir merdivenle girildiği bilinmektedir. Çan kulesi kare kesitlidir. Kulenin güneyinde caddeye inen ve günümüzde kullanıma kapalı olan bir merdiven bulunmaktadır.

Yapının alt bölümünde erken döneme ait freskolar yer almaktadır. Kilisenin dış cephesi kaba yonu taşla, köşeler ise düzgün kesme taşla inşa edilmiştir. Doğu-batı ekseninde olan kilise, çift meyilli çatıyla örtülmüştür. Ana mekândaki orta nefte beşik tonoz, yan neflerde düz çatı sistemi uygulanmıştır. Kilise istimlak edildiğinden dolayı, doğusunda apsis çıkıntısı yoktur. Ana nef yan neflerin iki katı büyüklüğündedir.

Nefler, mermer sekizgen kaideler üzerine oturtulan altışar sütunla birbirinden ayrılmaktadır. Sütun başlıkları stilize kompozittir. Narteksin doğusunda yuvarlak kemerli bir pencere ve yanında Polikarpos Ayazması'na inen merdiven görülmektedir.

Erken dönem bazilikal plan şemasına bağlı inşa edilen kilisenin litürjik öğeleri eklektik üsluptadır. Kilise, İstanbul tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Kilisenin altında bulunan eski yapıya ait kalıntılara ulaşabilmek için kapı imalatçısından ve kahvehaneden izin alınması gerekmektedir.

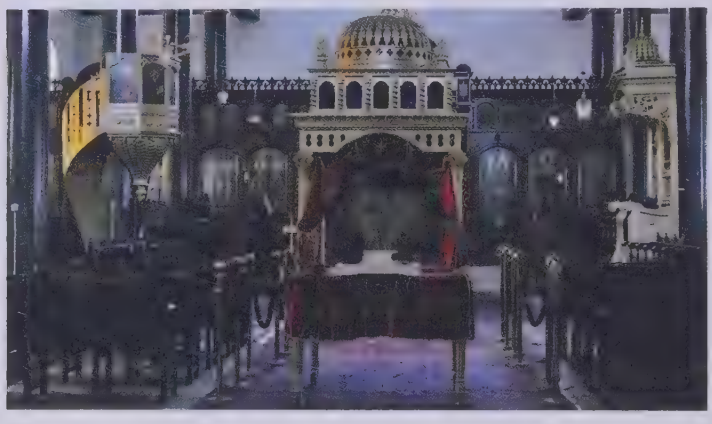
AYİOS KONSTANTİNOS VE AYİA ELENİ KİLİSESİ

Yedikule'de İmrahor İlyas Bey Caddesi'ndedir. I. Konstantinos ve annesi Eleni adına kutsanan kilisede, bir dönemler imparatora ait sağ kol ve parmak röliklerinin saklandığı bilinmektedir. Fetihten sonraki göçler sırasında Karaman'dan gelen Rumları bu semte yerleştiren II. Mehmed, burada yeniden kilise inşa edilmesine izin vermiştir. Bu nedenle kilise kataloglarında adı Karamania'daki Ayios Kostantinos veya Karaman Mahallesi'ndeki Ayios Kostantinos olarak geçmektedir. 21 Mayıs 1576 tarihinde kilisenin gününe katılan Gerlach, kilisenin altında merdivenle inilen bir ayazmanın varlığından bahsetmektedir.

Patrik III. Mitrofanis (1565-1572), 1569 tarihli mektubunda kilisenin eski bir yapı olduğunu belirtmiştir. Kilise, tüm kataloglarda Kostantinos adıyla yer almaktadır. İlk kilisenin kubbeli ve eski bir yapı olduğundan bahsedilmektedir. 1689 yılında kilisenin yandığı ve sonra onarıldığı bildirilmektedir. Narteksteki naosa giriş kapısının üzerindeki kitabede, 15 Mart 1805 tarihinde kilisenin tekrar inşa edildiği yazmaktadır. Kitabede ayrıca yapıda mermer taşçılar loncası ustaları, kalfa ve öğrencilerinin çalıştığı ifade edilmektedir. Narteksin güneyinde bulunan kitabede kilisenin Patrik Kallinikos döneminde temelden inşa edildiği ve 6 Nisan 1805 tarihinde ibadete açıldığı yazılmaktadır.

Bir başka kitabede ise kilisenin Patrik Konstantinos zamanında, Fotios ve Mimar Konstantinos tarafından 20 Eylül 1833'te restore edildiği bildirilmektedir. 1963 yılında tekrar restorasyonu gerçekleştirilen yapının açılışının Myra Metropoliti tarafından gerçekleştirildiği, narteksin batısında yer alan kitabeden anlaşılmaktadır. Kilise geniş bir avlu içinde bulunmakta, buraya kuzeyde bulunan bir kapıdan girilmektedir. Çan kulesi kilisenin kuzeyinde yer almaktadır. Kuledeki kitabede, buranın Sultan II. Abdülhamid döneminde ve III. İoakim'in patrikliği sırasında toplanan bağışlarla 4 Mayıs 1903 yılında inşa edildiği yazmaktadır. Yapı, İstanbul'da çan kulesi en çok dikkat çeken kiliselerden biri olması ve Karamanlıların kilisesi olarak tanımlanması açısından önem taşımaktadır.

I. Konstantin ve annesi Eleni adına kutsanan Ayios Konstantinos ve Ayia Eleni Kilisesi'nde bir dönemler imparatora ait sağ kol ve parmak röliklerinin saklandığı bilinmektedir.

Avlunun güneyinde iki katlı, eski bir okul binası yer almaktadır. Okulun hemen doğusundaki merdivenle aşağıdaki avluya inilmekte ve burada eski bir binanın kalıntıları görülmektedir. Depo olarak kullanılan yuvarlak kemerlerin ve kiriş çıkıntılarının yer aldığı bu mekânın geçmişi Bizans dönemine kadar uzanmaktadır. Mekân, geç devirde ana kilise yıkılınca ayin yapmak için kullanılmıştır. Bu bölümün hemen üstünde yer alan ve kilisenin dıştan güneydoğu yönünde bulunan kısmına istinat duvarı şeklinde bir bölüm eklenmiştir. Kilisenin eski bir yapı üzerine inşa edildiği gözlenmektedir. Avlunun kuzeybatısında kilise görevlilerinin yaşam birimleri, kuzeydoğusunda ise yazıhane bulunmaktadır. Yapı malzemesi kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. Yapı, doğu-batı ekseninde üç nefli bir bazilikadır. Kilise, çift meyilli kırma çatıya sahiptir. Doğusunda yarım çıkıntılı apsis yer almaktadır. Naostaki orta nef yan neflerin iki katı büyüklüğündedir. Ana nefi yan neflerden altışar sütun ayırmaktadır. Sekizgen mermer bir kaide üzerine oturtulmuş ve birbirlerine bir kirişle bağlanmış olan sütunların başlıkları kompozittir. Üzerlerinde meandr ile geometrik çerçeveli haçlar görülmektedir.

19

AYİOS DİMİTRİOS KİLİSESİ

~

Edirnekapı'da Sarmaşık Mahallesi, Prof. Naci Şensoy Caddesi'ndedir. Mihrimah Sultan Camii'nin güneyinde bulunan yapının ismi Trifon Karabeynikov ve Paterakis'in listeleriyle 1648 tarihli kürkçüler loncası kataloğunda geçmektedir. Kilisenin adı ayrıca Thomas Smith'in hazırladığı katalogda da yer almaktadır. Gedeon ise Fatih Sultan Mehmed döneminde kiliseye ait bir ferman olduğunu ve fermanın daha sonra patrikhanede çıkan yangında yandığını bildirmektedir.

Kilise narteksinde yer alan kitabede, yapının 20 Nisan 1834 tarihinde tekrar inşa edildiği yazılıdır. Kilise, Sarmaşık Mahallesi'nde bulunduğundan ötürü bu adla anılmaktadır. Mimarı bilinmemektedir. İçinde yer alan litürjik malzemeler ve ikonalar nedeniyle görülmesi gereken yapılardandır. Kilisede devşirme malzeme kullanılmıştır.

Kilise, bir avlu içinde yer almaktadır. Avluya kilisenin güneydoğusundan girilmektedir. Yapının kuzeydoğusunda sonradan kapatılan bir giriş bulunmaktadır. Avlunun batısında kilise bekçisine ait yaşam birimleri yer almaktadır. Kaba yonu taş üzeri sıvalı olan yapı, doğu-batı ekseninde üç nefli bazilikal plan şemasında inşa edilmiştir.

Ayios Dimitrios Kilisesi, içinde yer alan litürjik malzemeler ve ikonalar nedeniyle görülmesi gereken yapılardan biridir.

Kilisenin dış cephesi çift meyilli kırma çatıyla, dikdörtgen planlı narteksi düz çatıyla örtülmüştür. Doğuda yarım yuvarlak apsis çıkıntısı bulunmaktadır. Dış cephesi sade olan yapının bazı yerlerinde devşirme malzeme görülmektedir. Avlunun güneyindeki matem yemeğini ve cellada oturan ölü anasını tasvir eden iki kabartma levha antik döneme aittir. Yapıyı saçak altında bir düz, bir dış bükey silme dolaşmaktadır. Nefleri birbirinden beşer kare kesitli sütun ayırmaktadır. Sütun başlıkları ahşap stilize iondur. Beşik tonozun ortasında Pantokrator İsa tasvir edilmiştir. Sütunlar birbirlerine arşitravla bağlanmıştır. Arşitravın ortasına ışınsal alçak rölyef süsleme yapılmıştır. Madalyon içinde aziz tasvirleri yer almaktadır.

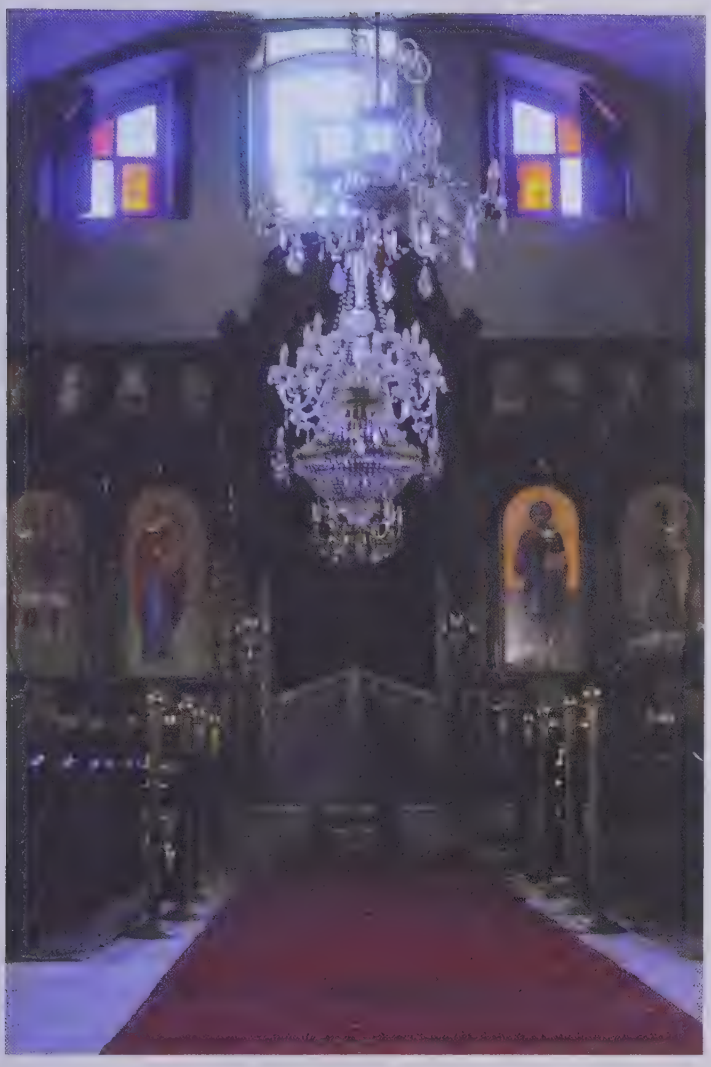
Kuzeybatıdan avluya açılan kare kemer nişi içinde yuvarlak kemerli kapı mevcuttur. Bu kapı "Ayios Sevastianu" adlı ayazmaya açılmaktadır.

AYİOS THEODOROS KİLİSESİ

~

Yenikapı'da Alaçamı Sokak'tadır. Kilise, 10. yüzyılda yaşamış olan Aziz Theodoros'a atfedilmiştir. Küçük yaşlardan itibaren felsefe eğitimi gören Theodoros, 10 yaşında anne babasını kaybetmiş ve ailesinden kalan mirası fakirlere dağıtmıştır. Daha sonra Kudüs'e gitmiş ve orada keşiş olmuştur. Teoloji konusundaki başarısı onu Edessa Piskoposluğu'na kadar yükseltmiştir. Adına inşa edilen bu yapının 1645 yılında yandığı ve Sultan İbrahim'in (1640-1648) izniyle tekrar yapıldığı bilinmektedir. Batı cephesindeki giriş üstünde yer alan alınlıktaki kitabeden, yapının 20 Aralık 1830 tarihinde tekrar inşa edildiği anlaşılmaktadır. Etrafı yüksek duvarlarla çevrili olan kilise, geniş bir avlu içinde yer almaktadır. Avlunun batısında Langa Rum İlkokulu, güneybatısında yazıhane ve toplantı mekânları, güneyde ise kilise görevlisinin yaşam mekânı bulunmaktadır. Avlunun yine güneyinde Ayios Theodoros Ayazması yer almaktadır. Avlunun doğusunda kare kesitli baldaken tipindeki çan kulesi görülmektedir. Mimarı bilinmeyen yapı, İstanbul'da Ayios Theodoros'a ithaf edilen tek Rum Ortodoks kilisesi olması açısından önemlidir.

Kilise, kaba yonu taş ve köşelerde düzgün kesme taşla inşa edilmiştir. Yapı, doğu-batı eksenindedir ve bazilikal plan şeması özelliklerini taşımaktadır. Dış cephesi doğu ve batıda çift meyilli kırma çatıya sahiptir. Batıda narteks, doğuda dışa doğru yarım yuvarlak çıkıntılı apsis yer almaktadır.

Batı cephesinin alt bölümü düzgün kesme taşla inşa edilmiştir. Yapıyı saçak altında geniş bir silme dolanmaktadır. Kilisenin dış cephesi sadedir. Üç nefli naoşta, orta nefi yan neflerden altışar sütun ayırmaktadır. Birbirlerine kemerlerle bağlanan sütunlar, sekizgen mermer kaideler üzerine oturmaktadır. Sütun başlıkları kompozittir.

Erken dönem bazilika plan şemasında inşa edilen naoşta gerek sütunlarda gerekse ikonoştasion, despot tahtı ve ambonda eklektizmin etkisi görülmektedir.

Kilise, teoloji konusundaki başarıları sayesinde Edessa Piskoposluğu'na kadar yükselen 10. yüzyılda yaşamış olan Aziz Theodoros'a atfedilmiştir.

SURP ASDVADZADZİN ERMENİ PATRİKHANE KİLİSESİ

Kumkapı'da Şarapnel Sokak'tadır. Ermeni Patrikhane Kilisesi olarak kullanılan yapı, Meryem Ana'ya ithaf edilmiştir. Kilisenin varlığı Bizans dönemine kadar uzanmaktadır. Özellikle kilisenin mahzeninde yer alan Ayios Theodoros Ayazması bu bilgiyi ispat eder niteliktedir. Tarihçi Eremya Kömürciyan, Kumkapı'da dört kilise bulunduğunu, bunların üçünün Rumlara ait olduğunu ve bir tanesinin de evinin yakınındaki Surp Asvadzadzin Kilisesi olduğunu bildirmektedir. Kömürciyan'ın kitabını yayına yeni notlarla hazırlayan Pamukciyan, yazarın Patrikhane Kilisesi'ni ifade ettiğini belirtir. Ermeni cemaatinin merkez kilisesinin ilk inşa tarihi bilinmemektedir. Patrikliğin Samatya'dan Kumkapı'ya 1641 yılında taşındığı belirtilse de, 1608 yılında Polonyalı Simeon'un *Seyahatnamesi*'nde burada daha önceleri aynı adı taşıyan bir yapının varlığı bildirilmektedir.

Tarihi boyunca birçok kez yangınlar nedeniyle tahrip olan Kumkapı'daki Surp Asdvadzadzin Kilisesi, İstanbul Ermenilerinin dinî merkezi olmasının yanı sıra kültür merkezi kimliğiyle de ayrı bir önem taşımaktadır.

Yazar Mordtmann Kumkapı'dan bahsederken Akakios Mitrophanes ve Hrisanthos Ephimia adlı iki kilisenin yerini Ermeni Patrikhanesi'nin üç mihraplı kilisesinin aldığını belirtmektedir. Fetihten sonra Ermeni cemaatine tahsis edilen yapının birkaç kez tahrip olduğu ve onarımlar geçirdiği anlatılmaktadır.

Örneğin 1645 yılında Kumkapı'da çıkan büyük yangını anlatan Çamiçyan, binlerce haneyle birlikte Rumların kiliselerinin ve Ermenilerin Surp Asdvadzadzin Kilisesi'nin yandığından bahsetmiştir. Yangından bir ay sonra Sultan İbrahim yangın yerini ziyaret etmiş, yanan tasvirleri görünce kilisenin yeniden inşası için ferman çıkarmıştır. Kilise, birkaç sene sonra tekrar yanma tehlikesi geçirmiş ve 1718 yılında tamamen yanmıştır. 1719 yılında daha anıtsal boyutlarda ve birbirine bitişik üç mihraplı olarak inşa edildiği ifade edilmektedir. Kilisenin mimarları, Meliton Araboğlu ve Sarkis Kalfa'dır. Daha sonra tekrar yanan yapının 1764 yılında yeni bir onarım daha geçirdiği ifade edilmektedir. 18 Ağustos 1826 yılında Patrikhane ve Kudüs temsilciliği binasıyla birlikte bir kez daha yanan kilise, 1828 yılında kârgir olarak bugünkü şekliyle inşa edilmiştir.

Yapı, bir avlu içinde yer almaktadır. Çan kulesi, girişte batıdaki aksta yer almakta ve kademeli olarak yükselmektedir. Çan kulesinin ilk bölümü ana giriş ve bu bölümü hareketlendiren geniş bir kemer açıklığından oluşmaktadır. Kulenin ikinci bölümü ise ön cephede iki küçük kemer açıklığı ve or-

tada bir sütun kompozisyonundan meydana gelmektedir. Yapı taş üzeri sıvalıdır. Kilise, doğu-batı ekseninde üç nefli bazilikal plan şemasındadır. Yapının doğusunda üç bölümlü yarım yuvarlak apsis, batısında ise kare planlı narteks yer almaktadır. Dikdörtgen planlı naos üç neften oluşmaktadır. Orta nef yan neflerin iki katı büyüklüğündedir. Orta nefi yan neflerden dokuzar sütun ayırmaktadır.

Birbirlerine kemerlerle bağlı olan sütunların başlıkları ion stilinde olup, başlıklardaki volütler birbirlerine girland motifleriyle bağlanmaktadır. Apsisin kuzeyinde Surp Vortvotz Vorotman Şapeli ve rahiplerin odası, güneyinde ise hazine odası yer almaktadır. Kuzey nefin kuzeydoğusunda bulunan bir kapıdan Surp Harutyun Şapeli'ne geçiş sağlanmaktadır. Şapelin kuzeybatısındaki merdivenlerden Ayios Theodoros Ayazması'na inilmektedir. Güney nefin güneydoğusunda yer alan bir açıklıktan Surp Hovhannes Mıgırdiç Şapeli'ne geçiş sağlanmaktadır.

Kumkapı'daki Surp Asdvadzadzin Kilisesi, İstanbul Ermenilerinin dinî merkezi olmasının yanı sıra kültür merkezi kimliğiyle de ayrı bir önem taşımaktadır. Bir dönem burada okullar açılmış, kütüphane yapılmıştır. Yine buradaki 17. yüzyılda kurulan ve 19. yüzyıla dek faaliyetini sürdüren matbaada birçok kitabın basıldığı bilinmektedir.

SURP KEVORK KİLİSESİ

Samatya'da Marmara Caddesi'ndedir. Fatih Sultan Mehmed, fetihten sonra patrikhane kilisesi olarak kullanmaları için yapıyı Ermenilere tahsis etmiştir. Burada bulunan ayazmadan dolayı yapı Sulu Manastır olarak adlandırılmıştır. Yapının Bizans döneminde çok görkemli olduğu ifade edilmektedir. Eremya Çelebi'nin ifadesine göre Sultan Süleyman, bin haneden fazla Ermeni'nin bulunduğu bu bölgedeki yapıyı Rumların elinden alıp Ermenilere vermiştir. Pamukciyan, kilisenin Ermenilere tahsis edilmesi hususunu özellikle İstanbul Ermeni cemaatinin kuruluşuyla ilişkilendirir.

Bursa Ermeni piskoposunu 1461 yılında patriklik görevine getiren Fatih Sultan Mehmed, Anadolu'nun farklı bölgelerinde yaşayan Ermenilerin de İstanbul'a yerleşmesini sağlamış ve İstanbul'un farklı bölgelerinde ikâmet etmeleri için yardımcı olmuştur. Ermeni cemaatini İstanbul'un altı farklı semtine yerleştirdiğinden dolayı cemaati "Altı Cemaat" olarak adlandırmıştır. En önemli cemaat Sulu Manastır Kilisesi etrafında bulunduğundan patriklik makamı burada kurulmuştur. Patriklik makamı, 1641 yılında Kumkapı'ya nakledilene kadar Samatya'da bulunmuştur.Eremya Çelebi, Sulu Manastır Kilisesi'nin Sultan Süleyman tarafından Ermenilere verildiğini söylese de, Pamukciyan Fatih'in burada oturan Ermeni cemaatini kilisesiz bırakmayacağını ifade ettiğini, muhtemelen yapının bir ara Rumlar tarafından geri alındığını ve Sultan Süleyman döneminde tekrar Ermenilere geri verilmiş olabileceğini, Çelebi'nin de bu nedenle böyle bir ifadeye yer verdiğini belirtmektedir.

Fetihten sonra kilise olarak işlevini devam ettiren yapının 11. yüzyılda yapıldığı, hatta İmparator Nikephoros Botiates'in buraya defnedildiği bilinmektedir. Kilise, Latin İmparatorluğu döneminde tahrip olmuş, İmparator Mikhael Paleologos tarafından tekrar onarımı gerçekleştirilmiştir. İspanyol Seyyah Clavijo'nun bilgilerine göre kilise beş tane apsisi olan geniş ve yüksek, içinde yeşil mermerlerin olduğu üç nefli bir yapıdır. Stokhove, seyahatnamesinde Ermeni Patrikhanesi'ne ait olduğunu belirttiği bu yapıda imparatorlar zamanında bir konsilin toplandığını ve duvarlarda da ruhani liderlerin resimlerinin olduğunu söylemektedir. Bunların dışında bir imparator ve imparatoriçenin de resmi olduğunu söyleyen yazar, Sultan Süleyman'ın bu resimlerle çok ilgilendiğini ve sık sık burayı ziyaret ettiğini belirtmektedir. Eremya Çelebi, Surp Kevork Kilisesi'nin 1660 yılında yandığını ve ??? yılında üç ayrı yapı olarak yeniden inşa edildiğini, 1722 yılında bir onarım geçiren yapının 1782 yılında tamamen yandığını söylemektedir. Aynı zamanda burada bulunan ayazmanın sıtmaya çok iyi geldiğini de ifade etmektedir. 1804 yılında tekrar yapılan yapının 1866 yılındaki Samatya yangınında tamamen yandığı ve 1886 yılında tekrar inşa edildiği belirtilmektedir. Bugünkü yapı, Mimar Bedros Nemtse tarafından inşa edilmiştir.

Surp Kevork Kilisesi, doğu-batı ekseninde bir yapıdır. Düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Yapının cephelerindeki binaya hareketlilik veren tezyinatı dikkat çekmektedir. Kilisenin batısında narteks, doğusunda apsis yer almaktadır. Yunan haçı plan şemasına sahip yapının batı girişindeki aksta yükselen çan kulesi oldukça görkemlidir. Aşağıda kare, en üst bölümde yarı yuvarlak açıklıklara sahip olan kule sivri bir örtüyle sona ermektedir. Naos tek nefli olup duvarlara gömülü yarım kemerler, pilasterler ve üzerlerindeki korint sütunlar iç mekânın zengin bir tezyinata sahip olduğunun göstergesidir. Koronun ve apsisin kuzeyinde vaftiz bölümü ve hazine odası olarak tanımlanan mekân, güneyinde mugannilerin ve rahiplerin giyim odaları yer almaktadır. Batıda, kuzeyde ve güneyde yer alan merdivenlerden galeri katına giriş sağlanmaktadır. Neoklasik üsluptaki yapı, özellikle tarihsel gelişimi ve geçmişinin Bizans dönemine dek uzanması nedeniyle İstanbul'daki kiliseler arasında önemli bir yere sahiptir.

Fetihten sonra, Fatih Sultan Mehmed tarafından patrikhane kilisesi olarak kullanmaları için Ermenilere tahsis edilen neoklasik üsluptaki yapı, özellikle tarihsel gelişimi ve geçmişinin Bizans dönemine dek uzanması nedeniyle İstanbul'daki kiliseler arasında önemli bir yere sahiptir.

SURP NİGOĞAYOS KİLİSESİ

1475 yılında Osmanlıların Kefe Seferi'nden sonra Kefe'den İstanbul'a nakledilen Ermenilere verildiği belirtilen ve bu sebeple bir dönem Kefeliler Kilisesi olarak da anılan kilise ile ilgili olarak İstanbul'daki ilk Ermeni matbaasının 1565 yılında burada kurulduğuna dair bilgiler bulunmaktadır.

Topkapı'da Posta Yolu Caddesi'ndedir. Yapının ilk inşa tarihi bilinmemektedir. Fakat 17. yüzyıl öncesinde bu bölgede bir kilisenin varlığından söz edilmektedir. "Gümrük Kilisesi" olarak anıldığı ve fetihten sonra aynı dönemde Frenkler ve Ermeniler tarafından kullanıldığı ifade edilmektedir. Kilisenin 1475 yılında Osmanlıların Kefe Seferi'nden sonra Kefe'den İstanbul'a nakledilen Ermenilere verildiği belirtilmektedir. Bu sebeple bir dönem Kefeliler Kilisesi olarak da anılmıştır. İstanbul'daki ilk Ermeni matbaasının da 1565 yılında bu kilisede kurulduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Tokatlı Abgar Tıbir adlı kişinin Venedik'teki matbaasını buraya taşıdığı ve kilisede aynı yıl altı kitabın basıldığı belirtilir. *Gramer* ve *Bayram Takvimi* bu basımlar arasında sayılmaktadır.Kilisedeki basımlar hakkında bilgi veren Pamukciyan, kitabın içindeki notlardan söz eder: "1567 tarihinde Osmanlı Sultanı Selim'in ikinci saltanat yılında I. Der Hagop İstanbul Patrikliği zamanında Surp Nigoğos Ermeni Kilisesi dahilinde basma yazı yapıldı." Eremya Çelebi'nin bir matbaasının da 1677 yılında burada kurulduğu ifade edilir. Sözü edilen kilise, 1662 yılında gerçekleşen bir yangın sonucu yanmış ve tekrar yapılmıştır. Yeni yapılan bütün kiliselerin yıktırılmasına dair emir çıkınca kilise kapatılarak okula dönüştürülmüştür. Bir süre okul olarak kullanılan yapı, Rumların kiliseleriyle birlikte yıktırılmıştır. Karagümrük'teki kilisenin Ermenilerden alınmasının ardından yeni kilise inşaatına izin verilmediği için Topkapı'da aynı adla ahşap bir kilise yapılmıştır. 1831 yılında eski kilise yıktırılmış, yerine Vartan Kalfa tarafından günümüzdeki yapı inşa edilmiştir. 1832 yılında ibadete açılan kilise daha sonraları depremde hasar görmüştür. I. Dünya Savaşı sırasında askeri işler için kullanılan yapı onarılarak, 1927 yılında tekrar kullanılmaya başlanmıştır.

Avlu içinde yer alan yapıda kaba yonu taş malzeme olarak kullanılmıştır. Doğu-batı ekseninde inşa edilen yapının batısı dikdörtgen narteks, doğusu ise yarım yuvarlak apsisle sınırlanmaktadır. Kilisenin güneybatısından avluya giriş sağlanmaktadır. Girişin üstünde konik sivri kubbeli çan kulesi yer almaktadır. Yapının dıştaki örtü sistemi çift meyilli kırma çatılıdır. Tek nefli bazilikal planda inşa edilen kilisenin narteksinin kuzeyinde galeriye çıkan merdivenler bulunmaktadır. Yeni inşa edilen yapının tarihsel geçmişi, yukarıda bahsi geçen matbaası ve buraya bağlı cemaatin daha önce farklı bir bölgede olan kiliselerini bu bölgeye taşıyarak dinsel vecibelerini devam ettirmeleri açısından dikkat çeker.

24

SURP SARKİS KİLİSESİ

Kazlıçeşme'de Balıklı Ermeni Mezarlığı'nın içindedir. Bu mezarlığın İstanbul'un en eski Ermeni mezarlıklarından biri olduğu bilinmektedir. Eremya Çelebi mezarlıktan bahsederken burada Surp Kevork, Surp Sarkis, Surp Nigoğos ve Surp Asdvadzadzin kiliselerine ait ayrı ayrı bölümlerin olduğunu bildirmektedir. Bu bölümlerde gömü olduğunu ifade eden yazar, birçok piskopos ve şöhretli kişinin burada defnedildiğini belirtmektedir. Muhtelif yerlerden İstanbul'a gelip burada yaşayan ve Balıklı'da son uykularını uyuyan kişilerin isimleri yazar tarafından uzun bir liste halinde verilmiştir.

Surp Sarkis Kilisesi, mimarisinin özgünlüğü açısından oldukça önemlidir. Küçük boyutlardaki bu şapelin giriş cephesindeki postmodern yaklaşım, kilise mimarisinde uygulanmayan bir tutumdur. Kilisenin girişi, yukarıya doğru darlaşan üçgen bir açıklık şeklindedir. Çatı çift meyillidir ve ana mekânın dışına taşmaktadır. İç mekân tek nefe sahiptir. Naosun içi, yay şeklindeki kemer tekrarlarıyla kaburgalı bir sistem şeklindedir. Kilisenin bir diğer ilginç detayı ise, ortada yükselen Ermeni mimari canlandırmacılığını net olarak yansıtan sivri külahlı kuledir. Çatı meyilleri üzerinde üçgen pencere açıklıkları görülmektedir. Yapının modern ve geleneksel mimarinin bir kompozisyonunu sergilediği net olarak gözlemlenmektedir.

İstanbul'un en eski Ermeni mezarlıklarından biri olduğu bilinen Balıklı Ermeni Mezarlığı içindeki kilisenin modern ve geleneksel mimarinin bir kompozisyonunu sergilediği net olarak gözlemlenmektedir.

PANAYİA HANÇERİOTİSSA KİLİSESİ

Edirnekapı'da Ulubatlı Hasan Sokak'tadır. Yapının geçmişi Bizans dönemine kadar uzanmaktadır. Reşat Ekrem Koçu, kilisenin içinde bulunan Ayia Paraskevi Ayazması'nın ikonalaşma döneminde taraftarların toplandığı ve ayinlerini yaptıkları bir yer olduğundan bahsetmektedir. Antakya Patrikliği Kâtibi Paulus kiliseyi ziyaret etmiş ve burayı Hançerli Meryem olarak listesinde belirtmiştir. 16. yüzyıldan itibaren süreklilik gösteren kilisenin günümüzdeki yapısının temeli 1836 yılında atılmış, kilise 1837 yılında ibadete açılmıştır. Yapının mimarı Kosta Kalfa olarak belirtilmektedir. İstanbul'da aynı bölgede bulunan Kariye Müzesi dışında Bizans döneminden beri varlığı bilinen yapılardan biri olması açısından önemlidir. Kilisesi yüksek duvarlarla çevrilidir. Avluda demir çan kulesi yer almaktadır. Doğu-batı eksenindeki yapının güney duvarı daha geniştir. Örtü sistemi çift meyilli kırma çatıdır. Yapım malzemesi kaba yonu taş ve tuğla olup yapının üzeri sıvalıdır. Batıdaki narteks dikdörtgen planlıdır ve galeriye çıkan merdivenler burada bulunmaktadır. İç mekân üç nefli bir bazilika planına sahiptir. Orta nefi yan neflerden ayıran ahşap kare kesitli beşer sütun bulunmaktadır.

Panayia Hançeriotissa Kilisesi, İstanbul'da aynı bölgede bulunan Kariye Müzesi dışında Bizans döneminden beri varlığı bilinen ve bu geleneği taşıyan yapılardan biri olması açısından önemlidir.

PANAYİA URANON KİLİSESİ

Edirnekapı'da Salmatomruk, Neşter Sokak'tadır. Kilise, Meryem Ana'nın ölümüne adanmıştır. Bizans döneminde yer alan bir kilisenin temelleri üzerine kurulduğu söylenmektedir. 1583 ve 1604 yıllarına ait kilise kataloglarında yer almaktadır. Her iki listede de adı "Kiria ton Ouranon", "Göklerin Efendisi" olarak geçmektedir. Kilisenin 16. yüzyılda yanması üzerine 1730 yılında yeniden yapılması için bir fetva çıkarılmıştır. Kilisenin batısındaki narteksten naosa geçiş sağlayan kapının üstündeki kitabede, yapının temelinin Patrik Kostantinos (1830-1834) döneminde atıldığı belirtilmektedir. 1 Nisan 1834 yılında yapıda inşaat sırasında çalışanlar kitabede bildirilir. Kitabede ayrıca "Koimesis" sahnesi yer almaktadır. Kilise ufak bir avlu içindedir. Avlunun batısında kiliseye ait mekânlar görülmektedir. Yapı malzemesi kaba yonu taş, köşeler düzgün kesme taştır. Avlunun güneybatısında yer alan kapının üzerinde 1940 tarihli çan kulesi yer almaktadır. Yapı oldukça yalın bir tezyinata sahiptir. Kilise doğu-batı ekseninde, üç nefli bir bazilikadır. Yapı batıda narteks, doğuda yarım yuvarlak apsis çıkıntısıyla sınırlıdır. Kilisenin doğu ve batı cephesi kırma çatıyla örtülüdür.

1583 ve 1604 yıllarına ait kilise kataloglarında yer alan yapı, her iki listede de "Kiria ton Ouranon", "Göklerin Efendisi" olarak geçmektedir.

Ana nefi yan neflerden ahşap kare kesitli beşer sütun ayırmaktadır. Sütunlar ahşap üzeri alçı kaplama olup, sütun başlıkları korinttir. Sütunlar birbirlerine arşitravla bağlıdır. Batıdaki nartekse eksende yer alan bir kapıdan girilmektedir. Narteksin güneyi bir kapıyla kapatılmış ve başka bir mekân oluşturulmuştur. Yapının kuzeyinde Ayia Kiryaki Ayazması bulunmaktadır.

27

HRİSTOS ANALİPSİS KİLİSESİ

Samatya'da Akıncı Sokak'tadır. Kilise, İsa'nın göğe yükselişine ithaf edilmiştir. Yapının olduğu yerde önceleri Theotokos Hrisalithinis adlı bir kilisenin bulunduğundan bahsedilmektedir. Bununla birlikte kilisenin ilk kayıtlarına, Patrik III. Mitrofonis'in (1565-1572) Temmuz 1566 tarihli mektuplarında rastlanmaktadır. 8 Mayıs 1578 tarihinde Samatya'da Analipsis adında bir kiliseyi ziyaret ettiğini belirten Gerlach, Panayia Hrisalithinis Kilisesi'nden de söz etmektedir.

Kilise Patrik I. Kostantinos (1830-1834) döneminde, 1832 yılında yenilenmiş ve adı Analipsis Kilisesi olarak değiştirilmiştir.

Trifon Karabeynikov aynı kiliseden "Panagia Psomatia Mahaletha" olarak bahsetmiştir. Paterakis ve Smith'in listelerinde ise kilise Hrisalithinis adıyla geçmektedir. 1782 yılında yanan kilise, Patrik I. Kostantinos (1830-1834) döneminde, 1832 yılında yenilenmiş ve adı Analipsis Kilisesi olarak değiştirilmiştir. Kilisenin batısında yer alan giriş kapısının üzerindeki kitabede yapının Kostantinos adlı bir mimar tarafından inşa edildiği belirtilmektedir. Yapı, etrafı duvarlarla çevrilmiş bir avlu içinde yer almaktadır. Kilisenin doğusunda Analipsis Ayazması, kuzeyinde yönetim birimleri, kuzeydoğusunda ise kilise görevlisinin yaşam birimi görülmektedir. Çan kulesi, kilisenin kuzeydoğusundaki yaşam biriminin çatısında yer almaktadır. Kule kare kesitli ve baldaken şeklindedir. Yapı malzemesi kaba yonu taş üzeri sıva olan kilise, doğu-batı ekseninde ve üç nefli bazilikal plan şemasındadır. Doğudaki aksta köşegen cepheli apsis çıkıntısı yer almaktadır. Kilisenin dış cephesinde devşirme malzeme kullanıldığı görülmektedir. Cephe sade ve yalın bir tezniyata sahiptir. Ana mekândaki orta nef yan neflerin iki katı büyüklüğünde olup, orta nefi yan neflerden yüksek taş kaideler üzerine oturan kare kesitli altışar ahşap sütun ayırmaktadır. Sütun başlıkları stilize iondur. Sütunlar birbirine ahşap bir arşitravla bağlıdır.

KOİMİSİS THEOTOKOU KOUMARIOTISSA KİLİSESİ

Meryem Ana'nın ölümüne atfedilmiş olan Koimisis Theotokou Kilisesi, Boğaz kiliseleri arasında bazilikal planı ve içteki süslemeleriyle önemli bir konuma sahiptir.

Yeniköy'de Koybası Caddesi'ndedir. Meryem Ana'nın ölümüne atfedilmiş bir kilisedir. Evliya Çelebi Yeniköy'den söz ederken halkın bir kısmını Türklerin teşkil ettiğini söyler. Ermenilerin az, Rumların çok olduğunu belirtir. Rumların çoğunun kayıkçı, kaptan ve zengin adamlar olduğunu ifade eder. Sermaye olarak bir kişinin iki üç gemisi olduğunu ve bu gemilerle Karadeniz'e, Kefe'ye seferler yaparak arpa, darı ve buğday getirdiklerini belirtir. Bağ ve bahçelerin yoğun olduğu köyde üç Rum kilisesinden söz eder. Bu kiliselerden birinin de Panayia Kilisesi olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzdeki yapı 1831 tarihinde inşa edilmiştir ve mimarı bilinmemektedir.

Kilise, yüksek bir arazi üzerindeki geniş bir avlu içinde yer alır. Avluya kuzeydoğusundaki kapıdan girilmekte ve merdivenle kiliseye ulaşılmaktadır. Kilisenin kuzeybatısındaki diğer bir kapıdan avluya girilmektedir. Avlunun kuzeydoğusunda kilise bekçisinin yaşam birimi yer alır. Kilisenin kuzeydoğusunda üç kat, ahşap kubbeli ve sivri kemerli çan kulesi görülmektedir. Kilise üç gözlü bazilikal plan şemasını özelliklerini yansı-

Doğu-batı ekseninde bulunan yapı, batısında "U" şeklinde bir giriş olan narteks ve doğuda tek bölümlü apsisle sınırlıdır. Kilisenin doğu ve batı cephelerinin ortası kırma çatıyla, yanları düz çatı sistemiyle örtülüdür. Ana naosu yan neflerden beşer sütun ayırmaktadır. Sütunlar mermer kaide üzerine oturmakta ve ikonostasionun kuzey ve güneyinde yarım gömme sütunlarla devam etmektedir. Sütun başlıkları ion volütlü ve yaprak motiflidir. Kilisede yapı malzemesi olarak kaba yonu taş, köşelerde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yapının dış cephesinde haç motifleri yer almaktadır. Pencereler ve kapılar dıştan düzgün kesme blok taşlarla çerçevelendirilmiştir.

Eremya Çelebi'nin anlatımına göre bölgede gelir düzeyi yüksek ailelerin bulunmasına rağmen daha anıtsal ve kubbeli bir yapının planlanmaması ilginçtir. Koimisis Theotokou Koumariotissa Kilisesi'ndeki narteks dış cephesinde neo klasik sütunlar, naosun örtü sisteminde Rönesans etkisindeki motifler, neo klasik naos sütunlar, barok ve rokoko etkisindeki ambon, ikonostasion ve despot tahtı eklektik üslup özellikleri taşmaktadır. Boğaz kiliseleri arasında bazilikal planı ve içteki süslemeleriyle önemli bir konuma sahiptir.

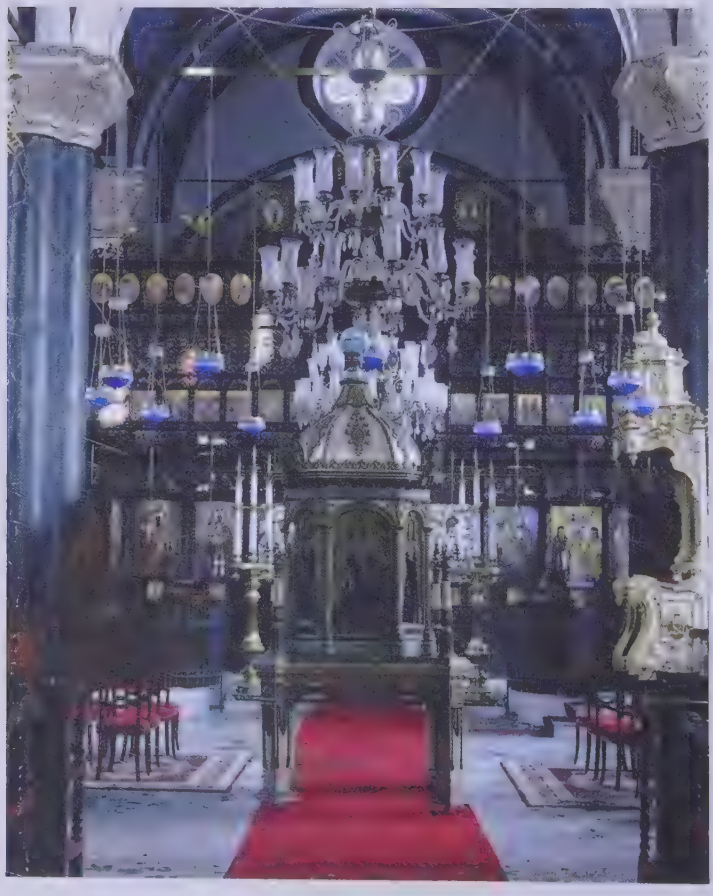
29

TAKSİARHİS KİLİSESİ

~

Arnavutköy'de Satış Meydanı'ndadır. Kilisenin 16. yüzyılda zengin Rumlar tarafından iyileştirici gücü olduğu inanılan başmelek Mihail'e atfedildiği bilinmektedir. Bizans döneminde Konstantinos, Asomaton ve Mikhaelion adlı bu köyde Ay Mihail Kilisesi'ni yaptırmıştır. Kilise daha sonra İmparator Iustinianos tarafından restore edilmiştir. Kiliseyle ilgili Kostantinos dönemine ait sınırlı bilgiye ulaşılmaktadır. Fakat tarihçi Prokopius, İustinianos dönemi kilisesiyle ilgili bazı bilgilere değinmektedir. Prokopius'a göre günümüzdeki kilisenin bulunduğu yerde dönemin konumlandığı düşünülmektedir. Kilisede bu döneme ait herhangi bir kitabe bulunamamamıştır.

Yapının birçok kez tahrip olup yeniden onarıldığı bilinmektedir. Bugünkü kilise 1896-1899 yılları arasında inşa edilmiştir. Yapıda yer alan kitabeden inşaatı Musuros Paşa'nın yaptırdığı anlaşılmaktadır. Naosun güneyinde, nefin batısında Musuros Paşa'ya ait aile mezarlığı yer almaktadır.

Taksiarhis Kilisesi geniş bir avlu içindedir. Güneybatısındaki girişten avluya ulaşılır. Yapının güneybatısında Ayia Paraskevi Parek-klesion'u yer almaktadır. Avlunun güneyinde cemaate ait çalışma binaları ve yemekhane, güneydoğusunda oturma birimleri görülmektedir. Yapı malzeme tekniği kesme taş üzeri sıvadır.

Kilise doğu-batı ekseninde, kapalı Yunan haçı plan şemasında inşa edilmiştir. Doğu ve batı cephelerinde çift meyilli çatı, kuzey ve güney cephelerinde ise aksta kırma çatının daha yüksek olduğu çıkıntılı bir tasarım söz konusudur. Yan bölümler düz çatıyla, ana naosta orta mekân kubbeyle örtülüdür. Yapının dış batı cephesinin eksenindeki çatı düzleştirilmiş ve üzerine kare kesitli çan kulesi yerleştirilmiştir.

Kilise 19. yüzyıl mimari özelliklerini taşımaktadır. İç ve dış öğelerde eklektik tezniyat, batısındaki nartekste barok üslup uygulanmıştır. Arnavutköy'deki Taksiarhis Kilisesi, Boğaz'ın Avrupa yakasında konumlanan Rum Ortodoks kiliseleri arasında anıtsal bir öneme sahiptir. Yapı, özgün üslubu ve Severyan Krakovski adlı ikonografın Rusya Palais Des Armes Okulu'ndan etkilenerek yaptığı ikonalarıyla dikkat çekmektedir.

16. yüzyılda zengin Rumlar tarafından iyileştirici gücü olduğu inanılan başmelek Mihail'e atfedildiği bilinen Arnavutköy'deki Taksiarhis Kilisesi, Boğaz'ın Avrupa yakasında konumlanan Rum Ortodoks kiliseleri arasında anıtsal bir öneme sahiptir.

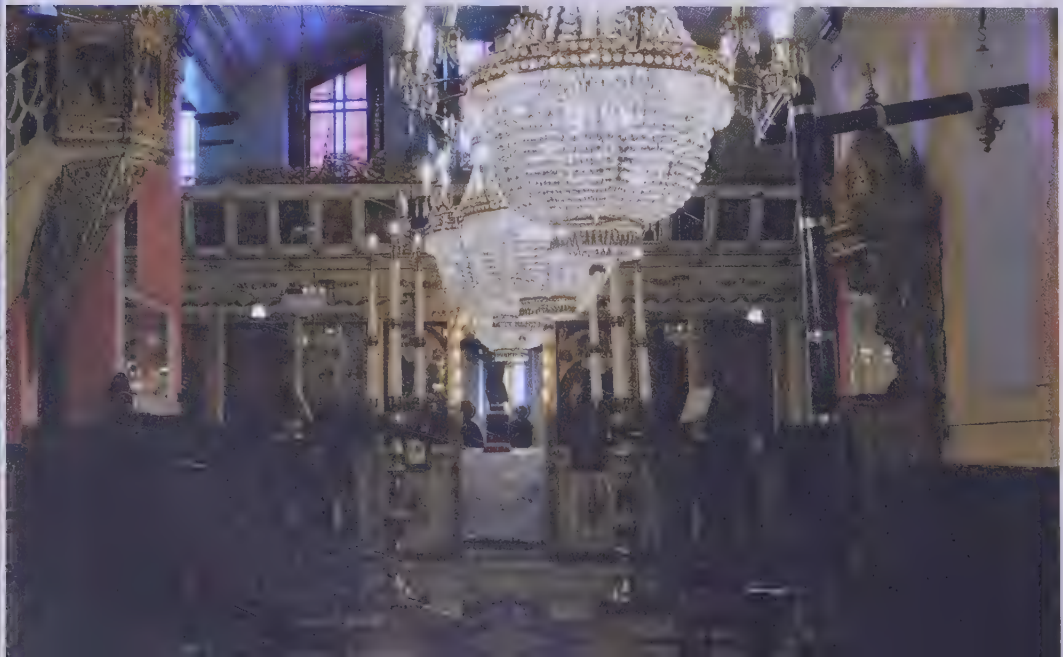

PANAYİA CİHANNUMA KİLİSESİ

~

Tarihçi Skarlatos Byzantios göre Panayia Cihannuma Kilisesi, din görevlilerinin kabul görmeyen evlilikler için buraya sığınan kişilere yardım etmelerinden dolayı farklı bir statüsü olması sebebiyle ilgi çekmektedir.

Beşiktaş'ta Çırağan Caddesi'ndedir. Meryem Ana'nın doğumuna ithaf edilmiştir. Kilise aynı zamanda "Meryem Ana Baniou" diye anılmaktadır. Yapının bu şekilde anılması tarihle ilişkili olması açısından önemlidir. Kilise, bir dönem limanlarda kürekçi olarak çalışan esirlere hizmet ettiğinden dolayı bu isim uygun görülmüştür. Tarihçi Skarlatos Byzantios'a göre, kilisede çalışan din görevlilerinin kabul görmeyen evlilikler için kiliseye sığınan kişilere yardım etmelerinden dolayı buranın farklı bir statüsü olması ilgi çekmektedir. Kilise kitabesinde yapının 21 Ocak 1830 yılında inşa edildiği yazılıdır. Mimarı bilinmemektedir. Kilise bir avlu içinde yer almaktadır. Güneydoğusundaki merdivenle avluya ulaşılır. Yapının güneyinde kilise bekçisinin yaşam birimi yer alır. Kilisede yapı malzemesi olarak kaba yonu taş üzeri sıva kullanılmıştır. Yapı doğu-batı ekseninde, bazilikal plan şemasında inşa edilmiştir. Kilise doğu ve batı cephesinde kırma çatıya sahiptir. Narteksle ana mekân naos arasındaki "Ayia Paraskevi Ayazması" bir iç narteks meydana getirir. Yapının içinde önceki yapıya ait litürjik öğeler bulunur. Ana naos asimetrik bir yapıya sahiptir. Ana nefin kuzeyi ve güneyi, batıdaki kare kesitli sütunun kadınlar kısmını taşıdığı toplam altı sütunla ayrılmıştır. Kilisenin kuzeyindeki nefin doğu ucunda Ayios Haralambos Parek-klesion'una ait bir bölüm yer alır. Beşiktaş'taki Rum Ortodoks Panayia Cihannüma Kilisesi, özellikle daha önce burada varlığı bilinen bir yapının litürjik malzemelerini halen koruması açısından İstanbul için önem taşımaktadır.

31

PANAYİA KİLİSESİ

~

Beşiktaş,'ta Köyiçi Sokak'tadır. Yapının tarihçesi Bizans dönemine dayanmaktadır. Meryem Ana'nın ölümüne ithaf edilmiştir. Fetih döneminde var olan kilisenin yerine bugünkü kilisenin inşa edildiği ifade edilir. Kilise 16. yüzyılda tekrar inşa edilmiş ve 1730 yılında onarımı gerçekleştirilmiştir. Bugünkü kilise 1828-1833 yılları arasında büyük bir değişikliğe uğrayarak yeniden inşa edilmiştir. Mimarı bilinmemektedir. Kilise geniş bir avlu içinde yer alır. Avluya giriş kilisenin güneybatısından gerçekleşmektedir. Kilisenin batısında kilise görevlisinin yaşam mekânı bulunmaktadır. Yapının kuzeybatısındaki taş konstrüksiyon bir merdivenle toplantı odasına ulaşılır. Kilisenin yapım malzemesi kaba yonu taş üzeri sıvadır.

Tarihçesi Bizans dönemine dayanan kilise, 1828-1833 yılları arasında büyük bir değişikliğe uğrayarak yeniden inşa edilmiştir.

Yapı doğu-batı ekseninde üç nefli bazilikal plan şemasındadır. Doğu ve batı cephesi kırma çatı, yanlar eğimli ahşap çatıyla örtülmüştür. Yapının batısındaki dikdörtgen planlı narteks düz ahşap çatıyla, doğudaki apsis dışta yarım konik, içte yarım kubbeyle örtülüdür. Ana mekândaki orta nef yan neflerin iki katıdır. Yan nefleri orta neflerden beşer kare kesitli sütun ayırmaktadır. Sütun başlıkları ion volütlüdür. Naos giriş kapısının üstünde uzun bir bant şeklinde yerleştirilen 1833 yılına ait onarım kitabesi bulunmaktadır. Kitabe iki kısımdan meydana gelmiştir; kare bir çerçeve içinde yer alan oval kompozisyonla ayrılmaktadır. Kompozisyonda "Koimesis, Meryem'in ölümü" sahnesi tasvir edilmiştir. 19. yüzyıldan önce inşa edilen kilise, son dönemlerde yapılan restorasyonlar sonucu değişikliklere uğramıştır. İkonostasion, ambon ve despot tahtı neobarok ve neorokoko özellikleri taşımaktadır. Kilise, eğitim birimlerinden meydana gelen bir kompleksi oluşturması ve çarşı içindeki konumu açısından dikkat çekmektedir. Ayrıca avlusunda yer alan çakıllı yer döşemesiyle diğer kiliselerden ayrılır.

AYİOS FOKAS KİLİSESİ

~

Birçok Romalıyı Hıristiyanlaştırmış, bu nedenle Hıristiyan karşıtı İmparator Traianus tarafından kaynar suya atılarak öldürülmüş Sinoplu Aziz Fokas'a İstanbul'a adanmış tek yapı olması açısından önem taşır.

Ortaköy'de Muallim Naci Caddesi'ndedir. Ortaköy'ün ilk adının Argion olduğu belirtilir. Buradaki ilk kilise Makedonyalı Basileos (867-886) tarafından yaptırılmıştır. İmparatorluğu döneminde Ortaköy'deki Troullos Köşkü'nü yıktırmış ve yerine Ayios Fokas adına bir manastır ve kilise yaptırmıştır. Manastır kompleksine daha sonraları eklentiler yapılmıştır. Bizans'ın son dönemine dek faaliyette olan yapı nedeniyle semtin adının da Ayios Fokas olarak anıldığı bilinmektedir. III. Ahmed döneminde (1703-1730) 1719 yılında semtte büyük bir yangın çıkmış ve kilise yanmıştır. Bu nedenle Hıristiyan halk tekrar bir kilise yapılması için izin istemiş ve III. Ahmed'in fermanıyla kilise tekrar inşa edilmiştir. Fermanda, yanan kilisenin eski biçim ve ölçüsünün aynı şekilde yapılması emredilmiştir. 1853'te yörede tekrar bir yangın çıkmış, kiliseyle birlikte yakınındaki cami ve çeşitli binalar yanmıştır. 28 Ağustos 1856 tarihli fermanla bugünkü kilisenin yapımına bu kez Sultan Abdülmecid izin vermiştir. Kilisenin naosa giriş kapısının üzerindeki kitabede Sultan Abdülmecid'in adı ve kilisenin yapım tarihi zikredilir. Çan kulesi demir konstrüksiyon olup, kilisenin kuzeyindedir. Mimarı Savvas Kalfas olarak belirtilmektedir.

Kilise ana cadde üzerinde, etrafı yüksek duvarlarla çevrili bir avlu içinde yer alır. Avlunun güneybatısında ve güneydoğusunda kiliseye ait din görevlisinin ve bekçinin oturduğu yerleşim birimleri bulunmaktadır. Avluya kilisenin kuzeybatısındaki kapıdan girilir. Batıda ve güneydoğuda iki giriş daha vardır. Kaba yonu-taş olan yapı, doğu-batı ekseninde üç nefli bir bazilikadır. Doğu ve batı cephesi çift meyilli kırma çatıyla sona erer. Kilisenin dış cephesi son derece yalındır. Naoşta orta nef yan neflerden altışar sütunla ayrılır. Sütunların alt tabanı bilezikli, sütun başlıkları kompozit olup, birbirlerine bir arsitravla bağlıdır. Naosun batısında iki katlı kadınlar kısmı görülmektedir. Ortaköy'deki Ayios Fokas Kilisesi erken dönem bazilikal plan şemasında inşa edilmiş, narteks giriş kapısı neoklasik sütunlarla çerçevelendirilmiştir. Naoştaki sütunlar neolasik, tonozdaki süsleme, ambon ve ikonoştasion despot tahtı rokoko ve barok izler taşımaktadır. Yapı naoşta eklektik etkide düzenlenmiştir.

Kilise, İstanbul'da Sinoplu Aziz Fokas'a adanmış tek yapı olması açısından önem taşır. Aynı zamanda Sinop piskoposu olan Aziz Fokas birçok Romalıyı Hıristiyanlaştırmış, bu nedenle Hıristiyan karşıtı İmparator Traianus tarafından kaynar suya atılarak öldürülmüştür.

33

AYİOS DİMİTRİOS KİLİSESİ

~

Kuruçeşme'de Kırbağ Sokak'tadır. İstanbulluların en çok bildiği yapılardan biridir. Bunun en önemli nedeni, kilisede bulunan ayazmanın halk arasında mucizeler yarattığına, şifa dağıttığına inanılmasıdır. Bu inançtan Eremya Çelebi de söz etmektedir: "Kuruçeşme köyüne çıkıp yüksek bir mahalde olan ayazmayı gezelim. Yeraltında hayli uzunca olan bu ayazma Aziz Dimitrios adına ithaf edilmiştir. İmparator yapısı olan bu ayazmanın menbaına meşalelerle gidilir. Ayazma'nın mucizeler husule getirdiği aşikar bir şeydir ve kimse onun suyuna doymamıştır."

Kilisede bulunan ayazmanın halk arasında mucizeler yarattığına, şifa dağıttığına inanılan Ayios Dimitrios Kilisesi İstanbulluların en çok bildiği yapılardan biridir.

Bizans'ın son devirlerinde yapının varlığından bahsedilse de buna kaynaklık edecek bir kitabeye rastlanmamaktadır. Kuruçeşme'de 1798 yılında yıktırılıp yeniden yapılan Surp Haç adlı Ermeni kilisesiyle birlikte Ayios Dimitrios Kilisesi inşa edilmiştir. Fakat kilise inşa edilirken mimarın tedbirsizliği

nedeniyle kalıplar söküldüğünde kubbe yıkılmış ve birçok işçi ölmüştür. III. Selim'in sadrazamı Mehmed Paşa'nın emriyle yıkılan binanın çatısı ahşap olarak tekrar inşa edilmiştir. Giriş kapısının naosa bakan kısmında yer alan kitabede yapının 20 Ocak 1798'de inşa edildiği ve 18 Mart 1832'de restore edildiği yazılıdır. Kilisenin mimarı Saniotis'tir. Son restorasyon 1995 yılında gerçekleştirilmiştir. Kilisenin kuzeyinde Ayios Dimitrios Ayazması, onun arkasında kare kesitli kubbeli ve yuvarlak kemerli çan kulesi bulunmaktadır.

Kaba yonu taşla inşa edilen kilise doğu-batı eksenindedir. Üç nefli bazilikal plan şemasındaki yapı, dıştan doğu ve batıda kırma çatıya sahiptir. Apsis dıştan dikdörtgen planlı olup, üzeri konik çatı ile içte yarım kubbeyle örtülmüştür. Kilisenin dışı oldukça sade inşa edilmiştir. Naosta nefleri beşer sütun dizisi birbirinden ayırır. Sütun başlıkları ion nizamında birbirlerine kemerlerle bağlıdır. Beşik tonoza dikey ahşap kirişler atılmıştır. Narteksin üstünde yer alan kadınlar bölümünün naosa bakan dış cephesi kıvrımlı olup barok özellik taşımaktadır. Narteksin güneyinde sokağa bakan pencere açıklığı, kuzey köşesinde ambar olarak kullanılan bir mekân yer alır. Narteks bölümünde iki mezar taşı görülür. Naosa giriş kapısının solunda bir, sağında iki olmak üzere toplam dört mezar bulunmaktadır.

AYİOS NİKOLAOS KİLİSESİ

Yeniköy'de Hamit Vehbi Sokak'tadır. İnciciyan'a göre Yeniköy ismen köy olduğu halde halkın ve güzel evlerin çokluğuyla bir şehir manzarasını arz etmektedir. İnciciyan ayrıca Yeniköy'de üç Rum kilisesinin adlarının Ay Nikola, Ay Yorgu ve Panayia olduğunu, üç Rum mahallesinin de aynı adları taşıdığını belirtmektedir. Rum kiliselerinden bahseden Kömürciyan, 17. yüzyılda Ayios Nikolaos Kilisesi'nin varlığından söz etmektedir. Bugünkü kilise 1838 yılında inşa edilmiştir. Mimarı bilinmemektedir.

Yüksek bir arazi üzerine kurulan kilisenin etrafı duvarlarla çevrilidir. Kilisenin bahçesine doğusunda yer alan bir merdivenle ulaşılmaktadır. Batıda bir giriş daha bulunmaktadır. Avlunun batısında yer alan bir merdivenle çan kulesine ulaşılmaktadır. Çan kulesinin kuzeyinde ayin sonrasında kullanılan kabul salonu yer almaktadır. Batıdaki çan kulesi kare kesitli bir kaide üzerine oturtulmuştur.

Kilise doğu-batı ekseninde, üç nefli bazilikal plan tipindedir. Dış cephesi doğu ve batıda çift meyilli kırma çatıya sahiptir. Yapının dış cephesi sade ve tezyinatsızdır. Ana mekânda nefler, birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlı beşer sütun dizisiyle ayrılmıştır. Sütunlar yüksek kare kaide üzerine oturtulmuş ahşap üzeri alçıdan yapılmıştır. Sütun altlığı bilezik şeklindedir. Kenger yaprak motifi üzerinde birer abakus bulunan başlıkları vardır. Yapıdaki iç ve dış tezyinat 19. yüzyıl eklektisizmini yansıtır. Ayios Nikolaos Kilisesi, iç mekândaki zengin işçiliği nedeniyle İstanbul'da görülmesi gereken dinî yapılardan biridir.

Ayios Nikolaos Kilisesi, iç mekândaki zengin işçiliği nedeniyle İstanbul'da görülmesi gereken dinî yapılardan biridir.

AYİOS PANTELEİMON KİLİSESİ

~

Kuzguncuk'ta İcadiye Caddesi'ndedir. Aziz Panteleimon'a atfedilmiştir. İstanbul'da aziz adına ithaf edilen tek Rum Ortodoks kilisesidir. Bythinia bölgesinde İzmitli zengin bir paganın oğlu olan Panteleimon, Diocletianus zamanında yaşamış, Hıristiyanlığı kabul etmiş ve bu nedenle de martyr olmuştur.

Diocletianus zamanında yaşayan, Hıristiyanlığı kabul etmesi nedeniyle de martyr olan İzmitli zengin bir paganın oğlu Aziz Panteleimon'a atfedilen kilisenin Türkiye'deki resim sanatının gelişimini incelemek adına önemli bir yapı olduğu söylenebilir.

Yahudi köyü olarak anılan Kuzguncuk'ta Rumların da yaşadığı belirtilmektedir. Rumların 17. yüzyılda bir kiliseleri ve bir ayazmaları olduğu ifade edilmektedir. Yahudilere göre nüfusu daha az olan Rumların kilisesinin Ayios Panteleimon olduğu bildirilmektedir. Ayrıca Bizans devrinde Kuzguncuk'ta II. Iustinianos ve karısı Sofia adlarına bir kilise yaptırdıkları ve bu kilisede Aziz Panteleimon'un röliğinin korunmasını sağladıkları bildirilmektedir. Azizin röliği daha sonra Paris'e nakledilmiştir.

Ayios Panteleimon Kilisesi tarih boyunca birkaç kez tahrip olmuş ve tekrar inşa edilmiştir. Kilise aynı nedenden dolayı 1587-1592 yılları arasında II. İeremias tarafından

ikinci kez inşa ettirilmiştir. Bu onarımdan sonra "Lokman Hekim Kilisesi" olarak adlandırılmıştır. Geç devirlerdeki Kadıköy Metropoliti Gabriel (1686-1687 / 1688-1702), Kadıköy Metropolitliği Kilisesi'ni bir süre için Kuzguncuk'a taşımıştır. Birkaç kez yanan yapının kuzeybatı cephesindeki kitabede en son 1890-1892 yılları arasında Mimar Nikolaos Zikos tarafından inşa edildiği belirtilmektedir.

Yapı, geniş bir avlu içinde bulunmaktadır. 1911 yılında Mihail İliou tarafından yapılan görkemli çan kulesi, yapının en çok dikkat çeken detayı olarak öne çıkmaktadır. Kule, salkım ve çiçek kabartmalarıyla tezyin edilmiştir. Yapının kuzeyinden avluya girilmektedir. Kilisenin kuzeydoğusunda aynı adlı bir ayazma mevcuttur. Ayazmanın içinden kuzeydoğudaki bir diğer kapıyla kilise avlusunun doğusuna geçilmektedir. Kilisenin yapımında kaba yonu taş ve düzgün kesme taş kullanılmıştır. Doğu-batı ekseninde olan yapı kare içinde haç planına sahiptir. Kilisenin dış cephesi oldukça sadedir. Düzgün tuğlalarla çerçevelendirilmiş pencerelerin orta ve yanlarında simetrik olarak kilit taşları yer almaktadır. Ana naoşta örtü sistemi dört üçüz sütuna dayanmaktadır. Sütunlar, payeler üzerine yükseltilmiş yivli ve stilize korint başlıklara sahiptir. Kilise ikonoştasionunda yer alan ikonalar ünlü ressam ve ikonograf Andreadis'e aittir. Özellikle Türkiye'deki resim sanatının gelişimini incelemek adına önemli bir yapı olduğu söylenebilir. Bunu dışında görkemli çan kulesi İstanbul'da görülecek önemli eserler arasındadır.

AYİA PARASKEVİ KİLİSESİ

Büyükdere'de Danişment Sokak'tadır. Eskiden Batikolpos (derin körfez) olarak adlandırılan Büyükdere'yi anlatan Evliya Çelebi, burada bin kadar ev olduğunu ifade etmektedir. Yazarlar tarafından eskiden birçok Rum ailesinin yaşadığı belirtilen bu bölgedeki kilisenin bir yangın sonucunda yandığı ve 1831'de tekrar inşa edildiği belirtilmektedir. Nartekste, naosa giriş kapısının üzerindeki kitabede, kilisenin Terkos Metropoliti Gregorios döneminde kurulduğu belirtilir. Mimarı bilinmemektedir. Yapı, Roma doğumlu (138-160) Azize Paraskevi'ye ithaf edilmiştir. Hıristiyanlık karşıtı İmparator Antonius tarafından kızgın yağ dolu kazana atılmak üzere işkenceye maruz kalan azize, mucizevi bir şekilde bu işkenceden kurtulmuştur. Bunun üzerine imparator yağın kaynar olup olmadığını kontrol ederken kör olmuştur. Dualarıyla imparatorun görme yetisini geri kazandırmasına rağmen azizenin kafası kesilerek öldürüldüğü ifade edilmektedir. 26 Temmuz yortu günü olarak kabul edilmiştir. Azize Paraskevi'nin göz hastalığı olanları iyi ettiğine inanılmaktadır.

Ayia Paraskevi Kilisesi, göz hastalığı olanları iyi ettiğine inanılan ve Hıristiyanlık karşıtı İmparator Antonius tarafından büyük işkencelere maruz kalan Azize Paraskevi'ye (138-160) atfedilmiştir.

Kilise geniş bir avlu içinde bulunmaktadır. Avlunun güneybatısında yerleşim birimleri ve mezar stelleri görülmektedir. Kuzeydoğusundaki devamlı açık bulunan kapıdan kuzeybatıdaki merdivenlere geçilir. Kuzeybatıdaki çan kulesi kubbeli ve demir konstrüksiyonludur. Kaba yonu taş üzeri sıvalı kilise, doğu-batı ekseninde üç nefli bir bazilikadır. Ana mekândaki orta nef yan neflerin iki katıdır. Ana nef, yan neflerden beşer kare kesitli ahşap sütunla ayrılmaktadır. Sütun başlıkları sade bir abakusla sona ermekte ve birbirlerine arşitravla bağlanmaktadır. Kilisenin dış cephesi yalın bir tezyinata sahiptir. Kiliseyi saçak altında dışbükey bir silme çevrelemektedir. Kilise erken Hıristiyan bazilika plan şemasına uyularak inşa edilmiştir. İç tezyinatta kullanılan mimari öğelerle despot tahtı, ambon gibi litürjik öğeler 19. yüzyıl eklektisizmini yansıtmaktadır.

AYİA PARASKEVİ KİLİSESİ

~

Terkos Metropolitliği'nin merkez kilisesi olan Ayia Paraskevi Kilisesi'nde, naosun batı duvarında Terkos Metropoliti Kallinikos Fotiadis'in (1884-1924) mezar steli bulunmaktadır.

Tarabya'da Yeniköy Caddesi'ndedir. Pharmakeus adını taşıyan Tarabya daha sonra şifa anlamına gelen Terapya adını almıştır. Özellikle göz hastalıklarını iyileştiren bir azizeye burada bir kilise yaptırılması doğal olarak tanımlanabilir. İlk dönemlerde İoannis Prodromos'a ithaf edilen kilisenin önceleri mezarlık olarak kullanıldığı belirtilmektedir. 1868 yılında Yeoryios Zarifis'in yardımıyla "Ayia Paraskevi"ye ithafen burada daha anıtsal bir kilise inşa edildiğini görmekteyiz. Kilise, Terkos Metropolitliği'nin merkez kilisesidir. Naosun batı duvarında Terkos Metropoliti Kallinikos Fotiadis'in (1884-1924) mezar steli bulunmaktadır. Mimarı bilinmemektedir.

Taş konstrüksiyon üzeri sıvalı olan yapı, doğu-batı ekseninde ve kare içinde haç plan şeması özelliklerini taşımaktadır. Kilisenin doğu ve batı cepheleri kırma çatıya sahiptir. Ana mekân ortada yüksek kasnaklı kubbeye oturmakta, kubbeden naosa pandantiflerle geçiş sağlanmaktadır. Pandantifler naosta dört bölümde ikiz sütunlara dayanmakta, sütun tabanları kare bir kaide üzerine oturmaktadır. Sütun başlıkları kenger yapraklı olup, üstlerinde yumurta motifli sekizgen formda bir abakus yer almaktadır. İkiz sütunlar birbirlerine üstte stilize stalaktit motifleri bulunan düz kemerlerle bağlıdır ve ikiz sütunlar arasındaki bağlantı öğeleri yuvarlak kemerlidir. Kilisenin cephesini üst kısmında üç kademeli bir silme çevrelemektedir. Dış tezyinat sadedir.

Kadınlar kısmında daha önce istimlak edilen Agios Georgios'a ait ikonostasion, ambon ve despot tahtı bulunmaktadır. Her üçünde de ahşap işçiliği doruğa ulaşmıştır. Çan kulesine kadınlar kısmının kuzeybatı köşesindeki merdivenle çıkılmaktadır.

Kilise 19. yüzyıl mimarisinin etkisinde olup neo-Bizans özellikler taşımaktadır. Eklektik mimari tarzında inşa edilmiştir. Kilise, içinde farklı yapılara ait liturjik eserlerin sergilenmesi açısından önemlidir. Bunun yanında yapıdaki oryantalist öğelerin varlığı kiliseyi diğer yapılardan ayırmaktadır.

38

AYİOS HARALAMBOS KİLİSESİ

~

Bebek'te İnsirah Sokak'tadır. Yapı, Aziz Haralambos'a ithaf edilmiştir. Manisa'da din adamı olan Haralambos, Hıristiyan karşıtı İmparator Septimius Severius tarafından 198 yılında mahkûm edilmiş, işkence görmüş ve kafası kesilerek öldürülmüştür. Kilise hakkındaki ilk bilgilere Patrik İerosimos'un 1796 ve Patrik Agathangelos'un Nisan 1830 tarihli mektuplarında rastlamaktayız. Kilise, 1830 yılında inşa edilmiştir. Mimari bilinmemektedir.

Ayios Haralambos Kilisesi, Manisa'da din adamı olarak görev yapan ve Hıristiyanlık karşıtı İmparator Septimius tarafından işkence edilerek öldürülen Aziz Haralambos'a ithaf edilmiştir.

Kilise, küçük bir avlu içinde bulunmaktadır. Avluya kuzeydoğuda ve güneydoğuda yer alan kapılardan girilmektedir. Güneydoğuda toplantı salonu ve yazıhaneler, güneybatıda ise yerleşim birimleri yer almaktadır. Kilise doğu-batı ekseninde inşa edilen üç nefli bir bazilikadır. Kilisenin dış cephesinde kaba yonu taş, köşelerde ise düzgün kesme taş kullanılmıştır. Dış cephedeki pencere kemerleri düzgün kesme taşlarla çerçevelendirilmiştir. Kilisenin tavanı kırma çatıyla kapatılmıştır.

Ana mekândaki orta nef yan neflerin iki katı büyüklüğündedir. Nefleri birbirinden ahşap-mermer desenli ve kare kesitli altışar sütun ayırmaktadır. Bu sütunlar payelere oturtulmuştur. Birbirlerine arşitravla bağlı sütunların başlıkları sadedir ve dış köşelerine birer stalaktit yapılmıştır. Güney nefin güneybatı köşesinde yer alan ahşap merdivenden kadınlar kısmına çıkılmaktadır.

Kilise, erken bazilikal plan şemasına bağlı kalarak inşa edilmiştir. Mimari ve litürjik öğelerde eklektisizmin etkisi görülmektedir. Boğaz kiliseleri arasında Aziz Haralambos Kilisesi, mimari üslubu ve içinde yer alan litürjik malzemeleri nedeniyle önemli bir yere sahiptir.

39

AYİOS İOANNES PRODROMOS KİLİSESİ

~

Kuruçeşme'de Kuruçeşme Caddesi'ndedir. Kilise, Hz. İsa'yı vaftiz eden Yahya Peygamber'e ithaf edilmiştir. Daha eski zamanlarda bugünkü kubbeli kilisenin yerinde daha küçük bir kilisenin var olduğundan söz edilmektedir. İoannes Prodromos Kilisesi'nin bir dönem patrikhanenin yazlık kilisesi olarak kullanıldığı bildirilmektedir. Kilise, 1798 ve 1832 yıllarında

restore edilmiş, VI. Gregorios'un patrikliği zamanına denk gelen 1836 yılında genişletilerek bugünkü boyutlarına ulaşmıştır. Mimarı bilinmemektedir.

Kilise, küçük bir avlu içinde yer almaktadır. Yapı malzemesi kaba yonu taş olan kilise doğu-batı ekseninde, kubbeli bazilika plan şemasındadır. Kilisenin doğu ve batısı çift meyilli kırma çatıyla örtülüdür. Çatının batısına iki yüzlü dik bir çatı bindirilmiştir. Ana mekânın örtü sistemi, yüksek silindir kasnaklı kubbe olarak tasarlanmıştır. Ana mekândaki nefler, kuzeyde üç, güneyde beş sütunla birbirinden ayrılmaktadır. Sütunlar, kare kesitli ahşap tabanlar üzerinde yükselmekte ve sade bir abakusla sona ermektedir. Sütunlar birbirine arşitravla bağlıdır. Naosun kuzeybatısında Ayios Sotiros Ayazması görülmektedir. Kilise, Bizans özelliklerinde inşa edilmiştir. Restorasyon çalışmaları nedeniyle mimariye ve litürjiye bağlı öğeler değişime uğramıştır. Yapı, Boğaz kiliseleri arasında önemli bir konuma sahiptir.

Hz. İsa'yı vaftiz eden Yahya Peygamber'e ithaf edilen yapı, Boğaz kiliseleri arasında önemli bir konuma sahiptir.

40

AYİOS YEORYİOS KİLİSESİ

~

Kuzguncuk'ta İcadiye Caddesi'ndedir. Yapı hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Kilise, 1996 yılında restore edilerek büyük değişikliklere uğramıştır. Dar bir avlu içinde yer alan kilisenin mimarı bilinmemektedir. Son dönemde yapılan kiliselerden biri olmasından dolayı önem taşır.

Yapının güneybatısından nartekse girilir. Kaba yonu taş üzeri sıvalı olan yapı, doğu-batı ekseninde bazilikal plan şemasında inşa edilmiştir. Dışta çift meyilli kırma çatıya sahip olan yapı üç neflidir. Nefler birbirlerinden dörder sütunla ayrılmıştır. Sade sütunlar birbirlerine ahşap arşitravla bağlıdır. Batıdaki narteksin ekseninde kemerli bir stoa yer almaktadır. Stoanın güneyinde yer alan bir kapıdan kilisenin yazıhanesine girilmektedir. Narteksin kuzeyindeki bir diğer kapı geniş bir toplantı odasına açılmaktadır. Narteksin doğusunda yarım yuvarlak kemerli naosa giriş kapısı bulunmaktadır. Kapı mermer bir süslemeyle çerçevelendirilmiştir.

1996 yılında restore edilerek büyük değişikliklere uğrayan Ayios Yeorgios Kilisesi, son dönemde yapılan kiliselerden biri olmasından dolayısıyla önem taşır.

Erken dönem Bizans bazilika plan şemasına uygun inşa edilen yapı, iç mekândaki litürjik öğeler ve ikonalarla eklektik dönemin etkisini taşımaktadır.

AYİOS YEORYİOS KİLİSESİ

Yaldızlı kiremitlerinden dolayı bir dönem Ayios Yeoryios Hrisokeramithos (yaldız kiremitli) olarak adlandırıldığı ifade edilen Ayios Yeoryios Kilisesi son restorasyonlarla değişikliklere uğramış, mimari plan şemasından uzaklaşmış, içindeki tezyinat tamamen farklı bir görünüm almıştır.

Çengelköy'de Tanrıverdi Sokak'tadır. Pamukciyan, Çengelköy isminin Fatih'in o bölgede bulduğu büyük gemi demirinden geldiğini söyler. Kilisenin yaldızlı kiremitlerinden dolayı bir dönem Ayios Yeoryios Hrisokeramithos (yaldız kiremitli) olarak adlandırıldığını ifade eden yazar, İustinianos döneminde yapının bulunduğu yerde bir kadınlar manastırının varlığından da söz eder. 18. yüzyılda İnciciyan, Ayios Yeoryios Kilisesi'ne ait harabeler gördüğünden bahsetmiştir. Günümüzdeki yapı için 1830 yılında ferman çıkarılmış ve eski yapı yıktırılarak günümüzdeki kilise inşa edilmiştir. Kilisenin, Dimitrios Psiharis adlı birinin maddi yardımda bulunmasıyla yaptırıldığı bilinmektedir. 1925 yılında kilisenin narteksi, naosun bir bölümü ve avlunun kuzey duvarı istimlak edilmiş ve yapı günümüzdeki halini almıştır. Kilise, 1995 yılında restore edilmiştir. Mimari bilinmemektedir. Kilise, geniş bir avlu içinde yer almaktadır. Avlunun doğusunda günümüzde kilise görevlilerinin yaşam mekânı olarak kullanılan eski okul binası, kuzeyinde ise diğer yaşam birimleri bulunmaktadır. Kaba yonu taş üzeri sıvalı olan yapı doğu-batı ekseninde, bazilikal plan şemasında inşa edilmiştir. Doğu ve batı cephesinde çift meyilli kırma çatıyla örtülü olan kilise, ana mekânda üç neflidir. Güney nefin batı duvarı ile orta nefin batı duvarı asimetriktir. Kilisenin dış cephesi oldukça sadedir. Kiliseyi saçak altında bir silme, apsisi çift silme dolamaktadır. Çan kulesi kilisenin doğusundadır. İstimlak edildikten sonra inşa edilen günümüzdeki kilisenin güney nefini ana neften üç sütun, kuzey nefini ana neften üç tam ve bir yarım sütun ayırmaktadır. Yüksek kare kaideler üzerine oturtulan sütunlar birbirlerine sade bir kirişle bağlanmaktadır. Sütun başlıkları ion volütlüdür. Çengelköy'deki Ayios Yeryios Kilisesi son restorasyonlarla değişikliklere uğramış, mimari plan şemasından uzaklaşmış, içindeki tezyinat tamamen farklı bir görünüm almıştır. Eklektisizm etkisindeki ikonostasion, ambon ve despot tahtı 19. yüzyıl niteliklerini korumuştur.

42

METAMORFOSİS KİLİSESİ

~

Kandilli'de Bahçe Sokak'tadır. Yapı, 1851 yılında inşa edilmiştir. 1905 yılında yanan kilise tekrar onarılmıştır. Mimarı bilinmemektedir. Kilise yüksek bir tepe üzerine kurulmuştur. Geniş bir avlu içinde yer almaktadır. Avluya kilisenin kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan iki kapıdan girilir. Avlunun güneybatısında kilise görevlisinin yaşam mekânı bulunmaktadır. Kilise doğu-batı eksenindedir ve bazilikal plana sahiptir. Yapının dış cephesinde kaba yonu taş malzemesi kullanılmıştır. Narteksin önü düz, ana mekân çift meyilli kırma çatıya sahiptir. Naos üç nefli olup doğuda apsisin bulunduğu ortada iki, yanlarda tek merdivenle çıkılan bema bulunmaktadır. Kilisenin dış cephesi yalın bir tezyinata sahiptir. Pencereler çerçevelendirilmiştir. Nefler birbirinden beşer sütunla ayrılmış, kuzeybatıdaki sütunlar ahşap üzeri alçı olup kare ahşap kaideler üzerine oturtulmuştur. Sütun başlıkları stilize kompozittir ve birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlıdır. Metamorfosis Kilisesi'nin sütunları ve litürjik öğeleri eklektik üslup özellikleri taşımaktadır. Evliya Çelebi, Kandilli Has Bahçesi'ni Papaz Korusu olarak bildirmektedir. Evliya Çelebi'nin dikkatini çeken bu kilise, özellikle içinde yer alan litürjik malzemeleri için görülmesi gereken yapılardan biridir.

1851 yılında inşa edilen ve Evliya Çelebi'nin dikkatini çeken bu kilise, özellikle içinde yer alan litürjik malzemeleri için görülmesi gereken yapılardan biridir.

PROFİTİS İLİAS KİLİSESİ

~

Kilisenin muhteşem bir manzarası olan ayazmasında 20 Temmuz günü çok büyük bir panayır düzenlendiği ve civar bölgelerden buralara akın akın insanların geldiği ifade edilmektedir.

Arnavutköy'de Korkadır Sokak'tadır. Kilise, Profitis İlias'a ithaf edilmiştir. Burada aynı adı taşıyan ve Bizans devrinden beri var olduğu bilinen bir ayazma bulunmaktadır. Muhteşem bir manzarası olan ayazmada 20 Temmuz günü çok büyük bir panayır düzenlendiği ve civar bölgelerden buralara akın akın insanların geldiği ifade edilmektedir. Kilise, ayrıca bir mezarlık kilisesidir. Bugünkü kilise 1871 yılında Mimar Pashalis tarafından inşa edilmiştir.

Kilise, mezarlığın batısında bulunmaktadır. Yapı malzemesi kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. Doğu-batı ekseninde, kapalı Yunan haçı plan şemasındadır. Yapının doğusu çift meyilli kırma çatıyla, batısı eksende kırma çatıyla, haç kolları ise tek eğimli çatıyla örtülüdür. Naosun ortasında kasnaklı kubbe örtü sistemi kullanılmıştır. Ana naostaki kubbenin ortasında Pantokrator İsa, kasnaktaki dikdörtgen çerçeve içinde on iki havari tasvir edilmiştir.

44

AYİA PARASKEVİ KİLİSESİ

~

Beykoz'da Panayır Sokak'tadır. Eremya Çelebi, Beykoz İskelesi'nin yanında yerden fışkıran bir su olduğunu ve üstünde Rumca yazılarla haç şekilleri bulunan eski bir su haznesinin yer aldığını söylemektedir. Kilise, 1852'de inşa edilmiştir. Yapı, 1940-1943 yılları arasında depo olarak askeriyeye, devredilmiş, 1943-1945 yılları arasında ise toprak ofisi tarafından kullanılmıştır. Mimarı bilinmeyen yapı, 1945 yılının haziran ayında yeniden kilise cemaatine teslim edilmiş ve 1995 yılında restore edilmiştir.

1852'de inşa edilen yapı, 1940-1943 yılları arasında depo olarak askeriye, 1943-1945 yılları arasında ise toprak ofisi tarafından kullanıldıktan sonra 1945'te yeniden kilise cemaatine geri verilmiş ve 1995 yılında da restore edilmiştir.

Kilise, iki avluya sahiptir. Kuzeybatıda yer alan kapıdan ilk avluya geçilmekte, buradan merdivenle ikinci avluya ulaşılmaktadır. Üzeri kapalı olan ilk avlunun üstünde yaşam birimleri yer almaktadır. Güneybatıda kaba yonu taş kare blok üzerinde yükselen ve dört kare sütunun taşıdığı çan kulesi görülmektedir. Kilise, doğu-batı ekseninde bazilikal plan şemasında inşa edilmiştir. Yapının doğu ve batısı kırma çatıyla örtülmüştür. Ana mekândaki orta nef, yan neflerden beş tanesi tam, bir tanesi yarım olan altışar sütunla ayrılmaktadır. Sütunlar ahşap üzeri alçı sıvalıdır. Sütun başlıkları sadedir ve bir abakusla son bulmaktadır. Başlıkların üst kısmında, oval varak çerçeveli madalyonlar içinde aziz tasvirleri görülmektedir. Sütunlar birbirlerine doğu-batı ekseninde düz bir kirişle bağlanmaktadır.

Bizans dönemi plan şemasına uygun olan yapı, naostaki tezyinat ve litürjik öğelerle 19. yüzyıl özelliklerini yansıtmaktadır. Askeri depo ve toprak ofisi olarak farklı hizmetler veren bu yapının eski bir yerleşim merkezi olan Beykoz'da önemli bir yeri vardır.

İOANNES PRODROMOS KİLİSESİ

~

Vaftizci İoannes Prodromos'e ithaf edilen kilise, 1656 yılında Terkos Metropolitliği Kilisesi olarak kullanılmıştır.

Yenimahalle'de İbni Sina Sokak'tadır. Yapının bulunduğu arazi üzerinde bir parek-klesionun varlığından söz edilmektedir. Vaftizci İoannes Prodromos'e ithaf edilen kilise, 1656 yılında Terkos Metropolitliği Kilisesi olarak kullanılmıştır. 18. yüzyılda yıkılan yapı, Metropolit Nikiforos (1824-1835) döneminde tekrar inşa edilmiştir. Yapım tarihi 1833 olarak belirtilmektedir. 31 Ağustos 1934 tarihinde 100. yıldönümü kutlanan kilisedeki ayini Terkos Metropoliti İoakim (1931-1950) yönetmiştir. 1950 yılında restore edilen kilise, 1955 yılında tahrip olmuş ve 1963 yılında ikinci bir restorasyon geçirmiştir. 23 Ekim 1983 tarihinde kilisenin 150. yıldönümü kutlanmıştır. Mimarı bilinmemektedir.

Kilise, geniş bir avlu içinde yer almaktadır. Avluya güneybatıdan bir ana giriş, kuzeybatıdan ve güneydoğudan birer yan giriş bulunmaktadır. Avlunun güneybatı ve güneydoğusunda din görevlisi ile bekçinin yaşam birimleri görülmektedir. Yapı, doğu-batı ekseninde bazilikal plan şemasındadır. Kilisede kullanılan malzeme üzeri sıvalı kaba yonu taştır. Yapı, doğu ve batıda çift meyilli kırma çatıyla örtülmüştür. Batıda dikdörtgen planlı narteks, doğuda apsis bulunmaktadır. Yapının doğu ve batı cephesinde çatı, saçak altında bir içbükey silmeyle dolanmaktadır. Dış cephesi oldukça sade olan yapıda iki renkli sıva kullanılmıştır.

Narteksin batısında, kiliseyle aynı kişiye ithaf edilmiş ayazmaya inilen merdivenler görülmektedir. Ana nef yan neflerden beşer sütunla ayrılmaktadır. Mermer desenli ahşap sütunların üstü alçıdır. Sütun başlıkları ion olup, sütunlar birbirlerine arşitravla bağlıdır. Arşitrav üzerindeki madalyonlar içinde aziz tasvirleri görülmektedir. Beşik tonozun ortasında İsa Pantokrator tasvir edilmiştir. İoannes Prodromos Kilisesi erken dönem bazilikal plan şemasında olmasına rağmen ikonostasiondaki Rönesans tarzı ikona tasviri, neoklasik sütunlar, rokoko ve barok özellikler taşıyan ikonostasion, ambon ve despot tahtı nedeniyle eklektik bir üsluba sahiptir.

46

SURP ASDVADZADZİN KİLİSESİ

~

Ortaköy'de Cibinlik Sokak'tadır. Kilise, Meryem Ana'ya ithaf edilmiştir. Eremya Çelebi Ortaköy'deki kiliseyi zikretmemekle birlikte, Pamukciyan şimdiki kilisenin yerinde Surp Kiragos Kilisesi'nin olduğunu belirtmektedir. İnciciyan, Bizans sayfiyelerinden bahsederken bu kilisenin 1726 yılında Patrik Hovannes Golod tarafından tamir ettirilip, Surp Asdvadzadzin adıyla hizmete açıldığını ifade etmektedir. Yazar özellikle Ortaköy'de pek çok Ermeni'nin ikâmet ettiğini ve dağ yamacında mezarlıklarının bulunduğunu söylemektedir. Bölgenin özellikle Arabyanların matbaası sayesinde bir kültür merkezi haline geldiği ifade edilmektedir. Evliya Çelebi bölgeyi "Hıristiyan yatağı" olarak tanımlamaktadır. Buradaki yapı zamanla tahrip olunca bugünkü kilise yaptırılmış ve 1824 yılında yeniden inşa ettirilmiştir. 1835 yılında bu kez büyütülerek inşa edilen yapı, birkaç kez onarım görmüştür.

Bir dönemler önemli kişilere ev sahipliği yapan Surp Asdvadzadzin Kilisesi'nin, iç tezyinatı nedeniyle İstanbul'da önemli bir yeri bulunmaktadır.

Avlu içinde yer alan yapının batısında narteks, doğusunda apsis bulunmaktadır. Yapı ortada çift meyilli bir çatıya, yanlarda eğimli tek çatıya sahiptir. Narteksin kuzeybatısında galeriye çıkan merdivenler yer almaktadır. Kilisenin kuzeyinde Surp Yerrortutyan Şapeli, güneyinde Surp İstepanos Şapeli inşa edilmiştir. Pars Tuğlacı'nın anlatımına göre kilisede, II. Mahmud'un ekonomi danışmanı Kazaz Artin Amira Bezciyan tarafından hediye edilen 1830 tarihli elyazması bir İncil bulunmaktadır. Altın varakla işlenmiş İncil'in ön kapağında Hz. İsa'nın gömülüşünün tasvir edildiği belirtilmektedir. Bir dönemler önemli kişilere ev sahipliği yapan bu yapının iç tezyinatı nedeniyle İstanbul'da önemli bir yeri bulunmaktadır.

YEREVMAN SURP HAÇ KİLİSESİ

~

Kuruçeşme'de Kırbaç Sokak'tadır. Eremya Çelebi Kuruçeşme'yi anlatırken burada küçük bir kilise olduğundan söz eder. Muhtemelen ahşap olarak inşa edilen yapı, 1798 yılında yıktırılıp yeniden yapılmıştır. Pars Tuğlacı, yeni yapılan kilisenin inşa masrafını 18.000 kuruş olarak belirtmektedir. Bunun yanı sıra Latinlerin o dönemde kiliseleri olmadığı için ayinlerini burada gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Patrik İstephanos Ağavni döneminde bir kez daha inşa edilen kilisenin mimarı Garabet Balyan'dır. Yapı 1834 yılında ibadete açılmıştır.

Yerevman Surp Haç Kilisesi, dönemin önemli mimarlarından Garabet Balyan'ın eseri olması açısından İstanbul için önem teşkil etmektedir.

Yapının avlusuna kilisenin doğusundaki giriş kapısından ulaşılmaktadır. Yapının anıtsallığıyla tezat oluşturan küçük çan kulesi, kapının bulunduğu yerdeki aksta yer almaktadır. Kilisenin batısında yer alan narteksin kuzey ve güneyinden galeriye çıkış sağlanmaktadır. Dikdörtgen biçimindeki narteksin örtü sistemi düzdür. Ana mekândaki naos tek neflidir. Yapının doğusunda apsis yarım yuvarlağı, kuzeydoğusunda vaftizhane, güneydoğusunda ise mugannilerin giyim odası yer almaktadır. Yapı, Yunan haçı plan şemasında inşa edilmiştir. Ana apsisin kuzey ve güneydoğusunda hazine bölümü ile rahiplerin soyunma odası bulunmaktadır. Kilisenin iç tezyinatı çok zengindir. Yapıdaki gömme yivli ve kompozit başlıklı payeler, duvarlardaki yarım yuvarlak kemerli detaylar, ana mekânı örtüyle ayıran kornişteki tezyin detayları mimarın neoklasik üsluba bağlılığını göstermektedir. Yapı, dönemin önemli mimarlarından Garabet Balyan'ın eseri olması açısından İstanbul için önem teşkil etmektedir.

SURP HRİPSİMYANTZ KİLİSESİ

~

Büyükdere'de Çayırbaşı Sokak'tadır. Eskiden "Derin Körfez Vatikolpos" olarak adlandırılan Büyükdere, 17. yüzyılda Evliya Çelebi tarafından anlatılmıştır. *Seyahatname*'de burada bin kadar ev, bir Müslüman mahallesi, balıkçı, gemici ve bağcı evleri, iskele başında Koca Defterdar Mehmed Paşa Camii, bir hamam ve birkaç küçük çarşı olduğunu belirtmiştir. Kevork Pamukciyan, Büyükdere'nin kozmopolit yapısına işaret etmiştir. Birçok Rum ailesinin ikâmet ettiği bölgeye Ermenilerin 19. yüzyıldan önce yerleşmeye başladığını belirtmiştir. Büyükdere'nin önceki yıllarda çok gözde bir yer olduğunu, özellikle 19. yüzyılda Ermeni nüfusunun çoğalmasının ardından zengin Ermenilerin bu semte yerleştiklerini ifade etmiştir. Ermeni Katolik patriğinin yazlık olarak kullandığı konutu dışında, Esayan, Abraham Paşa ve Azaryanların konutu da burada bulunmaktaydı. Şu anda Koç ailesine ait olan yapının Azaryanlardan alındığı bilinmektedir.

Günümüzde Büyükdere'de biri Ermeni Ortodokslara, diğeri Ermeni Katoliklere ait iki Ermeni kilisesi bulunmaktadır.

Özellikle 19. yüzyılda Ermeni nüfusunun çoğalmasının ardından zengin Ermenilerin yerleştikleri Büyükdere semtinde bulunan kilise 1848 yılında inşa edilmiştir.

Surp Hripsimyantz Ermeni Ortodoks Kilisesi, 1848 yılında inşa edilmiştir. Pars Tuğlacı'nın ifadesine göre Kevork ve Garabet Karakâhya tarafından önce ahşap olarak inşa edilen yapı, 1886 yılında kârgir olarak yeniden yapılmıştır. 1893 yılında izin alınarak kilisenin çatı, tavan ve sütunları onarılmıştır. 1894 yılındaki depremde zarar gören yapı onarılarak ibadete açılmıştır. Çan kulesi 1927 yılında inşa edilmiştir. Kârgir olan yapının üzeri sıvalıdır. Doğu-batı eksenindeki yapının batısında iki bölümlü bir narteks yer almaktadır. Batıda ana mekândan daha kısa boyutlarda, çift meyilli bir çatıya sahip ön giriş bulunmaktadır. Ana yapı dışta yine çift meyilli çatıya sahiptir. Ön girişte yer alan bir başka kapıyla iç nartekse geçilmektedir. Narteksin kuzeyinde galeriye çıkış veren merdivenler bulunmaktadır. Ana mekândaki naos tek neflidir. Apsisin kuzeydoğusunda vaftiz bölümü, güneydoğusunda ise mugannilere ait bir mekân yer almaktadır.

49

SURP BOĞOS KİLİSESİ

~

Patrik Azaryan tarafından ibadete açılan Surp Boğos Kilisesi'nin mimarı Krikor Hürmüzyan'dır.

Büyükdere'de bulunan Surp Boğos Ermeni Katolik Kilisesi, 1885 yılında Boğos Amira Bilezikçiyan tarafından satın alınan arsaya inşa edilmiştir. İspanyol yazlık sefaretinin yanında bulunan kilise, önce ahşap daha sonra kârgir olarak yapılmıştır. Patrik Azaryan tarafından ibadete açılmıştır. Mimarı Krikor Hürmüzyan'dır. Yapının yakınında bulunan Hripsimyants Okulu günümüzde artık yoktur.

Yapı doğu-batı ekseninde, tek nefli plan şemasında inşa edilmiştir. Kilisenin batısında giriş, doğusunda yarım yuvarlak apsis yer almaktadır. Apsis yarım yuvarlağında üçgen alınlıkla sona eren bir sunak ve niş kompozisyonu bulunmaktadır. Apsis ve koronun bulunduğu bölüm, hafifçe sivrilen bir kemerle ana mekândan ayrılmaktadır. Kemer iki taraftaki sütunlarla sonlanmaktadır. Sütun başlıkları stilize palmet şeklindedir. Kuzey ve güney duvarlardaki gömme sivri kemerler kare sütunlarla hareketlendirilmiştir. Sütun başlıkları iki kat palmet motiflidir. Yapının dış konstrüksiyonu neogotik üslubuyla dikkat çekmektedir. Gotik canlandırmacılığının detaylarını yansıtan yapının batı cephesindeki kapı konstrüksiyonu sivri ve kademeli kemerlere sahiptir. Kapının üstündeki eksende bir gül pencere yer almakta, pencerenin üstünde sivri ve meyilli çatı kompozisyonunda iki küçük pencere açıklığı görülmektedir.

SURP ASDVADZADZİN ERMENİ KİLİSESİ

Beşiktaş'ta İlhan Sokak'tadır. Eremya Çelebi Beşiktaş'ın yukarı kısmında bir miktar Ermeni'nin yaşadığını ve küçük bir Ermeni kilisesinin bulunduğunu ifade etmektedir. Kömürciyan, Kevork Pamukciyan'a dayanarak kilisenin ne zamandır var olduğuyla ilgili bilgiye sahip olmadığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra *İstanbul Topografyası*'nın yazarı Tıbir Sarraf-Hovanesyan, Surp Advadzadzin adını taşıyan bu yapının Türkler tarafından 1759 yılında yıkıldığını belirtmektedir. Pamukciyan kilisenin neden yıkıldığını şu şekilde açıklar: "Venedik rahiplerinden Zakarya Aleksanyan'ın Başpiskopos Istephanos Melkonyan'a yazdığı 1759 tarihli mektubunda, Hibetullah Sultan'ın doğumu münasebetiyle yapılan donanma esnasında Beşiktaş Ermenileri kiliseyi süslerken bir parça da büyütmüşler. Bunu fark eden çuhadar padişaha haber vermemek için bir kese para talep etmiş, Ermeniler de bunu reddetmişler. Bunu üzerine çuhadar, Sultan III. Mustafa'ya haber vermiş ve Sultan kilisenin yıktırılmasını emretmiş." Kilisenin, Abbas Ağa Mahallesi'ndeki eski kilisenin yerine yapıldığı bildirilmektedir.

1838 yılında inşa edilen yapının mimarı Garabet Balyan'dır. Pamukciyan, eski kilisenin yıkılmasının ardından yeni kilise yapılana dek burada yaşayan Ermenilerin ibadetlerini nerede gerçekleştirdikleri hakkında bilgisi olmadığını, ancak burada yer alan köy mezarlığındaki kitabelerden öğrendiğine göre Sivaslı Güreğ Manuelyan adlı Ermeni papazının yaşadığını ve yeni kilise inşa edilene kadar bölgedeki Ermenilerin dinsel vecibelerini onun gözetiminde gerçekleştirdiklerini belirtmiştir. Beşiktaş'ın üst, Yıldız Sarayı'nın alt kısmında bulunan mezarlığın arsası Manuelyan tarafından satın alınmış ve mezarlık Mimar Garabet Balyan tarafından duvarla çevrilmiştir. Ancak II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'nda ikâmet etmeye başlamasıyla mezarlık 1876 yılında terk edilmiştir. Bu mezarlıktaki en eski mezarın 1751 yılına ait olduğu ve Balyan ile Dadyan ailelerinin bazı üyelerinin mezarlarınında burada bulunduğu belirtilmiştir. Doğu-batı ekseninde inşa edilen kilisenin plan şeması kubbeli bazilikadır. Yapı batıda dikdörtgen planlı narteks, doğuda yarım yuvarlak apsisle sınırlıdır. Kilisenin kuzeybatısında galeriye çıkış merdivenleri bulunmaktadır. Apsisin güneydoğusunda muganniler ayrılmış mekân, kuzeydoğusunda vaftizhane yer almaktadır. Yapının iç mekânında neoklasik detaylar göze çarpmaktadır. Kubbe geçişlerini sağlayan pandantiflerin geçiş yaptığı gömme sütunlar yivli olup, üzeri korint başlıklara sahiptir. İç mekândaki tavan konstrük-

Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi, dönemin etkin mimarlarından Garabet Amira Balyan tarafından yapıldığı için İstanbul'da önemli bir yere sahiptir.

siyonunda kare, dikdörtgen ve haç tavan kasetleri yer almaktadır. Kasetlerin içinde rozet ve bitki motifleri tezyin edilmiştir. Yapının dış cephesi iç mekâna kıyasla daha sade bir tezyinata sahiptir. Batı cephesinin üst bölümünde geniş kemerli ve üç bölümlü pencere açıklığı görülmektedir. Giriş bölümünden naosa geçişi sağlayan kapı kompozisyonundaki demir parmaklıkların işçiliği oldukça dikkat çekmektedir. Yapı, dönemin etkin mimarlarından Garabet Amira Balyan tarafından yapıldığı için İstanbul'da önemli bir yere sahiptir.

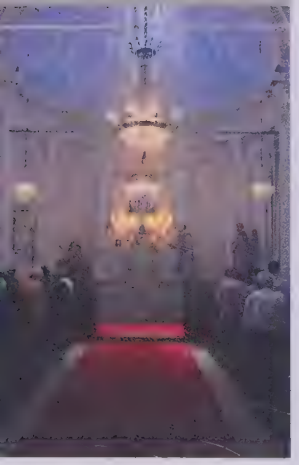
51

SURP KRİKOR LUSAVORİÇ KİLİSESİ

~

Kuzguncuk'ta Çarşı Caddesi'ndedir. 18. yüzyılda bölgeye yerleşmeye başlayan Ermenilerin burada bir basmahane açtıkları ve zengin nakışlı kumaşlar ürettikleri ifade edilmektedir. Basmanenin Üsküdar'a taşındığını ifade eden Sarkis-Sarraf Hovannesyan, burasını Sarkis Kalfa isminde bir zatın kurduğunu ve üretilen basmanın da "Sarkis Kalfa basması" olarak tanımlandığını belirtmektedir. Aynı bilgiyi Pamukciyan'ın notlarından da öğrenmekteyiz. Ancak yazar bir diğer ifadesinde basmanenin kurucusunun Sarkis Kalfa değil oğlu Kevork Usta olduğuna, Bağlarbaşı'nda yer alan Ermeni Mezarlığı'ndaki mezar taşında Sarkis Kalfayan soyadını taşımasından dolayı böyle bir yanılgıya düşüldüğüne değinmektedir. Zamanla Kuzguncuk'taki Ermenilerin sayısı çoğalınca 1835 yılında Kayserili Mimar Ohannes Amira Serveryan'a ahşap bir kilise yaptırıldığı belirtilmektedir. Günümüzde iskelenin karşısında bulunan yapının 1861 yılında kârgir ve kubbeli olarak yeniden inşa edildiği bilinmektedir.

Kaynaklarda 18. yüzyılda bölgeye yerleşmeye başlayan Ermenilerin sayısının artmasıyla 1835 yılında Kayserili Mimar Ohannes Amira Serveryan'a bu kilisenni yaptırıldığı belirtilmektedir.

Camiyle yan yana bulunan yapı, kozmopolit yaşam ahenginin adeta bir göstergesidir. Yapı, kaba yonu taş malzemesiyle inşa edilmiştir. Yalın bir tezyinata sahip olan kilisenin yarım yuvarlak kemerli girişi bulunmaktadır. Çift meyilli çatı örtü sisteminin kullanıldığı yapının üst konstrüksiyonunda alınlık kullanılmıştır. Ana apsisin kuzeyinde vaftizhane, güneyinde mugannilere ayrılan mekân bulunmaktadır. Yapının kuzeybatısında galeriye çıkış veren merdivenler bulunmaktadır. İç mekândaki tavan tezyinatında farklı geometrik formlarda kasetler kullanılmıştır. Çan kulesi yapının doğusunda bulunmaktadır. İki kademeli kulenin üst kademesi yarım yuvarlak kemer-sütun üzerinde yükselen bir kubbeden oluşmaktadır.

AYİOS YEORYİOS KİLİSESİ

~

Yeniköy'de bulunan yapı, bölgenin en büyük kiliselerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Kilisenin 1851 yılında Banker Zarifi ailesi tarafından yapıldığı belirtilmektedir. Ayios Yeoryios Kilisesi, Kudüs Patrikhanesi'ne bağlı yapılardan biri olma özelliğiyle İstanbul için önem taşımaktadır.

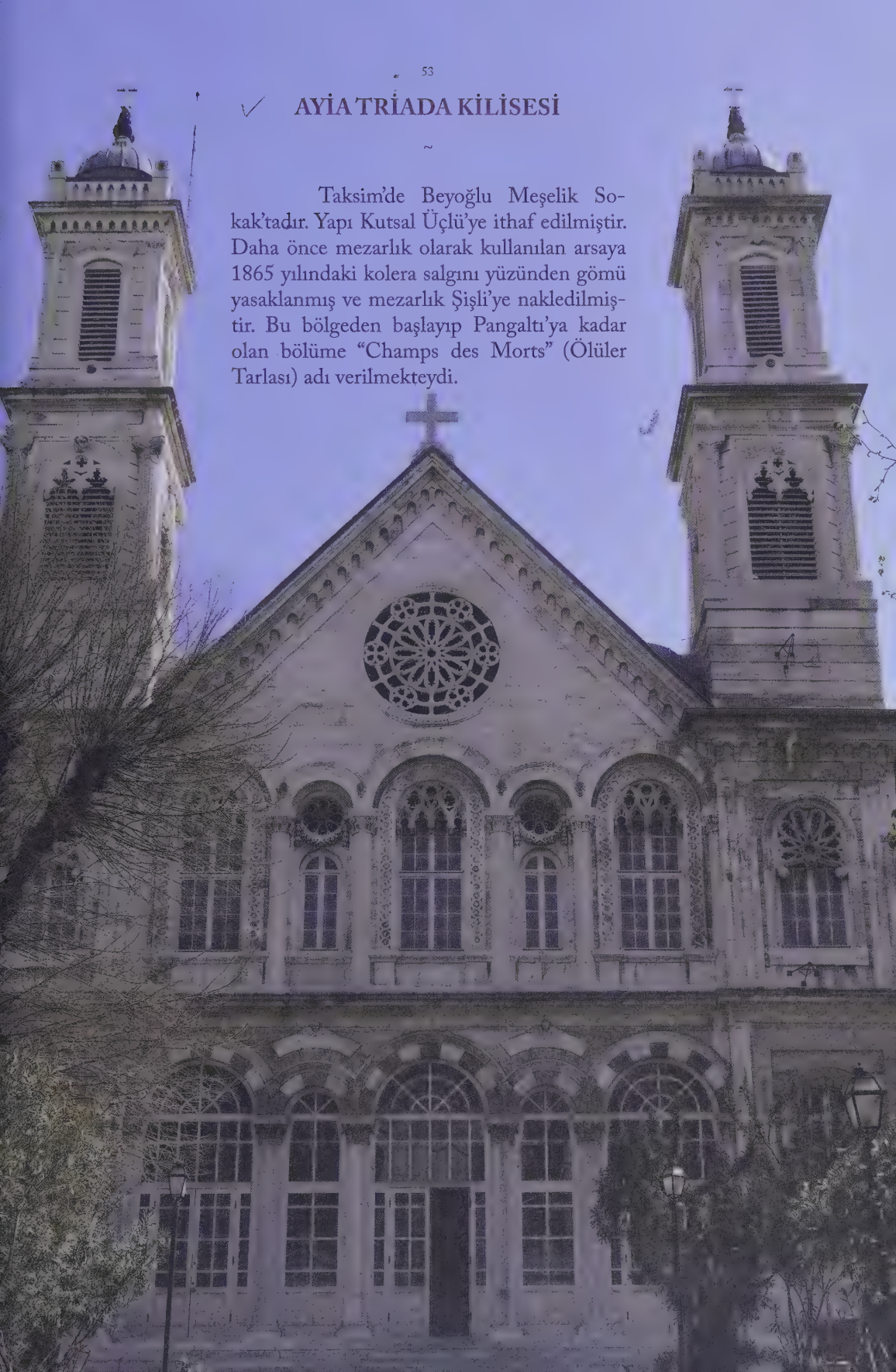
Ayios Yeoryios Kilisesi, Kudüs Patrikhanesine bağlı yapılardan biri olma özelliğiyle İstanbul için önem taşımaktadır.

Bir bahçe içinde yer alan yapı doğu-batı eksenindedir. Kilise batıda narteks, doğuda yarım yuvarlak apsisle sınırlanmaktadır. Yapının dış örtü sistemi çift meyilli kırma çatı olarak tasarlanmıştır. Apsis örtü sistemi dışta koniktir. Yapı malzemesi kaba yonu taş olup üzeri sıvalıdır. Naos, üç nefli bazilikal plan şemasındadır. Orta nefi yan neflerden ayıran sütunların başlıkları stilize kompozittir. Sütunlar birbirlerine düz bir arşitravla bağlıdır. Naosun örtü sitemi ortada basık tonoz, yanlarda düzdür. Tavan konstrüksiyonu ahşaptır. Kilisenin pencere açıklıkları yarım kemerlidir. Yapı dıştan çok sade olmakla birlikte iç mekânda özellikle litürjik detaylarda ampirik üslup uygulanmıştır.

AYİA TRİADA KİLİSESİ

Taksim'de Beyoğlu Meşelik Sokak'tadır. Yapı Kutsal Üçlü'ye ithaf edilmiştir. Daha önce mezarlık olarak kullanılan arsaya 1865 yılındaki kolera salgını yüzünden gömü yasaklanmış ve mezarlık Şişli'ye nakledilmiştir. Bu bölgeden başlayıp Pangaltı'ya kadar olan bölüme "Champs des Morts" (Ölüler Tarlası) adı verilmekteydi.

Kilisenin bulunduğu sokağın adı Rum Kabristan Sokağı olarak anılmaktaydı. Mezarlık nakli gerçekleştikten sonra burada kilise yapılması için izin alınmış ve 1867 yılında kilisenin temelleri atılmıştır. Kilisenin ilk mimarı Potessaros olup, 1876-1879 yılları arasında yapı mimar Vassilaki İonnidis tarafından tamamlanmıştır. Yapının narteksinde yer alan kitabede mimar olarak Vasilaki Efendi İoannidis'in belirtilmesinin yanı sıra Yeorgios Zarifis, E. Eugenides, Stefanoviç Skiliştsis ve G. Koronaios gibi kişilerin yapının inşası için yardımda bulundukları yazılıdır. Kilisenin yapımında ikonograf Sakelarios Maglis ve baş heykeltıraş Aleksandros Krikelis de görev almıştır.

Yapı, etrafı yüksek duvarlarla çevrili geniş bir avlu içinde yer alır. Kuzey ve kuzeybatısında yönetim birimleri ve sosyal yaşam birimleri bulunmaktadır. Doğu-batı ekseninde bulunan kilise, kare içinde haç planlı ve kubbeli bir plan şemasına sahiptir. Kilisenin yapımında düzgün kesme taş malzemesi kullanılmıştır.

Batıdaki girişe altı basamaklı mermer merdivenle ulaşılır. Doğu ve batı cephesindeki üçgen alınlıklarda gül pencereler dikkati çeker. Girişin kuzeyinde ayazma girişi yer alır. Yine bu bölümden kuzey çan kulesine çıkılmaktadır. Güneyinde yer alan kare bir kapıyla kadınlar bölümüne ve güney çan kulesine çıkılan bir mekâna ulaşılır. Bu mekân bir oda şekline dönüştürülmüştür.

Ana mekânda yan nefleri ayıran sütun kaideleri sekizgendir. Sütun başlıkları korinttir. Kubbe kasnağında on iki yarım yuvarlak kemerden oluşan pencere yer alır. Apsisin kuzey ve güneyindeki diakonikon hücreleri payelerle ayrılmıştır.

1865 yılındaki kolera salgını nedeniyle Şişli'ye nakledilen mezarlık arsası üzerine inşa edilen kilise neogotik cephesi, kubbe yapısındaki Bizans canlandırmacılığı, Orta Çağ tarzında pencereleri ve neoklasik çan kulesiyle eklektik mimarinin İstanbul kentindeki en seçkin örneklerinden biridir.

19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen yapı neogotik cephesi, kubbe yapısındaki Bizans canlandırmacılığı, ortaçağ tarzında pencereleri ve neoklasik çan kulesiyle eklektik mimarinin İstanbul kentindeki en seçkin örneklerinden biridir. Kilisenin anıtsallığının yanı sıra Taksim bölgesindeki merkezi konumu, seçkinliğini pekiştiren bir diğer unsurdur.

PANAYİA EVANGELİSTRİA KİLİSESİ

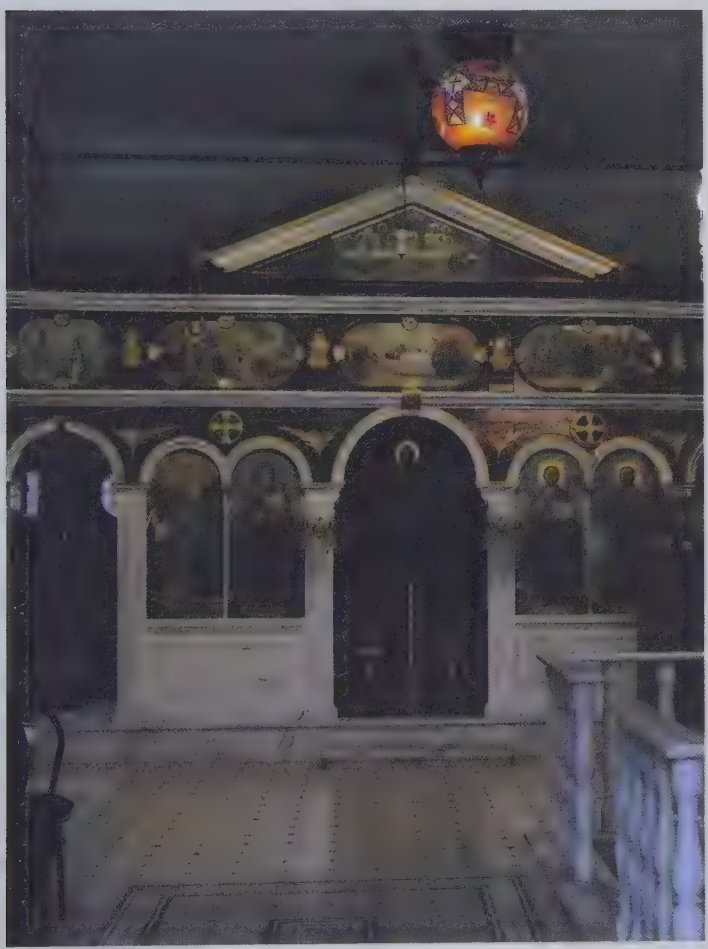
~

Panayia Evangelistria Kilisesi Melek Gabriel'in Meryem'e İsa'yı doğuracağını müjdeleyişine ithaf edilen çan kuleleri ve özgün mimarisiyle kentlilerin dikkatini çeken İstanbul'un önemli bir yapısıdır.

Dolapdere'de Hacı İlbey Sokak'tadır. Kilise, Melek Gabriel'in Meryem'e İsa'yı doğuracağını müjdeleyişine ithaf edilmiştir. Bugünkü yapının yerinde ahşap konstrüksiyon bir başka kilisenin var olduğu ve yapının «tahta kilise» olarak anıldığı ifade edilir. Daha geç devirde bugünkü taş konstrüksiyon kilisenin yapımına Patrik II. İoakim (1873-1878) zamanında 1877 yılında başlanmıştır. Yapı çalışmaları Mimar Petrakis Maridis gözetiminde gerçekleştirilmiş ve ekonomik problemler nedeniyle 16 senede bitirilmiştir. 1893 yılında inşaatı biten yapının ibadete açılması bir sene sonra gerçekleştirilmiştir. Kilisedeki ilk ayin Patrik VIII. Neofitos (1891-1894) döneminde 27 Kasım 1894 yılında düzenlenmiştir. Batıdaki narteksin naosa giriş kapısının üzerinde yapım tarihi belirtilmiştir.

Kilise bir avlu içinde bulunmaktadır. Avlunun kuzeyinde "Panayia Theotokos" adlı ayazma, güneybatısında ise kilise toplantı binası ile yazıhaneler bulunmaktadır. Kilise düzgün kesme taş, yer yer kaba taş, köşelerde ve batı cephesinde blok taşlardan inşa edilmiştir. Kilise, doğu-batı ekseninde kapalı Yunan haçı plan şemasındadır. Batıda narteks, doğuda üç bölümlü kutsal mekân apsis çıkıntısı yer alır. Ana mekân örtüsü kubbedir. Kuzeybatı ve güneybatıda kare kesitli çan kuleleri yer alır. Kilise, cephelerde kademeli olarak yükseltilmiştir. Batı cephesindeki iki çan kulesinin ortasında üçgen alınlıklı kule yer alır. Giriş kuzey ve güneyde birer duvarla ayrılarak kare mekânlar oluşturulmuştur. Bu mekânlardaki merdivenlerden kadınlar kısmına çıkılır.

Dolapdere'de yer alan ve erken neogotik özelliklerinin egemen olduğu Tanzimat sonrasında inşa edilen kilise, çan kuleleriyle ve özgün mimarisiyle dikkat çeken İstanbul'un önemli bir yapısıdır.

PANAYİA İSODİON KİLİSESİ

~

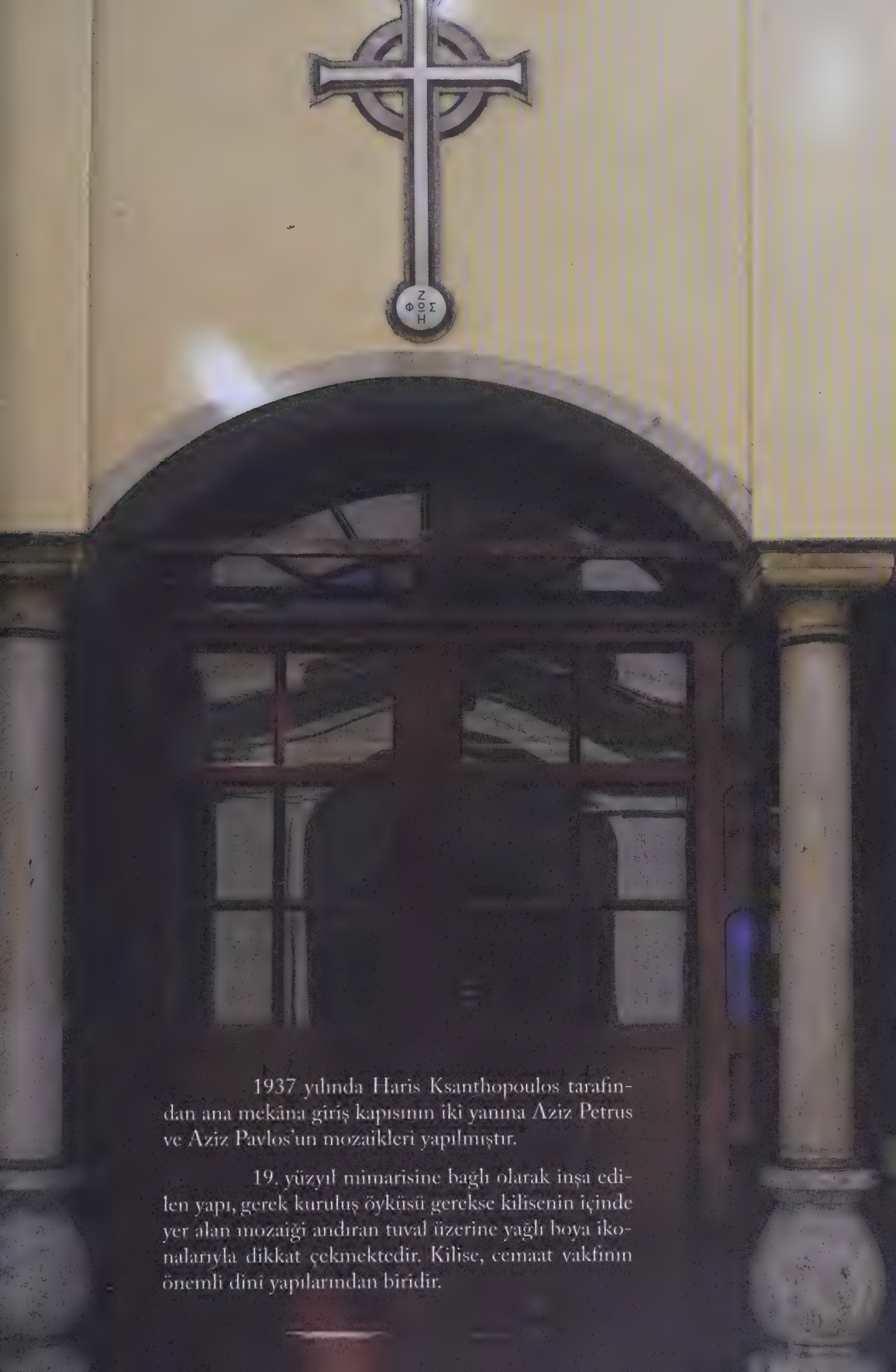
Galatasaray'da Emir Nevruz Çıkmazı'ndadır. Kilise "Meryem'in tapınağa girişi"ne adanmıştır. 18 Eylül 1804 yılında ibadete açılmıştır. Kilise kurucularından Dimitrios Muzuris'in Hariciye Nazırı İzzet Efendi'yle olan yakın arkadaşlığı nedeniyle yapı bugünkü yerinde kurulabilmiştir. İnşaat için burada bir kilisenin varlığının ispatı gerektiğinden, Muzuris ve arsayı bağışlayan Hacopoulos aralarında anlaşarak hileli bir kavgaya tutuşmuşlardır. Galata kadısının önüne çıkarak, buradan "eski Roma tapınağının bulunduğu arsa" olarak söz etmişlerdir. Böylece bilgi bu şekilde kayda geçirilmiştir. Kiliseyi yaptırabilmek için III. Selim'e talepte bulunurken bahsedilen yerde daha önce bir kilisenin bulunduğunu ve istediği takdirde bu bilgiye Galata kadısından ulaşabileceğini belirtirler. Bu şekilde yeni kilise inşaatı için belge alırlar. İnşaatın bitirilmesi için kısa bir süre verilince Panayotis Komninos ve çalışanlarının üstün çabaları sonucunda Panayia İsodion Kilisesi inşa edilmiştir.

Kilisenin yapımında Dimitrios Muzuris dışında Dimitrios Shinos, Skarlatos, Sevastopulos, Efstratios Petrokokkinos adlı kişilerin de büyük yardımları olmuştur. İbadete açılan kilisenin küçük bir yapı olduğu bildirilmiştir. Bunun üzerine 1831 yılında Sultan II. Mahmud'un müsaadesiyle Panayia İsodion Kilisesi'nin kuzey ve güney bölümleri genişletilerek, ahşap çatısı yeniden yapılmıştır. 1837 yılında kilisenin kuzeydoğusuna çan kulesi yapılmış, 1860 yılında yan nefler genişletilerek bugünkü halini almıştır. Yapı 1875, 1890, 1904, 1945 senelerinde kısmı tadilatlar geçirmiştir. 1945 yılında ikonograf Harilaos Ksantopulos ile Nikolas Perof yapının çalışmalarında görev almışlardır.

19. yüzyıl mimarisine bağlı olarak inşa edilen Panayia İsodion Kilisesi, gerek kuruluş öyküsü gerekse kilisenin içinde yer alan tuval üzerine yapılmış mozaik görünümlü ikonalarıyla dikkat çekmektedir.

Kilise bir avlu içinde yer alır. Etrafı yapılarla çevrelenmiştir. Avlunun kuzeyinde kilise cemaatinin yazıhane ve toplantı yerleri, batısında kilise görevlisinin yaşam birimi, güneyinde ise toplantı salonu bulunmaktadır. Yapı, doğu-batı ekseninde beş nefli bir bazilikadır. Doğu ve batıdaki cepheler çift meyilli kırma çatıya sahiptir. Yapının kuzeydoğu ve güneydoğu köşelerinde iki kare kesitli kule bulunur. Kuzeydeki kule çan kulesidir. Avlunun batısındaki nartekse günümüzde kilisenin kuzeybatı kapısından girilmektedir. Naostaki orta nef yan neflerin iki katıdır. Beş nefli naosun içteki yan nefleri yedişer sütunla, diğer dış yan nefler kuzeyde ve güneyde beşer payeyle birbirinden ayrılmaktadır. Sütun ve paye dizileri birbirine kemerlerle bağlı olup, sütun başlıkları kompozit, paye başlıkları düz kare kesitlidir.

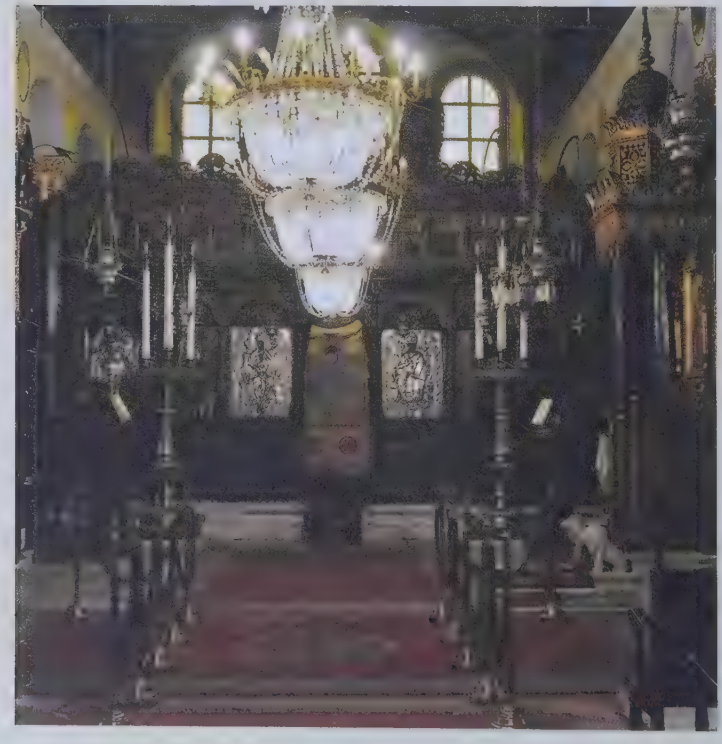
1937 yılında Haris Ksanthopoulos tarafından ana mekâna giriş kapısının iki yanına Aziz Petrus ve Aziz Pavlos'un mozaikleri yapılmıştır.

19. yüzyıl mimarisine bağlı olarak inşa edilen yapı, gerek kuruluş öyküsü gerekse kilisenin içinde yer alan mozaiği andıran tuval üzerine yağlı boya ikonalarıyla dikkat çekmektedir. Kilise, cemaat vakfının önemli dini yapılarından biridir.

AYİOS DİMİTRİOS KİLİSESİ

~

Kurtuluş'ta Ateşböceği Sokak'tadır. İstanbul'un en güzel yapılarından biri olan kilise Aziz Dimitrios'a atfedilmiştir. Kilisenin tarihçesi Bizans dönemine kadar uzansa da bu dönem hakkında net bilgiler bulunmamaktadır. Trifon Karabeynikov adlı Rus seyyah, kiliseler kataloğu arasında Ayios Dimitrios Kilisesi'nin adını bildirmektedir. 12 Haziran-29 Ekim 1573 tarihlerinde Ayios Dimitrios Kilisesi'ni ziyaret eden Gerlach, ayine katıldığında oldukça kalabalık bir cemaatle karşılaşmıştır. Yine Galland ve Chevalier adlı gezginlerden kilisenin bulunduğu bölgenin Ayios Dimitrios Köy'ü olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Antonios Paterakis'in listesinde de 55 kilise içinde bu kiliseden bahseder. Megalomartis'in 1647 ve 1663 yıllarına ait kilise notlarında Ayios Dimitrios adı bildirilmektedir. Kilisenin batısında yer alan kitabeden yapının 27 Aralık 1726 yılında büyük bir restorasyon gördüğü anlaşılmaktadır. Aynı zamanda kiliseye bir parek-klesion inşa edildiği bildirilmektedir. 1798 yılında üç numaralı kitabeden anlaşıldığı üzere kiliseye bazı önemli ekler yapıldığı anlaşılmaktadır. Kilise duvarlarında yer alan kitabelerden kilisede çalışmış mimar, kalfa ve işçi adlarını öğrenmekteyiz. İoannis kalfa, Moyiatzotis mimar olarak belirtilmiştir.

Yapı geniş bir avlu içinde yer alır. 1865 yılına dek mezarlık olarak kullanılan avlunun günümüzde güneybatısında toplantı yerleri, çalışma mekânları ve toplantı salonları görülmektedir. Doğusunda Ayios Haralambos Parek-klesion'u, batısında ise ayazma yer almaktadır. Avlunun kuzeydoğusunda çan kulesi bulunmaktadır.

Kilise doğu-batı ekseninde beş nefli bir bazilikadır. Yapı kaba yonu taş, köşelerde düzgün kesme taşla inşa edilmiştir. Dış cephesi doğu ve batıda çift meyilli kırma çatıya sahiptir. Kilisenin dış cephesi, saçak altında üç kademeli bir silme yapıyla dolanmaktadır. Kapı ve pencere kemerleri dıştan tuğlayla örülmüş ve belirgin hâle getirilmiştir. Bu öğeler yapıya hareketlilik kazandırmaktadır. Nefleri birbirinden yedişer sütun dizisi ayırmaktadır. Mermer kaide üzerine oturan sütun başlıklar stilize korinttir. Sütunlar birbirine yuvarlak kemerlerle bağlıdır. Kemerlerin birleştiği yerlerdeki madalyonlar içinde aziz resimleri tasvir edilmiştir.

Yapı, 19. yüzyıldan önce inşa edilmesine rağmen restorasyon sırasında degişikliklere uğramıştır. Narteks dışında kullanılan dış süsleme ve naosta korint sütunlar neoklasik, ikonaların yerleştirildiği ikonostasion barok ve rokoko üslubunda olup, iç süslemede eklektik dönem izleri görülmektedir. Özellikle içerde bulunan ikonostasion, ahşap işçiliğinin doruğa ulaştığı bir görünüm sergilemektedir.

İstanbul'un en güzel yapılarından biri olan Ayios Dimitrios Kilisesi, Aziz Dimitrios'a atfedilmiştir.

HRİSTOS METAMORFOSİS MEZARLIK KİLİSESİ

Dönemin en zengin Rumlarının mezarlarının yer aldığı Hristos Metamorfosis Mezarlık Kilisesi 1888 yılında Heybeliada Ruhban Okulu'nun yapımında da maddi yardımda bulunan Pavlos Stefanoviç Skilitis tarafından yaptırılmıştır.

Şişli'de Büyükdere Caddesi'ndedir. Buradaki mezarlıkta, dönemin en zengin Rumlarının mezarları yer almaktadır. Ünlü banker ailesi Zarifislerin de mezar anıtları bulunmaktadır. Yapının mimarı, 19. yüzyılda Büyükada Yetimhanesi, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri gibi önemli yapıların mimarı, aynı zamanda Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk hocalarından olan Alexandre Vallaury'dir. Kilisenin güney cephesinde bulunan kitabede, yapının 1888 yılında inşa edildiği belirtilmiştir. Heybeliada Ruhban Okulu'nun yapımında da maddi yardımda bulunan Pavlos Stefanoviç Skilitis tarafından yaptırılmıştır.

Kilise, mezarlığın kuzeyinde bulunmaktadır. Dört tarafı mezarlarla çevrili geniş bir arazi içinde konumlanmıştır. Yapının güneyinde cenaze işlemlerinin gerçekleştirildiği mekânlar bulunmaktadır. Yapının kuzeyinde bir parek-klesion yer almaktadır. Günümüzde kullanılmayan parek-klesion, kubbeli oktagonal bir yapıdır. Doğu-batı eksenindeki yapı, Yunan haçı plan şemasında inşa edilmiştir. Düzgün kesme taş konstrüksiyona sahip yapının dış cephesinde yüksek kasnaklı kubbe bulunmaktadır. Kasnak sekizgen form taşır. Kilise tüm cephelerde silmelerle, kapı kenarlarındaki pencereler sütuncelerle, alınlıklarla ve heykellerle hareketlendirilmiştir. Dört cephede mozaikler yer almaktadır. İkonaların konulduğu ikonostasion ahşap ve sade bir işçiliğe sahiptir. Kubbede Pantokrator İsa, kubbe geçişleri üzerinde İncil yazarları, kutsal mekân apsisin yarım kubbesinde ise Platitera Meryem tasvir edilmiştir. Batıdaki kapının ekseninde Meryem Ana tasviri görülmektedir.

NeoRönesans özellikleri dışında ortaçağ üslubundaki pencereleri, naostaki litürjik öğeleri nedeniyle neoBizans plan şemasına bağlı eklektik bir yapıdır.

58

AYİOS ATHANASİOS KİLİSESİ

~

Kurtuluş'ta, eğimli bir arazi üzerinde yer alan kilise, ayazma girişindeki kitabeden anlaşıldığı üzere, 1855 yılında inşa edilmiştir. Mimarı Panayiotis Kalfa'dır. Tanzimat Fermanı'ndan sonra inşa edilen ilk kubbeli ve çan kuleli kilisedir. 19. yüzyılda yapımı gerçekleşen bu kilisenin iki kez onarım gördüğü Yunanca kitabelerden anlaşılmaktadır. Kilise geniş bir avlu içinde yer almaktadır. Güneybatıda sosyal yaşam birimleri, batıda Ayios Atanasios Ayazması görülmektedir. Kilisenin ithaf edildiği İskenderiye piskoposu olan Aziz Atanasios (293-373) aynı zamanda Hıristiyan kilise doktrinlerini savunan bir bilgindir. Kilise, İstanbul'da bu azize ithaf edilmiş tek Rum kilisesidir.

Hıristiyan kilise doktrinlerini savunan bir bilgin olan İskenderiye piskoposu Aziz Atanasios'a (293-373) atfedilen Ayios Atanasios Kilisesi, İstanbul'da bu azize ithaf edilmiş tek Rum kilisesidir.

Düzgün kesme taşla inşa edilen kilise, doğu-batı ekseninde kare içinde haç planlıdır. Yapının dört yönünde üçgen alınlıklı çatı bölümleri ve ortasında yüksek kubbe görülür. Ana mekân kubbeyle örtülüdür. Yapının dörtgen mekâna geçişi pandantiflerle sağlanmaktadır. Pandantifler, kubbenin ağırlığını duvar payelerine dağıtırlar. Payeleri birbirine kemerler bağla-

maktadır. Paye başlıkları bitki motiflerinden oluşmaktadır. Dış cephenin kuzeyinde ve güneyinde baldaken şeklindeki çan kuleleri yer almaktadır. Yapının cepheleri silmelerle hareketlendirilmiştir.

İstanbul'daki ilk kubbeli yapılardan biri olan Ayios Athanasios Kilisesi, çan kuleleri, neoBizans ağırlıklı mimari plan şeması, kemer-tonoz kompozisyonu ve yapının içinde yer alan litürjik öğelerle eklektik üsluba sahiptir. Kilisedeki ikonalar, ünlü ikonograf İrinahos Kovvas tarafından yapılmıştır.

AYİOS KONSTANTİNOS VE AYİA ELENİ KİLİSESİ

~

Beyoğlu'nda Kalyoncu Kulluk Caddesi'ndedir. Kilise, ölüm döşeğindeyken Hıristiyanlığı kabul ettiği söylenen İmparator Kostantinos ve daha önce bu dinî kabul eden annesi Eleni'ye ithaf edilmiştir. İmparator Kostantinos 4. yüzyılda Hıristiyanlığı imparatorluğun resmi dinlerinden biri olarak belirlemiştir. Kilisede yer alan kitabeden anlaşıldığı üzere yapının inşası 25 Mart 1856 tarihinde başlatılmış, 9 Mart 1861'de bitirilmiştir. Resmi açılışı 9 Nisan 1861'de Patrik II. İoakim tarafından gerçekleştirilmiştir. Karaca, yapının mimarı olarak belirtilmektedir.

Ayios Konstantinos ve Ayia Eleni Kilisesi, ölüm döşeğindeyken Hıristiyanlığı kabul ettiği söylenen İmparator Kostantin ve daha önce bu dinî kabul eden annesi Eleni'ye ithaf edilmiştir.

Ayia Konstantinos ve Ayia Eleni Kilisesi, etrafı yüksek duvarlarla çevrili bir avlu içinde yer almaktadır. Avlunun kuzeybatısında kilise görevlilerine ait yazıhane ve toplantı odaları, doğusunda Fukaraperver Cemiyeti ve yemekhane, güneydoğusunda günümüzde kapalı olan Rum okulu bulunmaktadır. Yapım malzemesi tuğla üzeri sıvadır. Kilise, doğu-batı ekseninde inşa edilmiştir ve Yunan haçı plan şeması özelliklerini taşımaktadır. Ana mekândaki naos, yüksek kasnak üzerine oturan kubbeyle örtülmüştür. Ana mekândaki kubbenin köşelerindeki pandantiflerle ana naosa geçiş sağlanmaktadır. Pandantifler, dört yuvarlak kemerin birbirine bağlandığı pilpayelere oturmaktadır.

Kilisenin dış batı cephesinde, kuzeybatı ve güneybatı köşelerinde iki çan kulesi, batıdaki alınlık üzerinde Sircopoulos adlı kişinin hibe ettiği saat yer almaktadır. Dış cephe, saçak altında ve alınlıklarda silmelerle hareketlendirilmiştir.

Kadınlar kısmı "U" şeklinde olup, kuzey ve güney haç koluna dek uzanmaktadır. Mekân haç kollarına doğru içbükeye dönüşmektedir. Yapı yuvarlak silüetiyle Rönesans, çan kulelerindeki kademeli ştille barok özellikler taşımaktadır. Yapının dış tezyinatı, naoştaki mimariye ve litürjiye bağlı iç tezyinatı nedeniyle eklektik özellikler çerçevesinde inşa edildiği görülmektedir. Kilise, özgün mimari üslubu ve doğa konulu ikonalarıyla İştanbul'un önemli yapıları arasında yer almaktadır.

60

AYİOS ELEFTERİOS KİLİSESİ

~

Kurtuluş'ta Bayır Sokak'tadır. Kilisenin batı cephesindeki kitabeden yapının 1880 yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kilise aynı zamanda bir mezarlık kilisesidir. Güneybatı duvarında iki kitabe görülmektedir. Kitabenin birinde, mezarlığın 1851 yılında Parashu kardeşler tarafından, diğerinde ise narteksin Viktoria Saridaki adlı bir aile tarafından yaptırıldığı yazılmaktadır. 2. yüzyılda yaşamış Aziz Elefterios'a ithaf edilen kilisenin mimarı bilinmemektedir.

Roma başpiskoposu, Yunanistan'da doğan Aziz Eleftherios'un dinî eğitimiyle ilgilenmiş ve onu kısa bir süre içinde diakon ve papaz olarak atamıştır. Roma'da piskoposluğa kadar yükselen azizin özellikle İngiltere'de Hıristiyanlığı yayma çabaları başarıyla sonuçlanmıştır. Fakat Hıristiyan karşıtı olan İmparator Septimius Severius, Elefterios ve annesi Anthia'yı ölüme mahkûm etmiştir. İstanbul'da Aziz Elefterios'a atfedilen tek kilisedir. Yunanca bir kelime olan Elefterios, özgürlük anlamına gelmektedir.

Roma'da piskoposluğa kadar yükselen ve özellikle İngiltere'de Hıristiyanlığı yayma çabaları başarıyla sonuçlanan Aziz Elefterios'a, İstanbul'da atfedilen tek kilisedir.

Kilise, mezarlığın güneybatısında yer almaktadır. Mezarlığın batıya doğru kademeli bir avlusu bulunmaktadır. Avlunun doğusuna üç kapıyla girilmektedir. Güneydoğusunda kilise bekçisinin yaşam mekânı, kuzeybatısında toplantı yerleri ve yanında kemiklerin korunduğu bir mezar odası yer almaktadır. Kilise, doğu-batı ekseninde tek nefli bir bazilikadır. Narteks ve ana mekân dışardan kırma bir çatıya sahiptir. Ana mekândan daha alçakta olan narteks, kiliseden daha geç bir tarihte yapılmıştır. Ana mekân örtüsünün ortasında Pantokrator İsa, apsisin yarım yuvarlağında Platitera Meryem tasvirleri yer almaktadır. Pencere kemerlerinin arasındaki aksta, birer yaldız varak çerçeve içinde İncil yazarları tasvir edilmiştir.

SURP YERRORTUTYUN (ÜÇ HORAN) KİLİSESİ

~

Yangınlar nedeniyle birçok kez onarım geçirmiş olan yapı, en büyük tahribatı 1870 yılındaki büyük bir yangından dolayı yaşamıştır. Kilise 1890 yılında yeniden onarılmıştır.

Galatasaray'da Sahne Sokak'tadır. Yapı "Kutsal Üçlü"ye ithaf edilmiştir. Beyoğlu Başpapazı Krikor Acemyan'ın 1843 yılındaki anlatımına göre, 1515 yılında buradaki arsa ahşap kilisesiyle birlikte Rumlardan satın alınmış ve Ermeniler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Arsanın satın alınmasının ardından burada Surp Echmiadzin Sibyan Mektebi'nin yapıldığı, daha sonra II. Mahmud'un fermanıyla bu yapının kiliseye çevrildiği bildirilmektedir. Bu binanın 1809 yılında Surp Yerrortutyun adıyla kutsanıp ibadete açıldığı, ancak 1810 yılında yandığı bilinmektedir.

Ermeni cemaatinin ileri gelenlerinin maddi desteğiyle 1836 yılında Garabet Balyan, Hamamcıbaşı Minas Ağa ve Hovhannes Serveryan tarafından burada daha büyük boyutlarda bir kilise inşası başlatılmış, kilise 1838 yılında ibadete açılmıştır. Bu tarihten itibaren birçok kez onarım geçirmiş olan yapı, en büyük tahribatı 1870 yılındaki büyük bir yangından dolayı yaşamıştır. Kilise 1890 yılında yeniden onarılmıştır.

Kilise büyük bir avlu içinde bulunmaktadır. Kârgir bina, cephelerde ve köşelerde mermer taş örgülerle hareketlendirilmiştir. Yapı dıştan çift meyilli çatı sistemiyle örtülüdür. Kilise, tek nefli bazilikal plan şemasına sahiptir. Batıda dikdörtgen planlı narteks, çift sıra üçer sütunla üç bölüme ayrılmaktadır.

Narteksi bölen sütunlar korint üslubunda tasarlanmıştır. Aynı zamanda üst katta bulunan galeriyi de taşıyan sütunlar simetrik bir şekilde düzenlenmiştir. Kuzeyde galeriye ve çan kulesine çıkış veren merdivenlerle altında morg olarak kullanılan mekân, güneyde ise Surp Minas Şapeli yer almaktadır. Apsisin kuzeyinde Surp Dznunt vaftiz bölümü, güneyinde Surp Krikor Lusavoriç Şapeli ve muganniler giyim odası bulunmaktadır. Tüm kiliselerde olduğu gibi apsis yarım yuvarlağında ana sunak ve kuzeyinde biri "Metamorfosis"e diğeri "Koimesis"e atfedilen iki yan sunak vardır. Avluda yer alan Patrik IV. Hagopos'un anıt mezarı bir kiliseyi andırmaktadır.

Yapıda görev alan Balyan gibi mimarlar ve kalfaların, özellikle 19. yüzyıldaki Batılılaşmayla birlikte değişen İstanbul fizyonomisine büyük katkıda bulundukları bilinmektedir.

SURP KRİKOR LUSAVORİÇ KİLİSESİ

Karaköy'de Sakızlar Sokak'tadır. Aziz Krikor'a ithaf edilen yapı Pamukciyan'a göre Ermeniler tarafından inşa edilen en eski kilisedir. Eremya Çelebi, kilisenin inşa tarihini 1436 olarak belirtir. Kömürciyan 17. yüzyılda yaptığı İstanbul anlatımında "Kayığımız İstanbul'da dursun ve biz Galata'ya girerek Ermenilerin teselli mahalli olan Lusavoriç Kilisesi'ni ziyaret edelim. Bu kilise ataları Anili olan Kefeli bazirganlar tarafından 1436 senesinde Rum hakimiyeti sırasında inşa edilmiştir. Bu Kefelilerin bir kısmı Lehistan'a bir kısmı İstanbul'a gelip yerleşmiştir. Kilise duvar dibinde Kayserili Grigor'un mezarı görülür. Bu rahip 1635 senesinde öldüğü vakit, Şahin Çelebi Bayram Paşa'dan rica etmiş ve rahibi buraya defnettirmiştir" der. Pamukciyan, kilise yapımının Eremya Çelebi'nin bahsettiği 1436 yılından önce, 1391 yılında yapıldığını iddia edenlerin bulunduğunu belirtir ve Eremya Çelebi'nin bahsettiği tarihin muhtemelen bir onarım tarihi olduğunu ifade eder. Bu bağlamda Gozmas adlı bir tüccarın Cenevizlilerden müsaade isteyerek Galata'da bu kiliseyi inşa ettirdiği ifadesinin yer aldığı bir kitabeden söz edilmektedir.

Pamukciyan'a göre Ermeniler tarafından inşa edilen kilisedir. Eser, İstanbul Ermenilerinin başlıca din ve kültür merkezi olarak kullanılmaya devam etmektedir ve diğer kiliselere göre özgün bir konuma sahiptir.

Tarihçi İnciciyan da kilise yapımının 1391 tarihli olduğunu ve yanına da bir demircinin Surp Haç mihrabı yaptırdığını belirtmektedir. Yapı özellikle 1731 yılında gerçekleşen yangın nedeniyle tamamen tahrip olmuş ve 1733 yılında Kayserili Sarkis Kalfa tarafından yeniden inşa edilmiştir. İnciciyan yapıyla ilgili ifadesinde "Kilise kemerli ve kurşunla örtülü olup, diğer bütün Ermeni kiliselerden üstün idi" der. Özellikle kilisenin iç mekânında Kayserili nakkaş Esayi'nin çalıştığı ve bu dönemde kilisenin kuzey ve güneyine ahşap bölümler yapıldığı ileri sürülmektedir. 1771 yılındaki yangında yanan ahşap kısımlar nedeniyle tahrip olan yapı, 1800 yılında yeniden inşa edilmiştir. 1958 yılında Karaköy-Tophane arasında açılan Kemeraltı Caddesi nedeniyle kilisenin kuzey bölümü yıktırılmış ve kalan kısmı da ortadan kaldırılarak, Mimar Bedros Zobyan ve Isdepan Seghposyan'ın kalfalığında yeni bir yapı inşa edilmiştir.

Yüksek kasnaklı bir kubbesi olan yapı, tek nefli bazilikal planda tasarlanmıştır. Kasnakta iç mekânı aydınlatan 16 tane dar ve uzun pencere açıklığı bulunmaktadır. Kubbe örtüsü koniktir. Kubbenin çevresi haç formunda kollara sahiptir ve üçgen alınlıklarla sona ermektedir. Yapının dış cephesi kademeli olarak yükselmektedir. Üzerinde etkin bir tezyinat söz konusudur. Çan kulesi batıda üç katlıdır. Kulenin alt bö-

lümünden nartekse geçiş sağlanmaktadır. Narteksin üstünde galeri bulunmaktadır. Kilisenin doğusunda üç bölümlü yarım yuvarlak çıkıntılı apsis, kuzey ve güneyinde vaftizhane ile Surp Isdepannots Şapel'i dikkat çekmektedir. Apsisin alt bölümünde Surp Pırgiç Şapeli yer almaktadır. Ana mekândaki naosun iç tezyinatının zenginliği dikkat çekmektedir. Sütunceler, pilasterler ve sepet başlıkları Bizans etkisinde yapılmıştır. Naostaki bema bölümünde yer alan tablolar, ünlü ressam ve heykeltıraş Erol Sarrafyan'ın eseridir. Pamukciyan, ilk yapı İstanbul Ermeni cemaati tarafından fetihten evvel bulunduğu için merkez olduğunu, Galata'daki bu kilisenin fetihten sonra patriklik makamının Samatya Kilisesi'nde kurulana kadar Fatih'in emriyle Anadolu'dan getirtilen Ermenilerin tek ibadethanesi ve cemaat merkezi olduğunu belirtir. Kilise, İstanbul Ermenilerinin başlıca din ve kültür merkezi olarak kullanılmaya devam etmektedir. Günümüzde yeni inşa edilen kilisenin özellikle İstanbul'un mimarlık tarihine katkısı önemlidir. Ermeni mimari üslûbunun uygulandığı kilise, diğer kiliselere göre özgün bir konuma sahiptir.

SURP VARTANANTZ KİLİSESİ

~

Feriköy'de Şahadet Sokak'tadır. Yapının arazisini, 1858 yılında Fethullah adında bir Süryani'nin bağışladığı ifade edilmektedir. Ahşap olarak inşa edilen ilk kilise 1861 yılında ibadete açılmıştır. Daha sonraları tahrip olan yapının birkaç kez onarım gördüğü ve 1931 yılında tekrar inşa edildiği bildirilmektedir. Yapı, 1951 yılında onarılıp genişletilmiştir. Özellikle yeni yapılan kiliselere örnek verebileceğimiz yapının batısında yer alan çan kulesi özgün bir nitelik taşımaktadır.

Arazisi 1858 yılında Fethullah adında bir Süryani tarafından bağışlandığı ifade edilen kilise en son 1951 yılında onarılıp genişletilmiştir.

Kârgir yapının üzeri sıvalıdır. Çan kulesi, batıdaki aksta bulunan çıkıntı şeklindeki çift meyilli bir örtü sistemine sahip girişin üzerinde yükselmektedir. Yüksek tasarlanan çan kulesine uzun ve dar kemerli bir detayla hareket kazandırılmıştır. En üst bölümde kule sekizgen kesitli olup sütunlu ve kemerli bir kompozisyon oluşturmaktadır. Yapı dışta çift meyilli bir örtü sistemine sahiptir. Naos tek neflidir. Naosun kuzey ve batısında, merkezden yanlara doğru yarım yuvarlak şeklinde geniş çıkıntılar görülmektedir. Duvarlarda ve apsis yarım yuvarlağında kullanılan tezyinat oldukça sadedir. Yapının kuzeybatısında galeriye çıkış sağlayan merdivenler ve bir şapel, kuzeydoğusunda ise vaftiz bölümü ve rahip giyim odası bulunmaktadır. Yapının güneybatısında depo olarak kullanılan bir mekân, güneydoğusunda ise bir şapel daha yer almaktadır. Kilise, son dönem mimarinin yalın bir şekilde uygulanması açısından önemlidir.

ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲ ԱՍՏՈՒԾՈՅ
Ի ԳԻՒՍԼԷ ԿԱՐՈՒՑԱՒ
ԳՆԴԱԿՈՐԾ ՏԵՍԱՐՍ ՍՐՐՈՒԹԵԱՆՑ, ՅՆՆՈՒԻՆ
ՍՐՈՑ ՀԱՐՈՒԱՆՑ, ԱՐԴԵԱՄԲ ՆԻ ԺՐԱՋԱՆ ԱՁ-
ԽԱՏՈՒԹԵԱՄԲ ԱՁԳԻՍ ՀԱՅՈՑ Ի ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ
Կ ՊՕԼՍՈՑ ՏԵԱՌՆ ԱՆՄՈՌԱՅ Ս ԱՐԲԱՊԻՍԿՈՊՈՍԻ.
ՅԱՍԻ ՏԵԱՌՆ 1931 ՄԱՐՏ 20.
ՀԱՒԱՏԱՑԱԼ ՄԱՆՆ Ս ՏԱՃԱՐԻՍ ՍՐԲՈՅՆ ԱՐՁԱԱՐ
ՏԻԿԻՆ ԱՆԺԵԼ ԵՒ Ո ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԽՈՐԵՆԵԱՆԻ
ՅԱՌՆՁԻ ԱՄԻ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ
Տ Տ ԳԷՈՐԳԱՅ Ջ Ի ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ԵՒ Ի ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ
Տ ԳԱՐԵԳԻՆ Ս ԱՐՔԵՊՍ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

64

AVEDARANAGAN AMENA SURP YERRORTUTYUN KİLİSESİ

~

İlk dönemlerde yoğun bir cemaati olan kilisenin günümüzdeki durumu tam aksidir. Ermeni Protestan cemaatine ait olan bu yapı, dış cephelerdeki mimari tasarımı nedeniyle önem taşımaktadır.

Beyoğlu'nda Emin Camii ve Gümüş Küpe sokaklarının kesiştiği noktadadır. Kilise Ermeni Üç Horan Kilisesi'nin güneybatısında yer almaktadır. İstanbul'un ilk Protestan kilisesi olması açısından oldukça önemlidir. Çok sayıda Ermeni'nin yaşadığı Beyoğlu'nda 1846 tarihli ahşap bir yapının varlığından söz edilmektedir. Ahşap kilise yandıktan sonra Sultan Abdülmecid'in izniyle arsa satın alınmış, burada bir okul ve bir kilise inşa edilmiştir. 1905 yılında temeli atılan kilisenin 1907 yılında ibadete açıldığı belirtilmektedir. İlk dönemlerde yoğun bir cemaati olan kilisenin günümüzdeki durumu tam aksidir. Ermeni Protestan cemaatine ait olan bu yapı, dış cephelerdeki mimari tasarımı nedeniyle önem taşımaktadır.

Kilise doğu-batı ekseninde olup, tek nefli bir bazilika plan şemasına sahiptir. Yapının batısında narteks, doğusunda köşeli apsis yarım yuvarlağı yer almaktadır. Narteksin kuzey ve güneyinde depo ile galeriye çıkış veren merdivenler bulunmaktadır. Kilise, dış cephesinde uygulanan mimari üslupla dikkat çekmektedir. Özellikle batı cephesindeki gül şekilli pencereler, kapı ve pencerelerde kullanılan sivri kemerler gibi detaylar mimarın gotik canlandırmacılığa eğilimi olduğunu göstermektedir. Batıdaki eksende bulunan çan kulesinde neogotik detaylardan uzaklaşılmış, neoRönesans etkileri ön plana çıkmıştır. Diğer cepheler daha sadedir. Pencerelerde kullanılan vitraylar dikkat çekmektedir. Kilisenin iç mekânı son derece yalın düzenlenmiştir.

65

SURP ASDVADZADZİN KİLİSESİ

~

Surp Asdvadzadzin Kilisesi, üslupsal özelliğinin yanı sıra Ermeni Katolik Patrikhane Kilisesi olması açısından önem taşımaktadır.

Beyoğlu'nda Sakızağacı'ndadır. Yapının temeli, 1865 yılında Sultan Abdülaziz'in fermanıyla atılmıştır. Kilisenin bulunduğu arsa, Boğos Ağa Bilezikçi tarafından üzerindeki ahşap evle birlikte 1838 yılında kilise mensuplarına bağışlanmıştır. Eğitime hizmet eden ahşap binanın ilk adının Ruhban Okulu olduğunu bildiren Pars Tuğlacı, daha sonra okulun Lusavoriç adını aldığını ifade etmektedir. 1866 yılında ibadete açılan kilise, Ermeni Katolik Patrikhane Kilisesi olarak hizmet vermektedir. Kilisedeki ek konutların mimarı Andon Tülbentçiyan'dır.

Kilise bir kompleks içinde yer almaktadır. Kiliseyi çevreleyen diğer yapılar başpiskoposluk sarayı, rahip konutu, kütüphane gibi yapılardır. Avlu içinde bulunan kilise taş üzeri sıvalıdır. Doğu-batı eksenindeki yapının plan şeması tek nefli bazilikadır. Yapının dış cephesi neoklasik üslupta düzenlenmiştir. Yarım yuvarlak kemerli pencere açıklıkları, korint başlıklara sahip kare kesitli gömme sütunlar ve üçgen alınlıkla sona eren çatı konstrüksiyonu klasik canlandırmacılığını etkin kılmaktadır. Giriş kapı konstrüksiyonu üçgen bir alınlıkla taçlandırılmıştır. Doğudaki apsis ve koro bölümü kompozisyonundaki üçgen alınlık tasarımı mekâna bir tapınak görünümü vermektedir. İç mekân tasarımında da yarım yuvarlak kemerli pencereler, gömme sütun kompozisyonları, korint sütun başlıkları gibi neoklasik öğelere yer verilmiştir. Yapı, üslupsal özelliğinin yanı sıra Ermeni Katolik Patrikhane Kilisesi olması açısından önem taşımaktadır.

66

SURP HOVHAN VOSGEPERAN KİLİSESİ

~

Taksim'de Fransız Konsolosluğu'nun yakınındadır. Yapı, Ermeni Katoliklerin en görkemli kiliseleri arasında sayılmaktadır. 1832 yılında burada bir yurt ve hastane kompleksinin olduğu, ayrıca fakir çocuklar için bir okul inşa edildiği ifade edilmektedir. Küçük bir kilisenin de olduğunu öğrendiğimiz arsada, 1838 yılında daha büyük boyutlarda yeni bir kilise inşa edilmiştir. Kilisenin geniş bir alana yayılması söz konusu olunca arsa satın alınmış, 1863 yılında da günümüzdeki yapı yapılmıştır. Kilisenin mimarı Garabet Tülbentçiyan'dır.

Taksim'de bulunan Fransız Konsolosluğu yakınında bulunan yapı Ermeni Katoliklerin en görkemli kiliseleri arasında sayılmaktadır.

Yapının batısında küçük bir avlu yer almaktadır. Yapı düzgün kesme taş malzemesiyle inşa edilmiştir. Kilisenin batısında üç bölümlü bir narteks, doğusunda ise apsis ve koro bölümü bulunmaktadır. Merkezi plan şemasına sahip yapı kubbelidir. Kubbe yüksek bir kasnağa sahiptir ve dört paye tarafından taşınmaktadır. Sekizgen yapıdaki kubbenin iç detaylarında tavan kasetleri bulunmaktadır.

Neoklasik üslubun etkin olduğu iç mekân yarım yuvarlak kemer açıklıkları, gömme payeler, sütunlar ve kompozit başlıklarla hareketlendirilmiştir. Çan kulesi yapının güneydoğusunda yer almaktadır.

SAİNT ANTOİNE KİLİSESİ

İstanbul'a ilk yerleşimlerini 13. yüzyılda gerçekleştiren Fransisken Tarikatı'na ait olan Katolik kilisesi, 1906 yılında Mimar Guilio Mongeri tarafından inşa edilmiştir.

Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi üzerindedir. İstanbul'un en görkemli yapılarından olan Saint Antoine Kilisesi'nin bulunduğu yerde daha önce Concordia adlı bir eğlence mekânının yer aldığı, mekânın sonraları tiyatroya dönüştürüldüğü ve 1886 yılında Café Concert adını aldığı bilinmektedir. Daha sonra yıkılan yapı yerine Saint Antoine Kilisesi'nin inşa edildiği belirtilmektedir. İstanbul'a ilk yerleşimlerini 13. yüzyılda gerçekleştiren Fransisken Tarikatı'na ait olan Katolik kilisesi, 1906 yılında Mimar Guilio Mongeri tarafından inşa edilmiştir. Eduardo da Nari' de yapının tasarım aşamasında yer almıştır. Padualı Aziz Antoine adına ithaf edilen kurumun 1725 yılından beri burada bulunduğu ifade edilmektedir. Günümüz kilisesi özellikle yapım malzemesinin rengi nedeniyle dikkat çekmektedir. Yapının inşaatının 1912 yılında tamamlandığı ve ibadete açıldığı bilinmektedir. Kilisenin kuzey ve güneyinde bulunan apartmanların kiliseye gelir getirmesi amacıyla inşa edilmiştir.

İstanbul'un en büyük Katolik kiliselerinden biri olan yapı, tuğla konstrüksiyondur. Batısında çok küçük boyutlarda bir narteks yer almaktadır. Latin haçı plan şemasına sahip yapının doğusunda apsis bölümü bulunmaktadır. Kilise aynı zamanda İstanbul içinde neogotik mimari üslup detaylarının en iyi gözlemlenebildiği dinsel yapı olma özelliğini taşımaktadır. İç mekândaki örtü sistemini taşıyan ve düşey bir şekilde yukarıya doğru uzanan demet sütunlar bu söylemin en iyi göstergesidir. Sütunların üzerinde stilize akantus yapraklarına sahip başlıklar yer almaktadır. Yapının ön cephesi İtalya Toskana bölgesi stilindedir.

SURP HİSUS PIRGİÇ KİLİSESİ

~

Galata'da Kemeraltı'ndadır. 1831 yılında II. Mahmud'un fermanıyla temeli atılan Ermeni Katolik kilisesi, 1834 yılında ibadete açılmıştır. Yapı, Ermeni cemaatinin ilk kilisesi olması açısından oldukça önemlidir. Ermeni Katolik cemaatinin rahiplerinin ayinlerini Surp Pırgiç Kilise'sinden önce Galata'daki Surp Krikor Lusavoriç ve diğer Ermeni kiliselerinde gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Kilisenin Beyoğlu ve Galata'da olması hususunda görüşler sunulmuş, sonunda Galata'da inşa edilmesine karar verilmiştir. Patrikliğin Surp Asdvadzadzin Kilisesi'ne taşınana dek burada hizmet verdiği ifade edilir. Cemaat için büyük önem taşıyan kilisenin planının mimarlara gösterilmek üzere Viyana'ya gönderildiği belirtilmektedir. Kilisenin yapımı sırasında ortaya çıkan veba salgınına karşı, kilisede bulunan Meryem Ana tablosu bütün Galata sokaklarında gezdirilmiş, tören sonrasında salgının azaldığı fark edilmiştir. Bu nedenle II. Mahmud kiliseye elmas taşlı bir iğne hediye etmiştir.

Kilisenin yapımı sırasında ortaya çıkan veba salgınına karşı, kilisede bulunan Meryem Ana tablosu bütün Galata sokaklarında gezdirilmiş, tören sonrasında salgının azaldığı fark edilmiştir. Bu nedenle II. Mahmud kiliseye elmas taşlı bir iğne hediye etmiştir.

Kilise bir basamakla avluya açılmaktadır. Yapının kare payelerle vurgulanan girişi anıtsaldır. Payeler düzgün kesme taş konstrüksiyondur. Kilise kaba yonu taşla inşa edilmiştir. Yapının batısındaki narteks üç bölümden oluşmaktadır. Naos, üç nefli haç plan şemasındadır. Nefler birbirinden başlıklara sahip sütunlarla ayrılmaktadır. Kilisenin, dış cephesindeki yarım yuvarlak kemerli pencereler ve anıtsal giriş hareketliliği dışında sade bir tezyinata sahip olduğu gözlemlenmektedir.

SANTA MARİA DRAPERİS KİLİSESİ

İstanbul'da yaşayan Latin cemaatinin işleriyle ilgilenen Rahip Pierre Ceduilini tarafından 1580 yılında Papa XIII. Gregoire'a yollanan mektuptan Latin kiliseleri hakkında bilgi edinmekteyiz. 16. yüzyılda dokuzu Galata ve Beyoğlu'nda olan on iki Latin kilisesinden söz edilmektedir. İlk olarak Mumhane Sokak'ta yer alan yapının, Draperis adlı bir ailenin kilisesi olduğu bildirilmektedir. Andreasyan, 1660 yılında yanan yapının daha sonra tekrar inşa edilmesine rağmen zapt edildiğini belirtmektedir. Pamukciyan bu bilgiye ek olarak bahsi geçen yapının 1769 yılından önce günümüzde Beyoğlu'nda taş merdivenle inilen Santa Maria Kilisesi'nin yerinde bulunan bina olduğunu söylemektedir. Yapı Fransiskenlere aittir.

16. yüzyılda dokuzu Galata ve Beyoğlu'nda olduğundan söz edilen on iki Latin kilisesinden biri olan Santa Maria Draperis Kilisesi doğusundaki apsiste yer alan yarım yuvarlak şekilli pencerelerdeki vitraylarla dikkat çekmektedir.

Düzgün kesme taş konstrüksiyon olarak inşa edilen kilise, tek nefli bazilikal plan şemasına sahiptir. Doğu-batı eksenindeki yapının batı cephesi üzerinde ve yarım yuvarlak çerçeve içinde mozaikten yapılmış Meryem Ana tasviri yer almaktadır. Bulutlar içinden çıkan iki melek figürü üzerinde yükselen Meryem Ana, Batı gerçekçiliğinin özelliklerini taşımaktadır.

Yapının ekseninde yer alan mermer çerçeveli kapı, sivri kemerli kompozisyonu nedeniyle neogotik özellikler taşımaktadır. Kilise, cephelerde yarım yuvarlak kemerli pencere açıklıklarına sahiptir. Yapının doğusundaki apsiste yer alan yarım yuvarlak şekilli pencerelerdeki vitraylar dikkat çekicidir.

SAİNT BENOİT KİLİSESİ

Karaköy'de Kemeraltı Caddesi'ndedir. Galata'yı ziyaret eden Eremya Çelebi, Lusavoriç Ermeni Kilisesi'nden sonra Frenk kiliselerinden bahsetmektedir. Frenk kiliselerini görmek isteyen yazar, iki bostan arasında Frenk milletinin San Benedikto adını taşıyan bir hanesi olduğunu ve Cizvit papazlarının burada oturduğunu söylemektedir. Rahip Pierre Ceduilini'nin Latin kiliselerini belirttiği listede yer alan Saint Benoit Kilisesi'nin Cenevizliler tarafından 14. yüzyılda yapıldığını öğrenmekteyiz. Yapı, 1450 yılında Benedict tarikatının eline geçmiş ve burada Saint Benoit adında bir manastır kurulmuştur. Fetihten sonra burayı terk eden papazlar, daha sonra Latin halkın idaresini burada gerçekleştirmişlerdir. Kanuni kiliseyi önce camiye çevirmek istemiş, daha sonra Fransız kralına bağışlamıştır. Rahip Ceduilini'nin ifadesinden yola çıkarak bölgede daha çok Rumların bulunduğunu, bu yüzden buradaki dinî törenlere cemaatin çok rağbet göstermediğini söyleyen Pamukciyan, kilisenin 1609 yılında Cizvit tarikatına verildiğini belirtmektedir. Tarikat ortadan kaldırılınca, kilise 1783 yılında Fransız Lazaristes papazlarına hizmetine verilmiştir. Kilise günümüzde Saint Benoit Lisesi'nin bulunduğu komplekste yer almaktadır. Gyllius'tan burada eski bir sarnıcın olduğunu ve papazların buradaki sudan yararlanarak bahçe suladıklarını öğrenmekteyiz. Saint Benoit Kilisesi 1686, 1996 ve 1731 yılındaki yangınlarda yanmış ve tekrar inşa edilmiştir. Kilisenin çan kulesi dikkat çekmektedir.

1686, 1996 ve 1731 yılındaki yangınlarda yanan ve tekrar inşa edilen Saint Benoit Kilisesi dikkat çekici bir çan kulesine sahiptir.

KIRIM KİLİSESİ

~

Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere ve Fransa'yla müttefik olmasından dolayı inşa ettirdiği kilise, cemaatinin azlığı nedeniyle 1970 yılında kapanmış, 1991 yılında Sri Lanka'dan gelen mülteciler nedeniyle tekrar açılmıştır.

Beyoğlu'nda Kumbaracı Yokuşu'ndadır. Rus Elçiliği'nin yakınında yer alan kilise İsa'ya ithaf edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere ve Fransa'yla müttefik olmasından dolayı inşa ettirdiği kilise, cemaatinin azlığı nedeniyle 1970 yılında kapanmış, 1991 yılında Sri Lanka'dan gelen mülteciler nedeniyle tekrar açılmıştır. Murat Belge, bir dönemler kilisenin içinde Kırım ve Çanakkale savaşlarından kalma bayrakların yer aldığını ifade etmektedir. Yazarın anlatımına göre, Kurtuluş Savaşı sonunda Türkler İstanbul'a girince İngilizler İstanbul'dan çekilmek durumunda kalmıştır. General Harrington Türklerle anlaşıp, birliklerin bayrağını buradaki kilisede bırakarak İstanbul'u terk etmiştir. Belge, kilisenin onarımından sonra bayrakların buradan götürüldüğünü belirtmektedir. Yazar ayrıca kilisenin günümüzde hizmet vermeye devam etmesinin nedenini kiliseye tayin edilen rahip olarak belirtmektedir. Kırım Savaşı'nda ölen askerlerin anısına yapılan ve günümüzde Anglikan mezhebine ait olan kilise, mimari üslubu açısından İstanbul'daki özgün örneklerden biri olarak kabul edilebilir.

Kilisenin yapımı için hazırlanan dört mimari proje arasından, Londra Adalet Sarayı'nın da mimarı olan George Edmund Street'inki seçilmiştir. 1858 yılında temeli atılan yapının inşaatı 1868 yılında tamamlanmıştır. Bir avlu içinde yer alan kilise, doğu-batı ekseninde inşa edilmiştir. Kiliseye batısındaki büyük, demir bir kapıdan girilmektedir. Ana mekâna giriş, yapının kuzey ve batısında yer alan iki merdivenle gerçekleşmektedir. Çan kulesi yapının kuzeybatısında bulunmaktadır. Kilisenin yapım malzemesinin Malta'dan getirildiği belirtilmektedir. Taş konstrüksiyon olan ve dikdörtgen planda inşa edilen yapının iç mekândaki tavan örtüsü çapraz tonozlardan oluşmaktadır. Doğuda yer alan apsis bölümüyle batıdaki gül desenli pencereler dışında naosta görülen sivri kemerler, pencere açıklıkları ve çapraz tonozlar neogotik üsluptadır. Yapının girişindeki kuzey ve güneyinde yer alan kuleler sivri külahlarla sonlanmaktadır. Kilise, Viktoryen tarza bir örnek oluşturması açısından önemlidir.

MERYEM ANA SÜRYANİ ORTODOKS KİLİSESİ

~

Tarlabaşı'nda Karakurum Sokak'tadır. Hıristiyanlığı toplu halde en erken kabul eden gruplardan biri olan Süryanilerin Doğu Anadolu'dan İstanbul'a göç etmeye başlamaları 19. yüzyılın ikinci çeyreğini bulmuş, İstanbul'a yoğun olarak gelişleri özellikle 1950'li yıllardan itibaren gerçekleşmiştir. İstanbul'a geldikten sonra dinî vecibelerini yerine getirmek amacıyla Tarlabaşı'nda bir ev satın almışlardır. 1844 yılında Patrik Mor İgnatios II. Yakub, İstanbul'u ziyaretinde yapının kiliseye çevrilmesi için Osmanlı otoritelerinden izin almıştır. Ahşap olarak inşa edilen yapı bir yangın sonucu tahrip olmuş, 1880 yılında kârgir olarak yeniden inşa edilmiştir. Cemaat çoğalmaya başlayınca daha büyük bir kilise yapımı için 1960 yılında yandaki arsa satın alınmıştır. 1961 yılında gereken izinler alındıktan sonra inşaat başlamıştır. Yapıda çalışmaları için Sait Mimarbaşı, İskender Aktaş ve Lole Ertaş adlı taş ustaları Mardin'den getirtilmiştir.

Cemaatin dinî vecibelerini yerine getirmek üzere tahsis edilen bazı kiliseler dışında Meryem Ana Kilisesi, İstanbul'da Süryani Ortodokslar için inşa edilen tek yapıdır.

Yapı iki yıl süren çalışmalardan sonra tamamlanmış, 1963 yılında ibadete açılmıştır. Kilise, kuzey ve güneyindeki bitişik nizam yapılarla bir bütün teşkil etmektedir. Kilisenin batısında sağda üçgen alınlıklı bir giriş yer almaktadır. Giriş kapısının üstünde gül pencere açıklığı ve yarım kemerli ikili pencereler, onun üzerinde ise çan kulesi yükselmektedir. Çan kulesi sütunlar üzerine oturtulan bir kubbeden oluşmaktadır. Yapının diğer bölümü, üç sıra halinde tekrarlanan yarım yuvarlak kemerli ikiz pencerelerden meydana gelmektedir. Cemaatin dinî vecibelerini yerine getirmek üzere tahsis edilen bazı kiliseler dışında Meryem Ana Kilisesi, İstanbul'da Süryani Ortodokslar için inşa edilen tek yapıdır.

SAİNT ESPRİT KATOLİK KİLİSESİ

~

1870'li yıllarda papalık temsilciliği kilisesi ve katedral olarak tanımlanan mimarisi dışında en ilgi çeken detay, kilisenin avlusunda yer alan Papa XV. Benedictus'un heykelidir.

Harbiye'de Notre Dame de Sion Fansız Lisesi'nin bulunduğu bölgede yer almaktadır. Burada aynı zamanda Vatikan Elçiliği de bulunmaktadır. 1846 yılında inşa edilen yapı, 1870'li yıllarda papalık temsilciliği kilisesi ve katedral olarak tanımlanmıştır. İlk yapıda ünlü Mimar Gaspare Fossati'nin çalıştığı bildirilmektedir. Bina, örtü sistemindeki birtakım problemler nedeniyle 1864 yılında tekrar inşa edilmiştir. Bu çalışmanın mimarları Pierre Vitalis, Napoleon Biondi ve Etienne Biondi'dir. 1922 yılında kiliseye İtalya'nın Fermo kentinden çanlar getirtilmiştir. Yapının mimarisi dışında en ilgi çeken detay, kilisenin avlusunda yer alan Papa XV. Benedictus'un heykelidir. Kilisenin bir diğer önemli özelliği ise, yapının altındaki koridorda bulunan lahitlerdir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşamış Katolik cemaatinin önemli kişileri burada gömülüdür. Bu kişiler arasında papanın temsilcisi olarak İstanbul'da bulunan Monsieur Hillereau dışında, sarayın bestekârlarından Guiseppe Donizetti Paşa'nın da mezarı bulunmaktadır.

Doğu-batı eksenindeki yapının batı cephesi üç kademeli olarak tasarlanmıştır. Alt bölümde ana giriş ve yanlarda nişlerin bulunduğu bir kompozisyon yer almaktadır. Nişlerin üzerinde üçgen alınlıklar görülmektedir. Cephenin ikinci bölümünde, ortadaki kapının üst tarafında yarım yuvarlak kemerle vurgulanan bir tasvir bulunmaktadır. Tasvirin yanlarındaki çelenk motifleri yüksek rölyefli şekilde işlenmiştir. Saçaklık bölümü, ortada üçgen alınlık ve iki yanda içbükey detaylardan oluşmaktadır. Cephedeki kompozit başlıklı yivli kare ikiz sütunlar tüm kademelerde kullanılarak kiliseyi hareketlendirmiştir. Yapı, dikdörtgen planlı ve üç nefli bir plan şemasına sahiptir. Nefler birbirlerinden ion başlıklı sütunlarla ayrılmış, sütunlar birbirlerine düz bir arşitravla bağlanmıştır. Neobarok, neoRönesans ve neoklasik detaylar dönemin eklektik yapısını net bir şekilde yansıtmaktadır.

SAİNT PİERRE VE PAUL KİLİSESİ

Galata Kulesi Sokağı'ndadır. Kilise, 1841 yılında Dominiken cemaati tarafından inşa edilmiştir. 13. yüzyıldan beri İstanbul'da bulunan cemaatin ilk kiliseleri olan yapı, 1475 yılında Arap Camii'ne çevrilmiştir. Bunun üzerine cemaatin aynı bölgede bir kilise inşa etmesine izin verilmiştir. 15. yüzyılda ahşap bir kilise yaptıran Dominiken cemaati, 1660 ve 1731 yıllarında yapının yanması üzerine 1732 yılında kiliseyi tekrar inşa etmiştir. 19. yüzyıla ait bu yapının mimarı Gaspare Fossati'dir.

1841 yılında Dominiken cemaati tarafından inşa edilen ve 13. yüzyıldan beri İstanbul'da bulunan cemaatin ilk kilisesi olan yapı, 1475 yılında Arap Camii'ne çevrilmiştir.

Doğu-batı eksenindeki yapının dış cephesi son derece yalın düzenlenmiştir. İç mekân dış cephelere kıyasla çok hareketli ve dinamik bir süslemeye sahiptir. Tek nefli bir naosa sahip olan yapının örtü sistemi beşik tonozdur. Yapıda neoklasik öğeler dışında neobarok detaylar dikkat çekmektedir.

75

AZİZ ANDREAS RUS KİLİSESİ

~

Rus seyyahlar ve hacıların konaklaması için inşa edilen bu yapıda, 1917 yılında göç eden Rusların dini vecibelerini yerine getirmeleri için bir şapel meydana getirilmiştir.

Karaköy'de Mumhane Caddesi'ndedir. Kilise, tuğla konstrüksiyon olan beş katlı bir binanın son katında yer almaktadır. Rus seyyahlar ve hacıların konaklaması için inşa edilen bu yapıda, 1917 yılında göç eden Rusların dinî vecibelerini yerine getirmeleri için bir şapel meydana getirilmiştir. Bir binanın üst katında kurulan dinî mekân olması açısından önem taşımaktadır. Kilisenin yüksek kasnaklı küçük bir kubbeye sahip olduğu dikkat çekmektedir. Şapelin özellikle kubbesi Rus mimari örneğinin bir yansımasıdır.

PANAYİA KAFATİANİ (KEFELİ) KİLİSESİ

Karaköy'de Ali Paşa Değirmeni Sokak'tadır. Kilise, Kırım Kefe'den göç eden Rumlar için inşa edilmiştir. İstanbul Rum kiliselerinin yer aldığı listelerde Galata'da 1593 senesinde 9, 1604 yılında 10, 1683 yılında 9, 1696 yılında ise 4 Rum kilisesi olduğu belirtilmektedir. Panayia Kilisesi Sultan Abdülmecid döneminde, 1840 yılında yenilenerek tekrar yapılmıştır. Kilise, 1924 tarihinden beri Türk Ortodoks Patrikliği yönetimindedir.

Kilise, bir avlu içinde yer almaktadır. Avluda Türk Ortodoks Başpikoposluğu'nun yönetim mekânları bulunmaktadır. Yapı kârgir olup üzeri sıvalıdır. Kilise, dıştan çift meyilli kırma çatıyla örtülüdür. Doğu-batı eksenindeki yapı, dikdörtgen planlı ve üç nefli bir bazilikadır. Batıda bir narteks, doğuda yarım yuvarlak apsisle sınırlanmaktadır. Naosta orta nef yan neflerden birbirlerine kemerlerle bağlı altışar sütunla ayrılmaktadır. Sütun başlıkları korint üslubundadır.

Sultan Abdülmecid döneminde, 1840 yılında yenilenerek tekrar yapılan kilise, 1924 tarihinden itibaren Türk Ortodoks Patrikliği yönetimindedir.

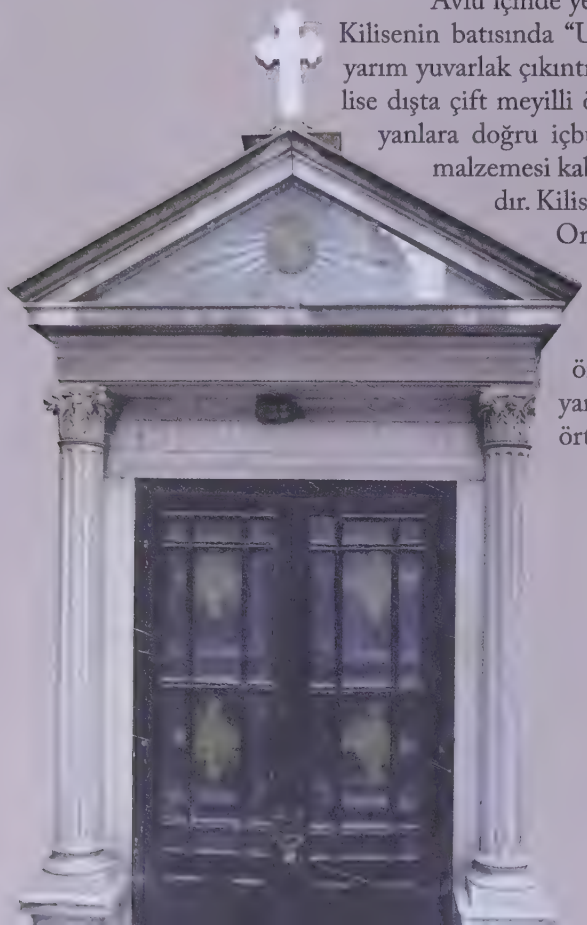

AYİOS NİKOLAOS KİLİSESİ

Galata'da Hoca Tahsin Sokak'tadır. Çeşitli seyyahlar yapının varlığının 16. yüzyıla kadar uzandığını belirtmektedir. 17. yüzyılda İstanbul'a gelen Antakya patriğinin kâtibi, yapının iki kez yandıktan sonra inşa edildiğini ifade etmiştir. Pamukciyan Galata'da bugün mevcut olan Hristos, Ay Yani, Ay Nikola, Panaia Kafatiani adlarını taşıyan dört kilisenin 18. yüzyılın sonlarında mevcut bulunan kilisenin adlarıyla aynı olmasına rağmen bu yapıların eski binalar olmadığını bildirir. Ayios Nikolaos Kilisesi'nde yer alan kitabeden, yapının 1834 yılında yenilendiği anlaşılmaktadır. Kilisede bulunan ayazmanın 1867 yılında inşa edildiği belirtilmektedir. Kilise, 1924 yılından itibaren Türk Ortodoks Başpiskoposluğu yönetimindedir. Yapı 2003 tarihinde bir yangın geçirmiştir. Gemicilerin koruyucu azizi olarak kabul edilen Nikolaos'un simgesi olan ve nartekste bulunan gemi şeklindeki aydınlatma, Sakız Adası balıkçıları tarafından kiliseye hediye edilmiştir. 2003 yılındaki yangından sonra bu aydınlatma Panayia Kefeli Kilisesi'ne götürülmüştür.

Gemicilerin koruyucu azizi olarak kabul edilen Nikolaos'un simgesi olan ve nartekste bulunan gemi şeklindeki aydınlatma, Sakız Adası balıkçıları tarafından kiliseye hediye edilmiştir.

Avlu içinde yer alan yapı, doğu-batı eksenindedir. Kilisenin batısında "U" planında bir narteks, doğusunda yarım yuvarlak çıkıntısı olan bir apsis yer almaktadır. Kilise dışta çift meyilli örtü sistemine sahiptir. Çatı sistemi yanlara doğru içbükey bir profil çizmektedir. Yapım malzemesi kaba yonu taş olan yapının üzeri sıvalıdır. Kilisenin plan şeması üç nefli bazilikadır. Orta nef yan neflerden yedişer sütunla ayrılmaktadır. Sütunların başlıkları kompozittir. Sütunlar birbirlerine bir arşitravla bağlanmıştır. Naos örtü sistemi beşik tonozdur. Apsis yarım yuvarlağı içte yarım kubbeyle örtülmüştür.

İOANNES PRODROMOS KİLİSESİ

Galata'da Vekilharç Sokak'tadır. Yapının varlığı 16. yüzyıldan beri varlığı bilinmektedir. Birçok seyyahın listesinde yer alan yapının, Sakız Adası'ndan gelen Rumlar tarafından inşa edildiği ifade edilmektedir. 1696 yılında çıkan bir yangında tahrip olan kilise, 1698 yılında yeniden yapılmıştır. Birkaç kez daha yanıp yenilenen kilise, en son 1836 yılında inşa edilmiştir. Yapı, günümüzde Türk Ortodoks Başpiskoposluğu yönetimindedir.

Etrafı duvarlarla çevrili olan İoannes Prodromos Kilisesi doğu-batı eksenindedir. Avluda kilise görevlisinin yaşam mekânı bulunmaktadır. Baldaken formundaki kare kesitli çan kulesi avlunun kuzeyindedir. Yapının yapım malzemesi kaba yonu taş, tuğla ve düzgün kesme taştır. Binanın üzeri sıvalıdır. Kilise dışta çift meyilli bir kırma çatıya sahiptir. Kilisenin batısında narteks, doğusunda üç bölümlü yarım yuvarlak apsis yer almaktadır. Narteksin örtü sistemi içte silindir aydınlatma, dışta kubbe biçiminde uygulanmıştır. Kilise dikdörtgen planlı ve üç nefli bir bazilikadır. Orta nefi yan neflerden uyuran, birbirlerine kemerlerle bağlı yedişer sütun yer almaktadır. Sütun başlıkları ion üslubundadır. Naosun örtü sistemi beşik tonozdur.

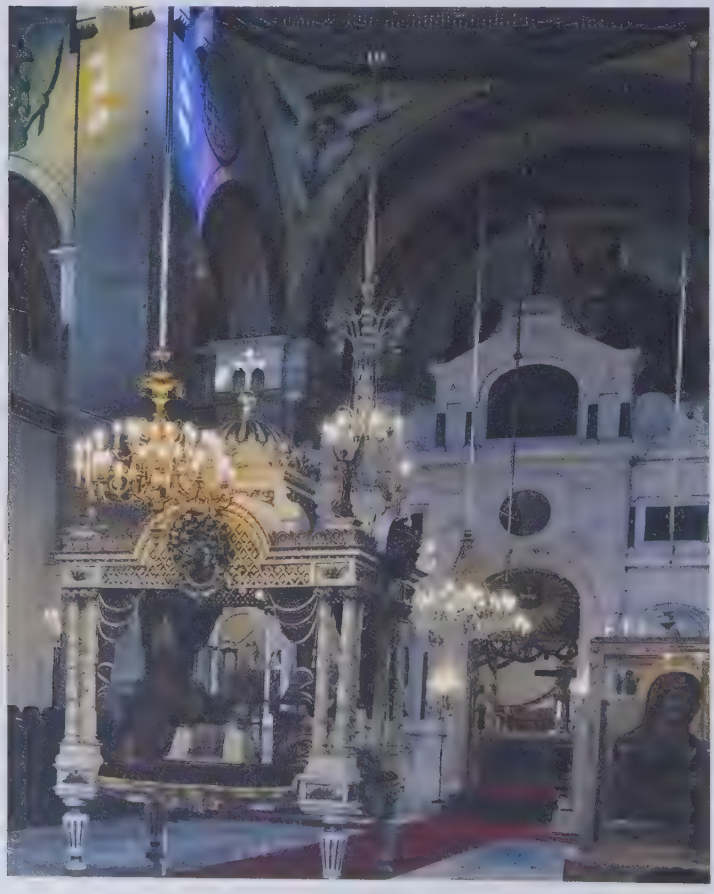
Birçok seyyahın listesinde yer alan yapının, Sakız Adası'ndan gelen Rumlar tarafından inşa edildiği ifade edilmektedir.

AYİA TRİADA KİLİSESİ

Ayia Triada Kilisesi, neoBizans ve neoRönesans etkisinin egemen olduğu bir tasarımla inşa edilmiştir.

Kadıköy'de Caferağa Hacı Şükrü Sokak'tadır. 1095 yılında Patrik III. İoakim ve Kadıköy Metropoliti Yermanos döneminde inşa edilmiştir. Metropolit, kilise bahçesinin kuzeybatısına gömülmüştür. Yapının mimarları G. Zahariadis ve Belissarios Makropoulos'tur. Kilise inşaatı 10 yıl sürmüş ve 1095'te tamamlanmıştır. Daha sonra Patriklik görevine gelen Yermanos'un mezarı burada bulunmaktadır. Mermer ambon, templon ve despot tahtı Thombros tarafından yapılmıştır.

Kilise geniş bir avlu içinde yer almakta, avluya giriş batı ve güneyden girilmektedir. Kilisenin kuzeybatısında kilise bekçisinin yaşam birimi bulunmaktadır. Yapı doğu-batı ekseninde, kare içinde haç plan şemasına sahiptir. Kilise düzgün kesme taştan yapılmıştır. Ana mekân kubbeyle örtülen yüksek bir kasnak üzerine oturmaktadır. Kubbeyi dört yandan birer yarım kubbe desteklemektedir. Dış cephenin köşelerinde yuvarlak kemerli çan kuleleri yer almaktadır. Yapının kuzey ve

güney cephesinde görülen pencerelerde çeşitli geometrik motifler bulunmaktadır. Girişe sekiz basamakla ulaşılır. Girişteki kapı kompozisyonu anıtsaldır.

Girişin güneyinde Ayia Ekaterini Ayazması yer almaktadır. Ana mekânda payeler birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlıdır. Kutsal mekândaki apsis yarım kubbede Meryem Ana tasvir edilmiştir. Ikonaların yerleştirildiği ikonostasion mermerdir. Demet başlıklı bir sütunun taşıdığı ambon üzerinde dört İncil yazarının tasviri yer almaktadır. Despot tahtı güneydoğudaki paye önünde görülmektedir. Despot tahtının iki kenarında aslan heykelleri mevcuttur. Kadıköy'deki Ayia Triada Kilisesi, neoBizans ve neoRönesans etkisinin egemen olduğu bir tasarımla inşa edilmiştir. Yapı iç ve dış mekân temelinde ele alındığında eklektik üsluptadır. Kilise, İstanbul Anadolu bölgesinin anıtsal ve mimari açıdan özgün yapılarından biri olmasının yanı sıra Kadıköy Metropolitliği'yle aynı bölgede yer almaktadır.

AYİA EUFİMİA KİLİSESİ

Kilise, İmparator Diocletianus (245-312) döneminde Kadıköy'de yaşamış, Hıristiyanlığı kabul etmesi nedeniyle hapsedilen ve inancından vazgeçmediği anlaşılınca vahşice öldürülen Azize Eufimia'ya ithaf edilmiştir.

Kadıköy'de Yasa ve Mühürdar caddeleri kavşağındadır. Kilise, Azize Eufimia'ya ithaf edilmiştir. Azize Eufimia, İmparator Diocletianus (245-312) döneminde Kadıköy'de yaşamış, Hıristiyanlığı kabul etmiş ve bu nedenle hapsedilmiştir. Hapis döneminde aç susuz bırakılan azizenin inancından vazgeçmediği anlaşılınca vahşi hayvanların önüne atılarak öldürülmüştür. 452 yılında Kadıköy (Kalkedon) Konsili'nin, yine bu bölgede yer alan Apollon Tapınağı'nın bulunduğu yerde İmparator Kostantinos'un yaptırdığı Ayia Eufimia Kilisesi'nde toplandığını söyleyen Pamukciyan, 17. yüzyılda Kadıköy'de aynı ismi taşıyan Rumlara ait eski ve küçük bir kilisenin olduğunu ve bugün Kadıköy'de bulunan yapının eskisinin hâtırasına yapıldığını belirtir. Ayia Eufimia Kilisesi'nin ilk kurulduğu yer tam olarak bilinmese de, en kuvvetli görüş Haydarpaşa Garı'nın yakınlarında 20. yüzyılın başına dek var olan aynı adlı azizeye adanmış ayazmanın yakınlarında olduğu görüşüdür. Bugünkü kilisenin yerinde bulunan ve Bizans döneminde "Ayia Vassi"ye ithaf edilmiş bir manastır kilisesinin daha sonraları "Ayia Eufimia"ya ithaf edildiği de bilinmektedir. İlk dönemlerde bir cemaat kilisesi olarak kullanılan yapı, daha geç devirlerde Kadıköy Metropolitlik Kilisesi olarak işlevine devam etmiştir. 1694 yılında Rus Patriği ve Çar Petros Aleksioviç'in İstanbul Patriği IV. Dionyssos'a gönderdiği mektuplardan harap kilisenin tekrar inşa edilmesi görevinin Kadıköy Metropoliti Gabriel'e verildiği anlaşılmaktadır. Böylece kilise 1694 yılında tekrar inşa edilmiştir. Yapının günümüz boyutlarına Kadıköy Metropoliti II. Zaharias döneminde, 1830 yılında ulaştığı bilinmektedir. Kilisenin 1993 yılındaki son restorasyonunun gerçekleştirilmesine yardımcı olan Sokratis Kokkalis adlı bir kişidir. Kilisenin mimarı bilinmemektedir.

Yapı, etrafı yüksek duvarlarla çevrili bir avlu içinde yer alır. Kilisenin narteks önündeki ilk avlusuna 19. yüzyıla ait çeşitli mezar stelleri konulmuştur. Çan kulesi kilisenin güneybatısında yer alır. Yapı doğu-batı ekseninde kubbeli bir bazilikadır. Kubbe yüksek bir kasnak üzerine oturmakta ve üçgen pandantiflerle ana mekâna geçişi sağlamaktadır. Kubbeyi taşıyan pandantifler, naosta birbirine yuvarlak kemerle bağlı sütunlara dayanır. Sütunlar mermer kare kesitli tabana sahiptir. Sütun başlıkları stilize kompozittir. Kubbe geçişleri üzerinde fresko tekniğinde yapılmış İncil yazarları tasviri yer almaktadır. Kubbede Pantokrator İsa tasviri bulunmaktadır. Kubbenin etrafında bulunan kemerlerdeki freskoları Nikolaos Frangopulos

isimli bir usta yapmıştır. Ana mekân naosun güneydoğusundan ahşap merdivenle "U" plan şemasına sahip kadınlar bölümüne geçilmektedir. Girişin batı bölümü camekânla kapatılmıştır. Doğu bölümünde Ayia Paraskevi Ayazması görülmektedir. Ayazmanın bulunduğu doğu duvarı üstünde anıtsal bir ikona yer almaktadır. Ekümenik konsil toplantısı önde Azize Eufimia'nın naaşının tasvir edildiği bu ikona 1879 tarihlidir. Yapıda son dönem Bizans mimarisi vurgulanmakla birlikte, naosun içinde yer alan neoklasik sütunlar, ambon, despot tahtı, ikonostasion, freskolardaki ifadeler ve nartekstеki mezar stelleri eklektik üslup etkisindedir.

AYİOS İOANNES HRİSOSTOMOS KİLİSESİ

~

Kalamış'ta İskele Caddesi'ndedir. Kilise, Aziz İoannes Hrisoştomos'a ithaf edilmiştir. 398 yılında İstanbul başpiskoposu olan Aziz Hrisoştomos (347-407) aynı zamanda Büyük Vasilios ve Nazianslı Gregorios'la birlikte üç kilise bilgini arasında kabul edilmektedir. Hıristiyanlığın yayılışında ve doktrinlerin yapılanmasında önemli rol oynayan aziz, sıklıkla vaaz verdiği ve insanları aydınlatıcı fikirleriyle donattığı için "Hrisoştomos" olarak adlandırılmaktadır. Kelime Yunan kökenli olup "altın ağızlı" anlamına gelmektedir. İstanbul'da İoannes Hrisoştomos'a ithaf edilmiş tek Rum Ortodoks kilisesidir. Kalamış'taki kilisenin yapım tarihi 1875 olarak belirtilmektedir. Mimarı bilinmemektedir.

Kilise, Hıristiyanlığın yayılışında ve doktrinlerin yapılanmasında önemli rol oynayan 398 yılında İstanbul başpiskoposu olan Aziz Hrisostomos'a (347-407) ithaf edilmiştir.

Yapı cadde üzerinde yer alır. Kilisenin kuzey ve güneyinde toplantı odası ve yazıhane bulunmaktadır. Yapı, kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. Doğu-batı ekseninde, üç nefli bazilikal plan şemasında inşa edilmiştir. Yapının çatı sistemi, dışta sivrilerek iç-dışbükey olarak çıkıntılı bir tasarıma sahiptir. Tüm cephelerde saçak altında düz bir silme dolanmaktadır. Yapının dış cephesi oldukça sadedir. Ana naosta orta nefleri yan neflerden üçer sütun ayırmaktadır. Ahşap üzeri sıva olan sütunlar, yüksek kare kesitli payeler üzerine oturmaktadır. Başlıkları ise stilize kompozittir. Kilisenin batısındaki yuvarlak kemerli bir kapıdan narteksе girilmektedir. Kapı haç ve bitki motiflidir. Narteksin kuzeyinde İoannis Prodromos Ayazması görülmektedir. Güneyinde kadınlar kısmına çıkış veren merdivenler yer almaktadır. 19. yüzyılın etkisinde kalarak inşa edilen yapının doğu ve batı cephesi barok özellikler taşımaktadır.

AYİOS YEORYİOS KİLİSESİ

Kadıköy'de Yeldeğirmeni Rasimpaşa Karakolhane Caddesi'ndedir. Eski bir okul olan yapı, 1919 yılında tekrar inşa edilerek kiliseye dönüştürülmüştür. 1933 yılına kadar ahşap olan kilisenin taş yapıya çevrilmesine karar verilmiş ve 1953 yılında yeniden inşa edilmiştir. Mimarı bilinmemektedir.

Küçük bir avlu içinde yer alan kilisenin kuzeydoğusunda kilise görevlisinin yaşam mekânı yer almaktadır. Kilisenin dış cephesi düzgün kesme taş bloklarla yapılmış, taşların arasına iki sıra tuğla eklenmiştir. Kilisenin batısındaki pencere kemerleri tuğlayla hareketlendirilmiştir. Diğer cepheler taşla çerçevelendirilmiştir. Eski demiryolu raylarından yapıldığı ifade edilen çan kulesi, kilisenin kuzeybatısında bulunmaktadır.

Yapı doğu-batı ekseninde, kubbeli bir bazilikadır. Kilisenin dış cephesi doğu ve batıda çift meyilli kırma çatıyla, ana mekân naosun ortasındaki kasnağa oturan ve üçgen pandantiflerle geçişi sağlayan kubbeyle örtülmüştür. Pandantifler dört tane köşegen kaide üzerine oturan sütunlara dayanmaktadır. Bizans türü sütun başlıkları sade olup, iki tarafı bitki, diğer iki tarafı haç motiflidir. Kilisenin 19. yüzyılda tasarlanıp 20. yüzyılda inşa edilmesinden dolayı Bizans canlandırmacılığı özelliklerini taşımaktadır. Yapı, İstanbul'da az rastlanan bir mimariye sahip olduğundan görülmesi gereken yerler arasındadır.

Ayios Yeoryios Kilisesi, İstanbul'da az rastlanan bir mimariye sahip olduğundan görülmesi gereken yerler arasında sayılabilir.

SURP TAKAVOR KİLİSESİ

~

Surp Takavor Kilisesi'nin avlusunda bulunan kiliseyi yaptıran Hacı Garabet Muradyan'ın lahiti, neogotik yapısıyla dikkat çekmektedir.

Kadıköy'de Muvakkithane Sokak'tadır. Eremya Çelebi'nin Kadıköy'de Ermenilerin yaşadığından hiç bahsetmeyişi onun döneminde burada Ermenilerin bulunmadığına işaret etmektedir. İlk kez 19. yüzyılın başında Sarkis Sarraf-Hovannesyan Kadıköy Ermenilerinden söz etmiş, bu bölgede Surp Asdvadzadzin adlı eskimiş ve yıkılmaya yüz tutmuş bir kilise olduğuna değinmiştir. Pamukciyan'a göre Ermenilerin Kadıköy'e hangi tarihte yerleşmeye başladığı ve kiliselerinin ne zaman yapıldığı hakkında net bilgi bulunmamaktadır. Ermeni mezarlığının kapısındaki kitabede 1740 yılında yerleşim olduğu ve 1814 yılında buraya Surp Takavor adlı bir kilise yaptırdıkları ifade edilmektedir. Bugünkü kârgir yapı 1858 yılında inşa edilmiştir.

Pars Tuğlacı'nın ifadesine göre, 1814 yılında inşa edilen kilise Surp Asdvadzadzin adıyla anılmaktadır. Kilisenin solundaki şapelin Surp Takavor, sağındaki şapelin ise Surp Garabet olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Yapının inşasında Mıgırdiç Kalfa görev almıştır.

Kilise doğu-batı ekseninde, bir avlu içinde yer almaktadır. Yapının batısında bulunan kubbe dikkat çekmektedir. Bir kaide üzerinde yükselen can kulesinin üst bölümü yanlarda sivri bir kubbeye ve haç kollarına sahiptir. Kulenin dört köşesinde sivri kubbeli küçük sivri kulecikler yer almaktadır. Narteksе geçiş köşegen bir mekândan yapılmaktadır. Naoştaki kubbe kasnağı yuvarlak pencerelere sahiptir. Bina üzerindeki pencereler yarım yuvarlak biçimde tasarlanmıştır. Kilise kıvrımlı bir kubbe yapısına sahiptir. Doğusunda koro, yarım yuvarlak apsisin kuzeyinde vaftiz bölümü ve hazine odası, güneyinde ise ruhip ve muganniların giyim mekânları bulunmaktadır. Apsis yarım yuvarlağında kutsal sunak yer almaktadır. Kilisenin avlusunda kiliseyi yaptıran Hacı Garabet Muradyan'ın lahiti neogotik yapısıyla dikkat çekmektedir.

84

NOTRE DAME DE L'ASSOMPTİON KİLİSESİ

~

Kozmopolit kültürün bir ifadesi olarak Moda'da görülmesi gereken önemli kiliselerden biri olan Notre Dame De L'Assomption Kilisesi'nde Süryani Ortodoksların ayinleri de gerçekleştirilmektedir.

Moda'da Cem Sokak'tadır. Yapı, bir Fransız Katolik kilisesidir. Bölgede daha önce yaşayan Rum ve Ermeni ailelerinin yanı sıra özellikle 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl ortalarında İngiliz, İtalyan ve Fransız kökenli ailelerin de buraya yerleşmeye başlamasıyla Moda, kentin Batılılaşma sürecinde örnek bir semt olmuştur. Notre Dame De L'Assomption Kilisesi de bu oluşumun göstergelerinden biridir. Kilise bir avlu içinde yer almaktadır. Yapının, refah düzeyi yüksek olan Katolik ailelerin desteğiyle 1865 yılında inşa edildiği belirtilmektedir. Mimarı Giovanni Barberini'dir.Doğu-batı ekseninde bulunan kilisenin batı cephesi kenarlarda öne doğru çıkıntılara sahiptir. Batıda yükselen çan kuleleri yapının en dikkat çeken elemanlarıdır. Kare kesitli çan kuleleri üç kademeden oluşmakta, kulelerin üzeri birer kubbeyle tamamlanmaktadır. Kubbeli olan yapının diğer cepheleri sadedir. Kubbe kasnağındaki pencere açıklıkları yapıyı aydınlatmaktadır. Kubbeden naosa geçiş pandantiflerle sağlanmaktadır. Birbirlerine yarım yuvarlak kemerlerle bağlı kompozit başlıklı sütunlar örtü kompozisyonunu taşımaktadır. Kilise, mimari açıdan dönemin eklektik üslubunu yansıtmaktadır. Kozmopolit kültürün bir ifadesi olan bu semtte görülmesi gereken önemli kiliselerden biridir.

85

ALL SAİNTS ANGLİKAN KİLİSESİ

~

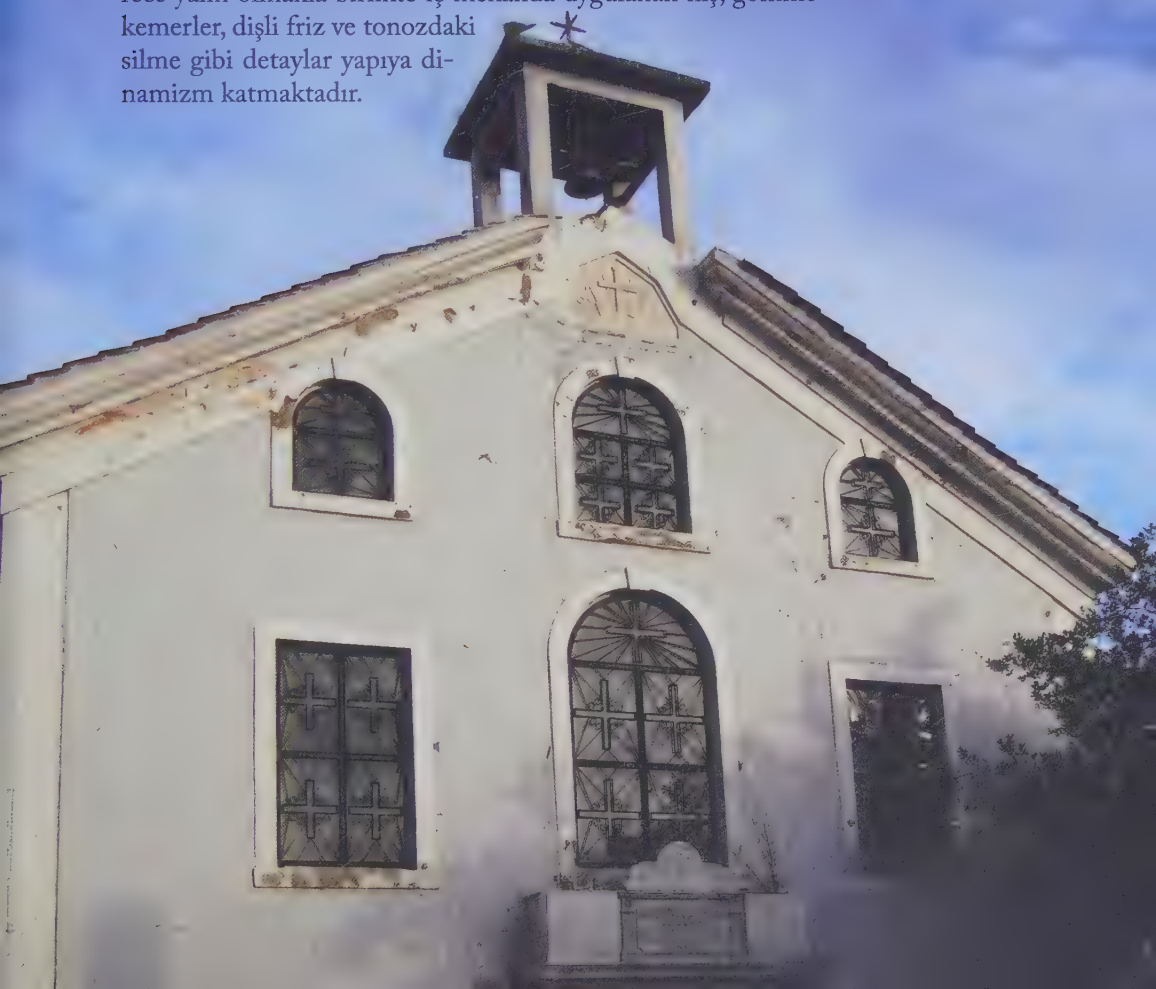
Moda'da yaşayan İngiliz ailelerin dinî vecibelerini yerine getirmeleri için 1878 yılında inşa edilen bu küçük yapı, Osmanlıdaki kozmopolit yaşamı göstermesi açısından önemlidir.

Moda'da Yusuf Kamil Paşa Sokak'tadır. İstanbul Beyoğlu'ndaki Kırım Kilisesi'nin mimarı olan Street tarafından 1878 yılında inşa edilmiştir. Moda'da yaşayan İngiliz ailelerin dinî vecibelerini yerine getirmeleri için yapılmıştır. Önceleri Delcorda olarak bilinen Yusuf Kâmil Paşa Sokak ve Loranda diye adlandırılan Şair Nefi Sokak İngilizlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerdir. Ticaretle uğraşan Whitall ailesi kilisenin yapımında rol oynamıştır. Günümüzde İstanbul'da yaşayan İngiliz cemaati çok azalmıştır. Fakat bu yapı, Osmanlı'daki kozmopolit yaşamı göstermesi açısından önemlidir. Kilise, İstanbul Anglikan Kilisesi yönetiminde Avrupa Piskoposluğu'na bağlıdır. Yapı doğu-batı eksenindedir. Küçük boyutlardaki yapı, dışta çift meyilli bir çatı sistemine sahiptir. Yarım kemerli bu yapının iç ve dış cephesinin son derece yalın olması dikkat çekicidir.

SURP NIŞAN KİLİSESİ

Kartal'da bulunan Ermeni kilisesinden bahseden seyyahlar, bu bölgenin bir Ermeni yerleşimi olduğundan söz ederler. Pars Tuğlacı'nın ifadesine göre kilise 1776 yılında inşa edilmiştir. 19. yüzyılda Harutyun Amira Bezciyan tarafından yaptırılan yapının zamanla tahrip olduğu ve 1857 yılında tekrar inşa edildiği bildirilmektedir. Doğu-batı eksenindeki yapı batısında narteks, doğusunda apsis yarım yuvarlağıyla sınırlanmıştır. Bir avlu içinde yer alan kilisenin batısında, ortada kaideli dört ayak üzerine oturan kubbeli çan kulesi bulunmaktadır. Batıdaki giriş bölümünün iki yanında sütunlar yer almaktadır. Kilise çift meyilli çatı sistemine sahiptir. Yapı Yunan haçı plan şemasındadır. Haç kollarının kuzeyinde vaftiz bölümü, güneyinde ise mugannilere ayrılan mekân vardır. Apsisin kuzeydoğusunda rahiplere ayrılan bölüm, güneydoğusunda hazine odası bulunmaktadır. Batıdaki narteksin kuzeyinde galeriye çıkan merdivenler yer almaktadır. Kilisenin dış cephesi son derece yalın olmakla birlikte iç mekânda uygulanan niş, gömme kemerler, dişli friz ve tonozdaki silme gibi detaylar yapıya dinamizm katmaktadır.

19. yüzyılda Harutyun Amira Bezciyan tarafından yaptırılan yapının zamanla tahrip olduğu ve 1857 yılında tekrar inşa edildiği bildirilmektedir.

PROFİTİS İLİAS KİLİSESİ

~

Üsküdar'da Hacı Murat Sokak'tadır. Kilise, İlyas Peygamber'e atfedilmiştir. Yapının tarihçesi Bizans devrine kadar inmektedir. Krisoupolis olarak anılan Üsküdar'da, 10. yüzyılda Profili İliyas'a ithaf edilmiş bir kilisenin varlığından söz edilmektedir. Bu kilisenin daha sonraki dönemlerine ait fazla bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca III. Murad'ın 1582 tarihinde annesi Atik Valide Sultan'a yaptırdığı cami ve imaret binalarının onarımı için Rum işçilerini görevlendirdiği, onlara ev ve kilise yapımı için izin verdiği bilinmektedir. Bu nedenle günümüz kilisesinden önceki yapının Metropolit Dorotheus zamanında 1584'te yapıldığı düşünülmektedir. Bir diğer kanıya göre Korfu Adası'ndan köle olarak getirilen ve II. Selim'le evlenen Atik Valide Sultan, kendi adına yaptırdığı camiyi ziyarete gittiğinde Rum işçilerini görememiş, onların bir ayin için Silivrikapı'daki "Zoodoku Pigi Kilisesi"ne gittiklerini öğrenmiş, bu nedenle de buraya küçük bir kilise inşa ettirmiştir. Yapı 17. yüzyılda onarım görmüştür.

İlyas Peygamber'e atfedilen Profitis İlias Kilisesi'nin tarihçesi Bizans devrine kadar gitmektedir.

Bugünkü kilisenin narteksten naosa geçiş kapısının üzerindeki kitabede, yapının 1804 yılında Kadıköy Metropoliti İeremias zamanında yapıldığı yazmaktadır. Yine aynı kitabede yapının 1831 yılında büyük bir restorasyon geçirdiği ifade edilmektedir. Yapının mimarı bilinmemektedir. Profitis İliyas Kilisesi geniş bir avlu içinde bulunmaktadır. Avlunun güneybatısında kilise görevlisinin yaşam mekânı yer almaktadır. Kuzeybatısındaki merdivenlerden 1954 yılında yanan Rum derneğine ve din görevlisinin yaşam birimine ulaşılmaktadır. Kilise meyilli bir arazi üzerinde olduğundan kuzeybatıda yer alan çan kulesi ile kilise arasında bir seviye farkı bulunmaktadır. Narteksin dış cephesi ahşap, naosun dış cephesi taş üzeri sıvalıdır. Kilise, doğu-batı ekseninde bazilikal plan tipi özelliklerini taşıyan üç nefli bir yapıdır. Narteks naostan daha alçaktadır ve ekseni kırma çatıyla örtülüdür. Naostaki orta nef yan neflerin iki katı büyüklüğündedir. Biri gömme olmak üzere birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlı dokuzar sütun, yan nefleri ana mekândan ayırmaktadır. Kemerlerin aralarında madalyonlar içinde aziz tasvirleri yer almaktadır. Sütun başlıkları kompozittir ve aralarında girland motifleri bulunmaktadır. Ana giriş kapısından nartekse girildiğinde, kapının sağındaki birinci ve ikinci pencerenin altında "Savvitz" ailesine ait mezar steli görülmektedir. Kilisede, İkonostasis Frangopoulos adlı bir kişinin yaptığı ikonaların yanı sıra çiçek ve kuş motifli ahşap kabartmalar yer almaktadır. Dış cephesi yalın bir tezyinata sahiptir.

PANAYİA KİLİSESİ

~

Büyükada'da Kıvılcım Sokak'tadır. Meryem Ana'nın ölümüne atfedilen kilisenin ilk yapımı hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Bu bilgilere göre kilisenin 18. yüzyıl başlarında var olduğu ve yapının 1793 yılında yeniden inşa edildiği bildirilmektedir. 1871 yılında çevrede gerçekleştirilen yeni yapılanmalardan dolayı kilisenin çevresinde yer alan ahşap mekânlar tahrip olmuştur. Adalardaki Rum cemaati için inşa edilen kilise, iç mekândaki litürjik öğeleri ve ikonaları açısından oldukça önemlidir. Mimarı bilinmemektedir.

Adalar'daki Rum cemaati için inşa edilen kilise, iç mekândaki litürjik öğeleri ve ikonaları açısından oldukça önemlidir.

Doğu-batı ekseninde inşa edilen kilise, bir avlu içinde yer almaktadır. Batıdaki nartekse kuzey ve güneyde yer alan kapılardan girilmektedir. Kuzey bölümündeki kapı avluya açılmakta ve toplantı odalarına uzanan merdivenlere geçiş vermektedir. Güneyde yer alan arabacılar meydanından basamaklarla inilerek nartekse giriş sağlanmaktadır. Fayton durağı olarak kullanılan arabacılar meydanında gerçekleştirilen düzenleme sonucunda narteks ve kilise avlunun yüzeyinden daha alçakta kalmıştır. Kaba yonu taş üzeri sıvalı olan kilise, doğu ve batıda meyilli kırma bir çatıya sahiptir. Kilisede yüksek bir çan kulesi bulunmaktadır. Naos üç neften oluşmaktadır. Orta nef yan neflerden daha geniştir. Yan nefleri orta neften ayıran yedişer kare sütun yer almaktadır. Sütunlar alçak bir kaide üzerinde yivli olup, başlıklar sade bir abakustan oluşmaktadır. Sütunlar birbirlerine düz bir arşitravla bağlıdır. Kuzey bölümünde kadınlar kısmı yer alır. Erken Hıristiyan bazilikal plan şemasında inşa edilen yapının içi eklektik bir üslupta tezyin edilmiştir.

AYİOS DİMİTRİOS KİLİSESİ

Büyükada'da Alaçam Sokak'tadır. Kilise, 1924 yılından beri Adalar Metropolitliği olarak hizmet vermesinden dolayı ayrı bir öneme sahiptir. Bu alanın bir dönem mezarlık olarak kullanıldığı belirtilmektedir. 1852-1856 yılları arasında inşa edilen şimdiki yapının mimarı Fatsa'dır. Yapı, 1999 yılındaki depremin nedeniyle kullanılmaz hale gelmiştir. Son dönemde gerçekleştirilen restorasyonlar sonucunda kilise 2010 yılında tekrar ibadete açılmıştır.

Kilise, doğu-batı ekseninde bazilikal bir plana sahiptir. Yapı, taş konstrüksiyon olup üzeri sıvalıdır. Batıdaki narteks ve naosa giriş için üç kapı vardır. Doğudaki üç bölümlü apsis yarım yuvarlaktır. Kilisede çift meyilli bir çatı sistemi kullanılmıştır. Naos üç nefe sahiptir. Orta neli yan neflerden ayıran beş sütun yer almaktadır. Birbirleriyle kemerlerle bağlı olan sütunların başlıkları korinth düzeninde tasarlanmıştır.

Yapı, erken dönem bazilikal planda inşa edilmiştir. Aynı zamanda içindeki liturjik malzemelerde uygulanan barok-rokoko üslup, sütunlardaki neoklasik tasarım nedeniyle eklektik bir üsluba sahiptir.

AYİOS YEORYİOS KUDUNAS KİLİSESİ

~

Büyükada'da Yücetepe bölgesindedir. Adanın güney bölümünde bulunan ve en yüksek tepesinde konumlanan yapı bir manastır kilisesidir. Geçmişi Bizans dönemine kadar uzanan kilisenin günümüzdeki yapısı 19. yüzyılda inşa edilmiştir. Halk tarafından özellikle ruh ve sinir hastalarını mucizevi bir şekilde iyileştirdiğine inanılan "Aya Yorgi", günümüzde herkesin dileğinin gerçekleşeceğine inanılan dinî bir mekân olarak ün kazanmıştır.

Halk tarafından özellikle ruh ve sinir hastalarını mucizevi bir şekilde iyileştirdiğine inanılan "Aya Yorgi", günümüzde herkesin dileğinin gerçekleşeceğine inanılan dinî bir mekân olarak ün kazanmıştır.

Kilisenin kuruluş nedeni farklı anlatımlarla karşımıza çıkmaktadır. Bu rivayetlerden birine göre, bir çobanın bölgede koyunlarını otlatırken çıngırak ve at nalı sesleri duyduğu, sesin kaynağını ararken burada Aya Yorgi ikonasını bulduğu ifade edilmektedir. Bir diğer inanca göre sağır ve dilsiz olan bir yeniçeri kızı buraya gezmeye gelmiş, yorulunca toprağa uzanmış ve toprağın içinden bazı sesler duymuştur. Bunun üzerine toprağı kazmış ve ikonayı bulmuştur. Kilisenin bu nedenle burada kurulduğuna inanılmaktadır. Manastır kompleksi birkaç kez tahrip olmuştur. Günümüzdeki yapının ise 1906 yılında Kapetanakis adlı mimar tarafından inşa edildiği belirtilmektedir.

Kesme taştan inşa edilen yapı, büyük bir alan üzerinde yer almaktadır. Yapının girişinde bulunan çan kulesi dikkat çekmektedir. Doğu-batı eksenindeki kilisenin doğusunda apsis, batısında narteks bulunmaktadır. Yapıya giriş kuzeydeki kapıdan gerçekleşmektedir.

Naos üç neften oluşmaktadır. Orta nefler yan neflerden daha geniştir. Orta nefi yan neflerden ayıran dörder sütun birbirine kemerlerle bağlıdır. Sütun başlıkları sade bir abakustan oluşmaktadır. Kenar sütunların yine kemerlerle yapı duvarına bağlandığı görülmektedir.

AYİOS NİKOLAOS KİLİSESİ

~

Bizans dönemine kadar uzanan bir geçmişe sahip olan ve Manastır kilisesi olarak kullanılan yapı daha önceleri deniz kenarında bulunduğu bilinen manastır tahrip olunca günümüzdeki yerine inşa edilmiştir.

Büyükada'da Selvili mevkiindedir. Manastır kilisesi olarak kullanılan yapı, Bizans dönemine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Daha önceleri deniz kenarında bulunduğu bilinen manastır tahrip olunca günümüzdeki yerine inşa edilmiştir. 1868 yılında inşa edilen yeni yapının mimarı bilinmemektedir.

Doğuda apsis, batıda narteksle sınırlanan kilise, geniş bir avlu içinde yer almaktadır. Yapı, kaba yonu taş üzeri sıvalı inşa edilmiştir. Giriş batıdaki iki anıtsal sütun kompozisyonundan oluşan kapıyla sağlanmaktadır. Narteks kare planlıdır.

Doğu-batı eksenindeki yapının plan şeması kubbeli ve üç nefli bir bazilikadır. Ana mekândaki kubbe pandantiflerle geçiş sağlamakta ve dört sütun üzerine oturmaktadır. Sütunlar birbirlerine yarım yuvarlak kemerlerle bağlı olup, mermer sütunların başlıkları dor düzenindedir. Yapının kuzey ve güney duvarında yer alan pencere açıklıkları yukarıda geniş, aşağıda ise küçük boyutlardadır. Doğudaki apsis içte ve dışta yarım kubbelidir. İkonostasion sade olup üç bölümlü girişe sahiptir.

92

SURP KRİKOR LUSAVORİÇ KİLİSESİ

~

Kınalıada'da Akgünlük Sokak'tadır. Yapı, 19. yüzyılda adada bulunan Ermeni cemaati için inşa edilmiştir. Sultan Abdülmecid'in 1854 tarihli fermanıyla 1855 yılında temeli atılmış, 1857 yılında da Patrik Hagop tarafından ibadete açılmıştır. Avlu içinde yer alan yapı, doğu-batı ekseninde inşa edilmiştir. Kilisenin batısında narteks, doğusunda apsis yarım yuvarlağı yer almaktadır. Apsis dış duvarı köşegendir. İçte yarım kubbeyle, dış cephede basık bir kubbeyle örtülüdür. Çan kulesi batıdaki nartekse girişte bulunmaktadır. Çan kulesi kademeli olarak yükselmekte, sivri bir külahla sona ermektedir. Narteks dikdörtgen planlı olup, ana mekânın kuzeyine ve güneyine doğru taşmaktadır. Narteksin örtü sistemi düzdür. Yapının kuzey bölümünde galeriye çıkan merdivenler yer almaktadır. Narteksin ortasında bulunan kapıdan tek nefli ana naosa geçiş sağlanmaktadır. Yapı, Yunan haçı plan şemasına sahiptir. Kilisenin girişinde, 1859 tarihli Hasköylü Ressam Ananias'ın resimleri bulunmaktadır. Ermeni geleneğine göre tasarlanan çan kulesinde yer alan çan Ecmiadzin'den Patrik IV. Kevork tarafından gönderilmiş, İstanbul Rus temsilcisi General İgnatiev tarafından 1872 yılında kiliseye teslim edilmiştir. Patrikhanenin yazlık binası burada bulunmaktadır. Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi, Adalar ilçesine ait tek Ermeni Ortodoks kilisesidir.

Adalar ilçesine ait tek Ermeni Ortodoks kilisesi olan Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi'nin temeli Sultan Abdülmecid'in 1854 tarihli fermanıyla 1855 yılında atılmış, 1857 yılında da Patrik Hagop tarafından ibadete açılmıştır.

SURP HAÇ KİLİSESİ

~

Özellikle kulesiyle dikkat çeken yapı, tarihsel geçmişi açısından da İstanbul'da ziyaret edilmesi gereken yerlerden biridir.

Üsküdar'da Kozanoğlu Caddesi'ndedir. İlçenin Selamsız Mahallesi'nde hayli Ermeni olmasına rağmen Eremya Çelebi kiliseden bahsetmez. Kilisenin kuzeyinde yer alan şapeldeki duvar kitabesinde yapının 1687 yılında inşa edildiği belirtilmiştir. Mağakya Çelebi, yapının 1695 yılında Gürcü Osman Paşa tarafından mühürlenip yıktırıldığını ifade etmektedir. Balatlı Papaz Abraham kilisenin ilk kurucularındandır. Lahti burada bulunmaktadır. 1727 yılında ölen papazın, kilise inşa edilmeden önce ayinleri evinde düzenlediği bilinmektedir. İlk kilise 1727 yılında ahşap olarak yapılmış, birkaç kez onarım görmüş, daha sonra 1803 yılında kârgir olarak yeniden inşa edilmiştir. Yapının mimarı Ohennes Severyan'dır. 1830 yılında ibadete açılan kiliseye Mimar Amira Balyan, Kazaz Artin ve Mikhael Amira Pişmişyan maddi ve manevi destek sağlamışlardır.

Bir avlu içinde yer alan yapı, doğu-batı ekseninde inşa edilmiştir. Kilise, düzgün kesme taş konstrüksiyondur. Dışta çift meyilli bir çatıya sahiptir. Kilisenin batısında narteks, doğusunda yarım yuvarlak apsis yer almaktadır. Naos tek neften oluşur. İç tezyinat son derece sadedir. Yapı, Yunan haçı plan şemasına sahiptir. Kilisenin kuzeydoğusu ve güneydoğusunda şapeller yer almaktadır. Apsis yarım yuvarlağının kuzeydoğusunda hazine odası, doğusu ve güneydoğusunda rahiplerin giyim mekânı bulunmaktadır. Narteksin kuzey ve güneyinde galeriye çıkan merdivenler vardır.

Batıdaki aksta bulunan çan kulesi, yapının en dikkat çeken bölümüdür. Kesme taş kullanılan kule üç kademeli yükselmektedir. 1882 yılında inşa edilen kulenin alt bölümündeki cephelerde yarım kemerli, ortasında kilit taşlı açıklıklar yer almaktadır. Kemerler gömme payelerle hareketlendirilmiştir. İkinci bölümdeki cephelerde bu kez sivri kemerli açıklıklar kullanılmıştır. Yuvarlak açıklıkların yer aldığı üçüncü bölüm küçük bir sivri kubbeyle sona ermektedir. Özellikle kulesiyle dikkat çeken yapı, tarihsel geçmişi açısından da İstanbul'da ziyaret edilmesi gereken yerlerden biridir.

SURP GARABET KİLİSESİ

~

Bağlarbaşı'nda Vasiyet Sokak'tadır. Bağlarbaşı, Ermenilerin 16. yüzyıldan itibaren yaşadığı bir yerleşim yeridir. 18. yüzyılda Aram adlı bir tüccar, mezarlık olarak kullanılmak üzere burada geniş bir toprak satın almıştır. Ermeni cemaatinin ileri gelenlerinin bu mezarlıkta defnedildiği görülmektedir. Pamukciyan, 5 Eylül 1840 tarihinde bir kavgada bıçaklanarak ölen ve mezarı burada bulunan kabadayı balıkçı Mosik'in mezar taşındaki metne değinmiştir: "Kimse demesin ki benim / Ben söyledim ki benim / Hem kim ki derse benim / Olur nice ki benim".

Zamanında bölgedeki Ermeniler için önemli bir kültür merkezi olduğu bilinen Surp Garabet Kilisesi'nin özellikle iç mekânda bulunan demir kapı konstrüksiyonundaki dantel gibi işlenen işçiliği dikkat çekmektedir.

Surp Garabet Kilisesi'nin bölgedeki Ermeniler için önemli bir kültür merkezi olduğu bilinmektedir. İstanbul'daki ilk Ermeni ruhban mektebinin 1719-1920 yıllarında buradaki kilisenin yanına açıldığı ifade edilmektedir. Kilisenin karşısında Kudüs Ermeni rahiplerine ait bir manastırın varlığından söz eden Pamukciyan, buradaki manastırın yanında büyük bağların olduğunu belirtmektedir. Manastırın mülkü olan bağların Bağlarbaşı Ermeni Mezarlığı'na kadar uzandığından ve bu bağlarda kurulan yerleşime de "Vank (manastır) Bağı" adının verildiğinden söz edilmektedir.

1555 yılında varlığı bilinen bir ahşap kilisenin yerine 1617 yılında inşa edilen kilisenin Sarkis Kalfa adlı bir mimara yaptırıldığı bilinmektedir. Üsküdar'ın ilk Ermeni sakinleri olan Van ve Muşlu ustaların inşaat sürecinde görev aldığı bildirilmektedir. Günümüzdeki kârgir yapı, 1888 yılında inşa edilmiştir. Kilisenin özellikle batı cephesi sık tekrarlanan dikdörtgen pencere kompozisyonuyla dikkat çekmektedir. Ortada bulunan pencereler cephede sütun ve payelerle hareketlendirilmiştir. Dışta çift meyilli çatı sistemine sahip olan yapının batı cephesinin kuzey ve güneyinde bulunan çan kuleleri yapıya dinamik bir görüntü kazandırmaktadır.

Çan kuleleri kesme taş olup, üç kademeli tasarlanmıştır. Doğu-batı eksenindeki yapının batısında dikdörtgen planlı bir narteks yer almaktadır. Apsisin kuzeyinde vaftizhane ve şapel, güneyinde muganniere ait mekân bulunmaktadır. Kilisenin plan şeması tek nefli bir bazilikadır. Yapının özellikle iç mekânda bulunan demir kapı konstrüksiyonundaki dantel gibi işlenen işçiliği dikkat çekicidir.

SAN PACİFİCO LATİN KATOLİK KİLİSESİ

~

İstanbul Başpiskoposu Brunoni tarafından burada yaşayan Katoliklerin dinî gereksinimlerini yerine getirmeleri amacıyla inşa edilen kilise İtalyan Aziz Pacifico'ya ithaf edilmiştir.

Büyükada'dadır. Kilise, İstanbul Başpiskoposu Brunoni tarafından burada yaşayan Katoliklerin dinî vecibelerini yerine getirmeleri amacıyla inşa edilmiştir. 1862 yılında Osmanlı Devleti'nden izin alınmış, 1865 yılında kilisenin inşaat çalışmalarına başlanmış ve yapı 1866 yılında ibadete açılmıştır. Ancak yapıda bulunan kitabelerde farklı tarihler bildirilmektedir. Bu bilgilere göre, yapının temelleri 1885 yılında atılmış ve kilise 1886 yılında ibadete açılmıştır. İtalyan banker İgnazio Corpi ve eşi Sofia Corpi'nin inşaat için maddi yardımda bulundakları belirtilmektedir.

Kilise, İtalyan Aziz Pacifico'ya ithaf edilmiştir. 1677 yılında Fransisken topluluğuna katılan Pacifico, ölümünden sonra aziz mertebesine yükseltilmiştir. Doğu-batı eksenindeki kiliseye ufak bir geçişten sonra giriş sağlanmaktadır. Tek nefli ve dikdörtgen planlı yapı, içte zengin bir tezyinata sahiptir. Kilisenin dış cephesindeki sivri kemerli kapı, gül pencere, sivri ve kademeli tezyinat detayları gibi kompozisyonlar neogotik mimari üslubunu yansıtmaktadır. Yapının batısındaki dış cephede açılan nişlerde heykeller yer almaktadır.

Kilisenin iç mekânında yer alan dinsel resimler, sütun, friz ve diğer öğeler farklı üslupları yansıtmaktadır. Rönesans, barok ve klasik canlandırmacılığın etkin olduğu iç mekân eklektik bir yapı sergilemektedir.

AYİA TRİADA MANASTIR KİLİSESİ

~

Heybeliada'da Ümit Tepesi'ndedir. Ruhban Okulu'nun içinde yer almaktadır. Bugün önemli sayfiye yerlerinden biri olarak tanımlanan Prens Adaları, Bizans döneminde birçok kötü olaya tanıklık etmiştir. Sürgüne gönderilen imparatorlar, prensler, kumandanlar veya patrikler genellikle buralara sürülmüş, hatta bazıları idam edilmiştir. İmparatoriçeler ve prensesler her türlü ilişkiden mahrum edilerek Adalar'daki manastırlara kapatılmışlardır. Aynı zamanda imparatorun dinlenme yeri olan Adalar'a saray ve kiliseler inşa edilmiştir. Demonios (Cinler Adası) olarak bilinen ve bakır madenlerinden dolayı Halkis olarak adlandırılan Heybeliada, manastır ve kiliselerinden dolayı imparator için en ilgi çeken adalardan biri olarak tanımlanmaktadır. Kömürciyan, Ruhban Okulu'nun son dönemlerde manastır ve kilise mevkiinde yaptırıldığını belirtmektedir.

Geçmişi oldukça erken dönemlere dayanan manastırın 9. yüzyılda Patrik Fotios tarafından kurulduğu belirtilmektedir. Manastır 11. yüzyıldan itibaren bilgeliğin ve eğitimin merkezi olarak kabul edilmiştir.

Heybeliada'nın kuzeyinde konumlanan Ayia Triada Manastırı'nın geçmişi oldukça erken dönemlere dayanmaktadır. Manastırın 9. yüzyılda Patrik Fotios tarafından kurulduğu belirtilmektedir. 11. yüzyıldan itibaren manastır bilgeliğin ve eğitimin merkezi olarak kabul edilmiştir.

16. yüzyılda Patrik III. Mitrophanes tarafından büyütülen manastır, 1772 yılında Samouil Kofo tarafından büyük bir onarım geçirmiştir. Günümüzdeki kilise, 1844 yılında Pat-

rik I. Germanos tarafından Mimar Hacı Stefanis Giatanakis'e inşa ettirilmiştir. Rohban Okulu kompleksinin içinde yer alan yapı, doğu-batı eksenindedir. Kilise kabı yonu taş ve tuğla konstrüksiyondur. Yapının batısında dikdörtgen bir narteks, doğusunda ise yarım yuvarlak apsis çıkıntısı yer almaktadır. Yapının dış örtü sistemi çift meyilli çatıdır. İç mekândaki naos, üç nefli bazilikal bir plan şemasına sahiptir. Nefleri birbirinden ayıran sütunlar bir ekinus ve abakusla sona ermektedir. Sütunlar birbirlerine düz bir arşitravla bağlıdır. Kilisedeki ikonostasion, zengin ahşap işçiliğinin en güzel örneklerinden birini teşkil etmektedir.

AYİOS NİKOLAOS KİLİSESİ

~

Heybeliada'da Üsküzar Sokak'tadır. Bizans dönemine tarihlenen kilisenin dışında bulunan stilize ion başlıklı sütun, bu bilgiyi doğrulayan bir kanıt olarak kabul edilebilir. Kilise, 1857 yılında Mimar Hacı Stefanis Gaitanakis tarafından inşa edilmiş ve denizcilerin koruyucu azizi olarak kabul edilen Nikolaos'a ithaf edilmiştir. Depremden zarar gören kilise onarılmış ve birtakım değişikliklere uğramıştır. Kilise doğu-batı ekseninde inşa edilmiştir. Yapının batısında narteks, doğusunda apsis yer almaktadır. Kilisenin arkasında yer alan fayton parkı nedeniyle dış duvarın asimetrik olması dikkat çekicidir. Yapının girişindeki narteksin önünde Ayia Fotini'ye ithaf edilen bir ayazma bulunmaktadır. Naos, kubbeli ve üç nefli plan şemasına sahiptir. Ortadaki kubbenin kasnağında yarım kemerli sekiz pencere açıklığı yer almaktadır. Kubbeden naosa geçiş pandantiflerle sağlanmaktadır. Kubbenin ağırlığını taşıyan kare sütun kompozisyonu birbirlerine yarım kemerlerle bağlıdır. Naosta kullanılan örtü sisteminde, farklı geometrik şekilli tavan kasetleri kullanılarak iç mekân hareketlendirilmiştir. İkonostasion, ambon ve despot tahtı gibi litürjik öğelerde kullanılan ampir üslubun yanı sıra, barok detaylarda dikkat çekmektedir. Kilise sunağının arka bölümünde Patrik Samuel Hançeri'ye ait mezar yer almaktadır.

Kilise, 1857 yılında Mimar Hacı Stefanis Gaitanakis tarafından inşa edilmiş ve denizcilerin koruyucu azizi olarak kabul edilen Nikolaos'a ithaf edilmiştir.

AYİOS İOANNES PRODROMOS KİLİSESİ

~

Yapı, 19. yüzyılda uygulanan neoBizans mimari üslubunun görülebileceği İstanbul'daki en güzel örneklerden biridir.

Burgazada'da Takım Ağa Sokak'tadır. Adaya yaklaşırken kilisenin kubbesi uzaktan insanı karşılar gibidir. Kömürciyan notlarında, İskender'in generallerinden Antigonos'la bağlantılı olarak Antigoni olarak tanımlanan adanın tepesinde, Makedonyalı İmparator Basil'in Metamorphosis adında bir manastır yaptırdığını belirtmektedir. Kilisenin tarihi yine Bizans dönemine uzansa da, günümüzdeki ihtişamlı yapı 1899 yılında inşa edilmiştir. Mimarı Nikolaos Dimadis'tir. Dimadis ailesi İstanbul kenti için oldukça önemlidir. Nikolaos Dimadis'in babası Kostandinos Dimadis aynı zamanda kırmızı tuğlaları nedeniyle "Kırmızı Mektep" olarak bilinen Fener'deki Rum lisesinin mimarıdır. İkona taraftarı olan Patrik Methodios'un yedi yıl süreyle yapının altındaki bir kriptada hapsedildiği bildirilmektedir. İkonoklast İmparator Theophilos'un ölümünden sonra Methodios, ikona kırma hareketinin sonlanması için Kutsal Synod'u toplamıştır. Yüksek kasnaklı bir kubbeye sahip olan yapı, tuğla konstrüksiyon olup üzeri sıvalıdır. Doğu-batı eksenindeki kilisenin batısında narteks, doğusunda yarım yuvarlak apsis yer almaktadır. Yapı dış cephelerde dikey silmelerle hareketlendirilmiştir. Saçaklarda binayı boydan boya dişli bir friz dolamaktadır. Kubbeyle kasnak arasında da bu friz kullanılmıştır. İkili ve kare kesitli sütunlar kasnağı bölümlere ayırmaktadır. Kubbe dışında yapının örtü sistemi düz hatlıdır. İç mekândaki naos, kubbeli ve üç nefli plan şemasına sahiptir. Kubbenin naosa geçişi payelerle gerçekleşmektedir. Kilisenin cephelerinde yarım yuvarlak kemerli pencereler kullanılmıştır. Yapı, 19. yüzyılda uygulanan neoBizans mimari üslubunun görülebileceği İstanbul'daki en güzel örneklerden biridir.

SURP ASDVADZADZİN KİLİSESİ

~

Cemaatin ileri gelenlerinden Andon Apelyan tarafından yaptırıldığını ifade edilen, Adalar'da bulunan tek Ermeni Katolik kilisesidir.

Büyükada'da Mehmetçik Sokak'tadır. Kilise Ermeni Katolik cemaatine aittir. Pars Tuğlacı, kilisenin cemaatin ileri gelenlerinden Andon Apelyan tarafından yaptırıldığını ifade etmektedir. Kilisenin inşaatı 1858 yılında tamamlanmıştır. Yapının Samatya'daki Anarad Hığutyun Ermeni Katolik Kilisesi'ne benzerliğinden dolayı mimarının Andon Tülbentciyan olduğu düşünülmektedir. Adalar'da bulunan tek Ermeni Katolik kilisesidir.

Cadde üzerinde, bir bahçe içinde yer alan yapının çan kulesi dikkat çekmektedir. Tuğla konstrüksiyon olup iki yarım kemerli bir kompozisyon görülmektedir. Yarım yuvarlak bir alınlık ve üzerinde haçla sona erer. Yapının üzeri sıvalıdır. Kilisenin dıştaki örtü sistemi çift meyilli kırma çatı şeklindedir. Batı ve doğu cephesindeki saçak bölümü üçgen bir alınlıkla sınırlandırılmıştır. Alınlık üzerinde haçın yükseldiği küçük bir kaide bulunmaktadır. Cepheler düz, gömme kare kesitli sütunlarla hareketlendirilmiştir. Ortadaki aksta bir gül pencere yer almaktadır. Kuzey ve güneydeki duvarların üst bölümünde yarım kemerli pencereler kullanılmıştır. Naos, tek nefli bir bazilikadır. Yapıya neoklasik üslubun egemen olduğu görülmektedir.

METAMORFOSİS MANASTIR KİLİSESİ

~

Metamorfosis Manastır Kilisesi, küçük bir kilise olmasına rağmen bir dönem imparatorlarla iç içe olduğu düşünüldüğünde yapının anlamsal büyüklüğü ağırlık kazanmaktadır.

Kınalıada'da Tepe Mahallesi'ndedir. İstanbul'a en yakın olan bu adanın eski adı, ilk anlamına gelen "Proti"dir. Adada manastırların olduğunu ifade eden Kömürciyan, buradaki iki küçük manastırdan birinin İmparator Romanos Diogenes için yaptırıldığını söylemektedir. İmparatorun gözlerine mil çekildikten sonra günlerini burada geçirdiği belirtilmektedir. 18. yüzyıla ait günümüzdeki yapı geniş bir avlu içinde yer almaktadır. Avluda Simeon Cinioğlu'na ait bir mezar bulunmaktadır. Mezardaki büst, 1909 yılında Heykeltıraş Sohos tarafından yapılmıştır. Avluda manastır kompleksinin binaları yer almaktadır. Yapının sağında Azize Paraskevi'ye ithaf edilen bir parek-klesion bulunmaktadır. Doğu-batı eksenindeki yapı batıda narteks, doğuda apsisle sınırlanmaktadır. Üç tarafı açık olan ahşap narteks, yarım yuvarlak kemerli bir stoa görünümündedir. Yapı kaba yonu taş üzeri sıvalıdır. Kilise dikdörtgen planlı, tek nefli bir naostur. Yandaki parek-klesiona geçiş üç yarım yuvarlak kemerle gerçekleşmektedir. Küçük bir kilise olmasına rağmen bir dönem imparatorlarla iç içe olduğu düşünüldüğünde yapının anlamsal büyüklüğü ağırlık kazanmaktadır.

SÖZLÜK

Abakus: Sütun başlıklarında en üste yer alan levha.

Akroter: Yapı alınlıklarında alt ve üst köşelerde yer alan bezemeli levha.

Ambon: Kilisede İncil okumak için kullanılan ve yüksekçe basamakla çıkılan bölüm.

Analogion: Mugannilerin ilahileri okudukları kürsülere verilen ad.

Apsis: Kilise içinde sunağın bulunduğu yarım daire planlı kutsal bölüm.

Arşitrav: Sütunların taşıdığı üst yapıdaki kiriş görevi gören alt parça. Baştaban.

Baldaken: Kubbe veya piramit çatıyla örtülü, çokgen, daire planlı veya kare sütunlarla taşınan küçük strüktür.

Bazilika: Uzunlamasına gelişmiş mekan düzenine sahip, sütun dizileri tarafından taşınan yapı türü. Roma döneminde adaletin uygulandığı işlevler için kullanılan bu yapılar Hıristiyanlıkla birlikte bu yapılar örnek alınarak kilise işlevi görmeye başlamıştır. Erken Hıristiyan ve Ortaçağ mimarisinde yan geçitleri bulunan galerili veya galerisiz kilise.

Bema: Hıristiyan kiliselerinde sunağın bulunduğu ve ruhban sınıfının bulunduğu bölüm.

Diakonikon: Apsisin yanında yer alan kilisede bölüm.

Dor: Ekinus ve Abakus başlığı olan ve antik mimarlıkta kullanılan üç düzenden biri (İon, Korint,Dor).

Ekinus: Dor düzeninde abakusun altında kalan dış bükey kesitli silme.

Girland: İki nokta arasında asılmış yaprak ve çiçeklerden oluşmuş çelenk biçiminde bezeme.

Gynekeion veya Galeri: Kiliselerde kadınlar için bulunan bölüm.

İkonostasion: Ana nefi, apsis kısmından ayıran ikonaların konulduğu bölüm.

İkonoklazma: Hristiyan dinî tasvirlerine karşı kırıcı tutum. Bizans döneminde 730-787 ile 814-842 yılları arasında iki aşamadan oluşan ve Hristiyan resim sanatına karşı gerçekleştirilen tutum.

İon: Helezonal kıvrımlı başlığa sahip bir sütun stili. İyonya bölgesinde geliştirilen bir Yunan mimari stili olarak gelişmiştir.

Kompozit: Farklı antik mimarlık düzenlerinin bir yapıda birlikte kullanılması.

Korint: Kenger yapraklı bir başlığa sahip sütun stili. Antik Yunan mimarisinde geliştirilen sütun kiriş düzeni

Litürji: Dinsel tören ve törene bağlı kurallar.

Martyr: Hıristiyanlığı seçip bu uğurda hayatını kaybeden kişi.

Meander: Geometrik kıvrımlar yapan şerit biçiminde bezeme.

Naos: Kiliselerde halkın toplandığı ana mekân.

Narteks: Erken Hıristiyan ve Bizans mimarisinde kilisenin girişi.

Nef: Kiliselerde ana kapıdan koroya kadar uzanan dik doğrultuda birbirinden sütun veya ayaklarla ayrılan bölümlerden her biri.

Pandantif: Kare planlı şemada kubbenin oturmasını sağlayan üçgen biçiminde, içbükey geçiş ögesi

Pangarion: Kiliselerde mum alındıktan sonra para atılan yer.

Pantokrator İsa: Hıristiyan ikonografisinde Hz. İsa'nın 'yerlerin ve göklerin hakimi' anlamına gelen tasviri. Tasvirde İsa bütün veya beline kadar tasvir edilmekte ve sağ eliyle kutsar sol eliyle İncil'i tutar bir şekilde betimlenir. İsa bu ikonografik modelde bazen tahtta oturur vaziyette de tasvir edilmektedir.

Parek-klesion: Kiliseye bitişik veya ayrı olarak inşa edilmiş ve kiliseyle bağlantılı olan küçük kilise (şapel).

Platitera Meryem: Hıristiyan ikonografisinde Hz. Meryem'in bir tasviri. Tasvirde Hz. Meryem bir tahtta oturur vaziyette, iki elini yanda yukarıya doğru dua eder vaziyette tasvir edilir. Dizlerinde bebek İsa'yı taşımaktadır.

Poşloforion: Kiliselerde apsisin iki yanında yer alan ve litürjik objelerin bulunduğu bölüm.

Stoa: Uzun kenarlardan sağır ya da biri dükkân dizisiyle sınırlanmış tek veya iki katlı uzunlamasına gelişmiş plan düzeni.

Sütunçe: Küçük sütun.

Tympanon: Bir alınlığın düşey ön yüzeyi. Kemerli bir yerde üst askıyla kemer konturu arasında kalan kısım.

Volüt: İon sütun başlığında iki yanda spiral gibi kıvrılan kısım

KAYNAKÇA

Andreasyan, Hrand. *Eremya Çelebi'nin Yangınlar Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. 1973.

Andreasyan, Hrand. *Polonya'lı Simeon Seyahatnamesi*. İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayını. 1964.

Ataköy, Hakan. *Sveti Stefan Kilisesi*.
http://www.prefab.org.tr/makaleler/92-2.pdf.
Haziran 2010.

Baytar, Lora. *Galata'da Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi ve Ortaçağ Ermeni Mimarlığı ile İlişkisi*.

Belge, Murat. *İstanbul Gezi Rehberi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 1993.

Ekatontaetiris (1894-1994). *İeros Naos Evangelistrias*. İstanbul. 1994.

Evliya Çelebi. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi. 1969.

Eyice, Semavi. *İstanbul'un Bazı Semt ve Mahalle Adları Hakkında Bir Deneme*. İstanbul: İstanbul Mecmuası XVII. 1965.

Freely, John. *Strolling Through Istanbul*. İstanbul: Redhouse Press. 1972.

Gedeon, Manuel. *Ekklisiai Byzantinai Eksakriboumenoi*. İstanbul. 1900.

Gedeon, Manuel. *Bizantinon Eortologion*. İstanbul. 1899.

Genadios, Mitropolitis İlioupoleos.
http://www.ec-patr.org/afieroma/churches/show.php?lang=gr&id=33.
Haziran 2010.

Gerlach, Stephan. *Stephan Gerlachs dess Aelteren Tage-Buch*. Frankfurt. 1674.

Ginis, Nikos ve Kostantinos Stratos. *Ekklisies Stin Kostantinoupoli, Zonda*

Mnimia tis Orthodoksias. Atina: Kaştaniotis Editions. 1999.
Gören, Ahmet Kamil. *Duhani'nin Gözüyle Beyoğlu*. Geçmişten Günümüze Beyoğlu. İştanbul: Pesan Ofset. 2004.

Hançer, Elmon. *Galata ve Pera'daki Ermeni Kiliseleri*. Geçmişten Günümüze Beyoğlu. İştanbul: İ.B.B. 2004.

Hansız, Stella ve Selim Sırrıkuru. *Turizm Dergisi*. Sayı: 105. İştanbul: TÜRSAB. 1991.

Heliopolis Metropoliti Gennadios.
http://www.ec-patr.org/afieroma/churches/show.php?lang=gr&id=32.
Haziran 2010.

Hemerologion, İ Enoriai Tis Arhiepiskopikis Koştantinoupoleos. İştanbul.1905

Hondrogiannis, Stamatis ve Alekou Papasotiriou. *Mitropolitikos Naos Agiou Dimitriou İs tin Pringipon*. Meleti Episkevis. Atina. 2007.

Hriştodoulou, Pamphilou Melisinou. *İştoria Ton Tatavlon*. İştanbul. 1913.

İnciciyan, P.G. *XVIII. Asırda İştanbul*. Çev. Hrand D. Andreasyan. İştanbul: İştanbul Matbaası. 1956.

İmereologionn Tou Etos Defteron, Enoria tis Archiepiskopis Koştantinoupoleos. İştanbul. 1095.

Janin, Raymond. *La Geographie Ecclesiaştique de L'Empire Byzantin,I: Le siege de Coştinople et le Patriarchat OicoumeniqueIII. Les Eglises et les Monaşteres*. Paris. 1969.

Karaca, Zafer. *İştanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*. İştanbul: Yapı Kredi Yayınları. 1995.

Karaca, Zafer. *İştanbul Ansiklopedisi*. İştanbul: Türk Tarih Vakfı. 1995.

Kerameus, Papadopoulos. *Naoi Tis Koştantinoupolis kata to 1503 ke 1604*. Atina: Koştantinoupoli Ellinikos Filologikos Sillogos. XXVII. 118-145. 1904.

Kömürciyan, Eremya Çelebi. *İştanbul Tarihi, XVII. Asırda İştanbul. Çev*. Hrand D. Andreasyan. İştanbul: Eren Yayıncılık. 1954

Koçu, Reşat Ekrem. *İştanbul Ansiklopedisi. III*. 1537-1555, 1561-1598, İştanbul: 1961.

Koçu, Reşat Ekrem. *İştanbul Ansiklopedisi*. İştanbul.1961

Kömürciyan, Eremya Çelebi. *İstanbul Tarihi, XVII.* Asırda İstanbul. Çev. Hrand Andreasyan. İstanbul: Eren Yayıncılık. 1954.

Kuruyazıcı, Hasan ve Mete Tapan. *Sveti Stefan Kilisesi.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 2009.

Kuruyazıcı, Hasan. "Beyoğlu'nu Beyoğlu Yapan Yapılar ve Mimarlar" *Geçmişten Günümüze Beyoğlu.* Cilt II. İstanbul: İ.B.B. 2004

Mamboury, Ernest. *İstanbul Touristique.* İstanbul. 1951.

Marinou, Terpandrou. *Protohroniko Lefkoma tis Kinotitos Tsengelkoi.*İstanbul.1951.

Mathews, Thomas. *The Byzantine Churches of Istanbul.* Pennysylvania.1976

Mistakidis, B.A. *Ekklisiastiki Alithia.* Atina: 1885.

Moshonissa Metropoliti Apostolos. *The Holy Trinity Monastery on The Island of Chalki.* Atina: Eftalofos S.A. 2002.

Müller-Wiener, Wolfgang. *Bildlexikon zur Topographie Istanbul.* Würzburg. 1977.

Nomidis, M.IS. *Zoodokos Pigi.* Istanbul. 1937.

Paliouras Athanasios. *Panagia Tou Mouhliou.* 21 Haziran 2010. http://www.ec-patr.org/afieroma/churches/show.php?lang=gr&id=03

Pappas, Athanasios. *İerou Naou Ayiou Pandeleimon Kuzguncokiou.* Atina. 1988.

Paspatis, A. G. *Bizantini Meleti Topographiki ke İstoriki.* İstanbul. 1877

Petridis, S. *Eglises Greques de Costantinople en 1652.* Echos D'Orient. 1901.

Petridis, S. *Eglises Greques de Costantinople en 1652.* Echos D'Orient. 1902.

Polikos, Mitropolitis Prousis. *İ Valherna Naos ke ton Aftosepton Patrarhikon Agiasma.* İstanbul.1952.

Saint Antoine Church. http://www.whereist.com/?p=29. Haziran 2010.

Skarlatos, Vizantios. *İ Kostantinoupolis, İ Perigrafiki topografiki anthelogiki ke istoriki.* Atina: 1851-1869.

Stamatopoulos, K. ve A. Millas. *Kostantinoupoli Anazitondas Tin Vasilevousa.* Atina: 1990.

Stavridou, Vasiliou. *HronikoTon Evgenikon Mitropolitikou Naou Tis Ayiou Endoksou Megalomartiros ke Panefimiou Efimias*. İstanbul.1993.

Sideridis, S. A. *Kanonismoštis Orthodoksou Kinotitos Hrisoupoleos*. İstanbul, 1921.

Şarlak, Evangelia. *19. Yüzyılda İstanbul Rum Ortodoks Kiliseleri*. Basılmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 1996.

Şarlak, Evangelia. *İstanbul'da Post-Bizans Döneminde Duvardan Bağımsız İkonalar*. Basılmamış doktora tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 2001.

Şarlak, Evangelia. *Hristiyan Mezarlıklarında Sanat ve Mimarlık*.

Tsapake, Yeorgios. *İstorike Meleti peri Apoikisias Mesohoriou ke Anayeseos İerou Naou Ayiou Foka*. Atina: Grafike Tehnoi Argiropoulos. 2007.

Tsolakidi, Hristou. *Agiologion tis Orthodoksias*. Atina: Ekdosis Tsolakidis. 1996.

Tuğlacı, Pars. *İstanbul Ermeni Kiliseleri*. İstanbul: Pars Yayın Ltd. 1991.

http://www.ec-patr.org/afieroma/churches/show.php?lang=gr&id=37.
Haziran 2010.
http://www.ec-patr.org/afieroma/churches/show.php?lang=gr&id=22.
Haziran 2010.

http://www.ec-patr.org/afieroma/churches/index.php?lang=gr.
Haziran 2010.

http://www.sanattarihi.net/forum/index.php?PHPSESSID=dfc67cde0d6b18919
08b5e7797294e59&topic=1177.msg2087#msg
Haziran 2010.

http:/www.istanbulguide.net/istguide/artetarch/eglises/divisions/catholiques.htm
Haziran 2010.

http://www.istanbulguide.net/istguide/artetarch/eglises/suryani.htm
Haziran 2010.

http://www.istanbulguide.net/istguide/artetarch/eglises/divisions/autresfener.htm
Haziran 2010.

http://www.istanbulguide.net/istguide/artetarch/eglises/georyeni.htm
Haziran 2010.

http://www.istanbulguide.net/istguide/artetarch/eglises/stjeanbs.htm
Haziran 2010.

http://www.ecpatr.org/afieroma/churches/show.php?lang=gr&id=20.
Haziran 2010.

EVA ŞARLAK

Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi, Klasik Arkeoloji Ana Bilim dalında tamamladı. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi programında "19. yüzyıl İstanbul'da Rum Ortodoks Kiliseleri" üzerinde yaptığı çalışmayla yüksek lisans yaptı ve aynı üniversitede "Post-Bizans Dönemi İstanbul Kiliselerinde Duvardan Bağımsız İkonalar" adlı çalışmayla doktor derecesi aldı. 2006 yılında Batı ve Çağdaş Sanat alanında doçent ünvanına sahip oldu.

~

Şu anda Işık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü öğretim üyesi olan Doç.Dr. Eva Şarlak'ın arkeoloji ve sanat tarihi kapsamındaki dergilerde, tarih kitaplarında yayınları ve yurtdışında çeşitli ülkelerde uluslararası tebliğleri vardır. Avrupa Birliği tarafından Fransa'da gerçekleştirilen "Kökler ve Miras" adlı seminer programı dışında, 2004 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı tarafından "International Visitor" programına seçildi ve Bizans konusunda Türkiye'yi temsil etti. Yazar Fransızca, İngilizce ve Yunanca bilmektedir.

ISBN 978-6055-592-38-7

W9-CCU-559